

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 4 การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่า
แก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
(Adding Values Promotion of Buddhist Tourist Attractions
in the Northeast)

โดย
นายประพันธ์ นีกกระโทก และคณะ

มิถุนายน 2559

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary Report)

การศึกษา “การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสรุปผลการวิจัยดังนี้

1. การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1) การโฆษณา เป็นการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักเส้นทางท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ วัดพระธาตุพนม วัดพระธาตุนาดูน วัดเขาพระอังคาร วัดอุดมคงคาคีรีเขต วัดบ้านไร่ วัดมงคลคาราม (วัดช้างหมอบ) วัดโพธิ์สมภรณ์ วัดป่าธรรมอุทยาน วัดศาลาลอย วัดป่าสุทธาวาส วัดป่าโสมพนัส วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม วัดถ้ำกลองเพล วัดป่าภูไม้ยาว วัดหนองป่าพง วัดคลองตาลอง วัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเก็ง) วัดป่าสุคะโต วัดบูรพาราม วัดเขาจันทร์งาม เป็นต้น มีการนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ที่มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ปัจจุบันเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน มีความเชื่อมโยงตามตำนานพระอริยคชาตุ และเชื่อมโยงกับวัตรปฏิบัติของพระสายกรรมฐานหรือพระป่า ที่ได้รวบรวมนำเสนอผ่านระบบออนไลน์ ซึ่งเป็นผลจากการสำรวจพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว พบว่านักท่องเที่ยวสืบค้นแหล่งท่องเที่ยวจากอินเทอร์เน็ต คำบอกเล่าเกี่ยวกับสถานที่ปฏิบัติกรรมฐานจากบุคคลใกล้ชิด และคณะวิจัยเลือกผลิตสื่อวีดิทัศน์ นำเสนอลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยว เผยแพร่ในระบบออนไลน์ ผ่านเว็บไซต์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม nkr.mcu.ac.th/tour/ เผยแพร่ใน Youtube โทรทัศน์ สถานีวิทยุ พร้อมจัดทำสื่อแผ่นพับ คู่มือแนะนำแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่สนใจสมัครเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เพื่อจัดทำโปรแกรมรองรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกิลเลส บริการแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจ

2) การประชาสัมพันธ์ เป็นการเผยแพร่ข้อมูลข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย นำเสนอคืนยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเพื่อนำเสนอไปยังสมาชิกผู้สนใจ ทั้งนี้ผลจากการวิจัย พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และปฏิบัติกรรมฐานจะกลับมาท่องเที่ยวและปฏิบัติกรรมฐานยังแหล่งท่องเที่ยวมากกว่า 2 ครั้ง อีกทั้งมีการแนะนำบุคคลใกล้ชิดให้ติดตามมาท่องเที่ยว การจัดทำข้อมูลเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวรายใหม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารและเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ช่วยจูงใจให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากขึ้น และแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีความสวยงามทางพุทธศิลป์ มีเกจิอาจารย์ มีกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา ใช้เวลาปฏิบัติกิจกรรมสั้น ๆ สนใจที่จะรับทราบข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ และนักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ จะรับฟังข้อมูลจากผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่นำเสนอ

ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่น่าสนใจ ควบคู่กับการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เลือกตามความสนใจ คณะผู้วิจัยได้เผยแพร่ข้อมูลไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว จัดทำคู่มือ แผ่นพับ และให้เบอร์โทรศัพท์ติดต่อกับผู้ประกอบการ โดยเฉพาะสมาคมผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการได้โทรติดต่อประสานขอข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่มีได้เขียนไว้ในคู่มือหรือแผ่นพับ อีกทั้งมีการจัดทำสารคดีท่องเที่ยวเผยแพร่ยังสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ท้องถิ่น สถานีโทรทัศน์ MCU TV สถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้เกิดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอย่างต่อเนื่อง แม้หลังจบโครงการวิจัยแล้ว และจัดทำเส้นทางแหล่งท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมทั้ง 20 วัด ให้เกิดการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างต่อเนื่อง

3) การส่งเสริมการขาย เป็นกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยและผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวของจังหวัดนครราชสีมา และสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครราชสีมา ได้วิเคราะห์ร่วมกันเลือกกิจกรรมที่ส่งเสริมการขาย โดยกำหนดจัดทัวร์ผู้ประกอบการท่องเที่ยวได้ไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวต้นแบบ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ภูมิปัญญาวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้ประกอบการได้มีความรู้ความเข้าใจ นำมาปรับประยุกต์ใช้ จัดทำโปรแกรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงภูมิปัญญาวัฒนธรรม และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวชมวัดตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ยังไม่พร้อมท่องเที่ยวในรูปแบบการปฏิบัติธรรมฐาน ต้องการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ สืบค้นประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา อนึ่ง กิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและท่องเที่ยววัดสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในลักษณะของการไหว้พระ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเยี่ยมชมความงดงามทางพุทธศิลป์ แต่การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว นักท่องเที่ยวมักมาท่องเที่ยวเพียงครั้งเดียว หรือสองครั้ง แต่การท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรมฐานและการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา มีการท่องเที่ยวมากกว่า 2 ครั้ง และครั้งที่ 3 ขึ้นไป มักสร้างมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวมาก เช่น การจัดทัวร์ผ้าป่า การจัดคณะเข้าปฏิบัติธรรมฐาน การเดินทางมาปฏิบัติธรรมฐานช่วงเวลาหนึ่ง ไม่น้อยกว่า 1 อาทิตย์ขึ้นไป และการส่งเสริมการขายไม่สามารถกระทำได้ในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมซึ่งเน้นการปฏิบัติธรรมฐาน และไม่อนุญาตให้บุคคลหรือหน่วยงานได้ประชาสัมพันธ์นำวัดไปแสวงหาผลประโยชน์ แต่จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ญาติธรรมที่ศรัทธาในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งเน้นการปฏิบัติธรรมฐาน จะมีการจัดทำเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัด โดยเฉพาะกิจกรรมการปฏิบัติธรรมฐาน และแนะนำสถานที่ปฏิบัติธรรมใกล้เคียงที่รองรับการปฏิบัติธรรมแบบครบครัน ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเลือกประชาสัมพันธ์ให้เกิดการเดินทางมาปฏิบัติธรรมมากกว่าการจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายเหมือนหลักการตลาดของภาคเอกชน อนึ่งการประชาสัมพันธ์เชิงชวนในความเป็นจริงเมื่อนักท่องเที่ยวได้เข้าเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวมีการซื้อขายและใช้จ่ายในพื้นที่ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายในลักษณะนี้จึงไม่ส่งผลกระทบต่อวัด และคณะผู้วิจัย

4) การขายโดยพนักงาน เป็นกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยเลือกดำเนินการโดยให้ผู้ประกอบการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจและติดต่อ

โดยตรงกับผู้ประกอบการ อีกทั้งคณะวิจัยได้นำเสนอแนวคิดการทำธุรกิจการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ การท่องเที่ยวแบบย้อนกิเลส ซึ่งให้เห็นแนวโน้มของนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมาก และมีแนวโน้มสนใจท่องเที่ยวในลักษณะของการปฏิบัติกรรมฐาน เทียวชมธรรมชาติภายในวัด ทั้งในลักษณะของรายบุคคล ครอบครัว และหมู่คณะ ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ปัจจุบันสนใจท่องเที่ยวเพื่อปฏิบัติธรรม เพื่อรักษา ป้องกันโรคทางจิตใจ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการสะสมความเครียด การปฏิบัติกรรมฐานและการเที่ยวชมทำบุญในวัด ช่วยลดภาวะสะสมความเครียดในหมู่ผู้สูงอายุ และแนวโน้มผู้สูงอายุของประเทศไทย มีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี ความต้องการทางการตลาดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจะสูงตามด้วย การเริ่มต้นและเป็นต้นแบบด้านการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จะก่อให้เกิดการครอบครองส่วนแบ่งทางการตลาดมากกว่าผู้ที่ริเริ่มทำธุรกิจด้านนี้ภายหลัง ผลจากการนำเสนอแนวคิดแก่ผู้ประกอบการผ่านสมาคมผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวของจังหวัดนครราชสีมา ทำให้นายกสมาคมผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา นำไปกำหนดเป็นนโยบายเสนอต่อผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา และมีผู้ประกอบการจำนวนหนึ่งรายสมัครเป็นผู้ประกอบการต้นแบบในการจัดโปรแกรมทัวร์ท่องเที่ยวปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งเป็นกิจกรรมการขายโดยพนักงานผู้ประกอบการบริษัทเอกชน ดำเนินการเป็นบริษัทแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร่วมมือกับคณะผู้วิจัยพร้อมแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายของบริษัท เช่น ประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สถานีวิทยุกระจายเสียงพระพุทธศาสนา มจร.นครราชสีมา. FM. 99.75 Mhz เป็นต้น

2. การเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการเชื่อมโยงข้อมูล คุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จำนวน 20 วัด ที่เลือกศึกษา โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก และข้อค้นพบเพิ่มเติมที่คณะผู้วิจัยได้ค้นพบ สังเคราะห์เป็นอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พร้อมจัดทำเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม อัตลักษณ์ที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นตำนานความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีได้จำกัดขอบเขตตามเส้นแบ่งประเทศในปัจจุบัน หากเป็นการหลอมรวมความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชนในภูมิภาค มีการปฏิบัติสืบทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบันกว่า 2,000 ปี ตามตำนานความเชื่อเรื่อง “พระอัฐิธาตุ” มีหลักฐานจากพระไตรปิฎกเชื่อมโยงกับหลักฐาน เอกสารที่นักปราชญ์ผู้ทรงความรู้ได้รวบรวมไว้ และหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นหลักการสำคัญเชิงประจักษ์ ที่สามารถเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเริ่มต้นตั้งแต่สมัยทวารวดีมาถึงพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน อัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากข้อค้นพบและการแสดงความเห็นของสมาชิกเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในเวทีการประชุมสัมมนาเพื่อสร้างอัตลักษณ์และโลโก้ของเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้ข้อสรุป อัตลักษณ์ของเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. นักท่องเที่ยวสัมผัสวัฒนธรรมชาติระบบนิเวศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมตามวิถีของพระสายกรรมฐาน การถือธุดงค์อยู่ป่าเป็นวัตรช่วยให้รักษาศรีธรรมชาติระบบนิเวศไว้รองรับนักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสกับธรรมชาติของผืนป่าภายในวัด

2. นักท่องเที่ยวสัมผัสวิถีวัฒนธรรมพุทธ วิถีพระสายกรรมฐานที่มีวัฒนธรรมเน้นการปฏิบัติตามหลักการของศีลอย่างเคร่งครัด การเจริญกรรมฐานให้จิตมีสมาธิ การพิจารณาธรรมด้วยปัญญา (ไตรสิกขา : ศีล สมาธิ ปัญญา)

3. นักท่องเที่ยวได้ประสบการณ์ตรงจากการเรียนรู้กรรมฐานในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีหลักการที่ถูกต้อง ตรงตามหลักพระพุทธศาสนา เรียนรู้การเจริญสติปัฏฐาน 4 และการเจริญสมณะกรรมฐาน

4. นักท่องเที่ยวสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับพระอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการเจริญกรรมฐานที่ส่งต่อหลักการและประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่นของพระสายกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีประสบการณ์สืบทอดยาวนานกว่า 2,000 ปี

5. นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกิจกรรมบำเพ็ญบุญการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

เส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเส้นทางเชื่อมโยงเส้นทางอารยธรรมของวัดทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแพร่ตามลุ่มแม่น้ำที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำชี ลุ่มแม่น้ำมูล เส้นทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มต้นจากตำนานพระอัฐมคชาตุและกลุ่มพระอรหันต์ผู้นำพระบรมสารีริกธาตุและแนวปฏิบัติกรรมฐานมาเผยแพร่ในภูมิภาคแห่งนี้ จากหลักฐานที่ปรากฏในจังหวัดนครราชสีมา มีโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ธรรมจักรหินทราย พระพุทธไสยาสน์ วัดธรรมจักรเสมาราม มีความเชื่อมโยงกับโบราณวัตถุหลายวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ใบเสมาวัดเขาพระอังคาร พระพิมพ์วัดพระธาตุนาดูน ตำนานพระอัฐมคชาตุวัดพระธาตุพนม เป็นต้น นักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยวแบบย้อนกิลเลส มีการท่องเที่ยวชมงานพุทธศิลป์ กราบนมัสการบูชาพระธาตุ สักการะพระเกจิอาจารย์ และร่วมปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐานที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสุขและผ่อนคลายจากความเครียด ความทุกข์

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดแรกก่อนเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) จังหวัดนครราชสีมาหรือโคราช (ชื่อเดิม) มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาวอีสาน มีหลักฐานเชื่อมโยงกับบรรพชน แหล่งถาวร ชุมชนชาวอีสาน 5,000 ปีมาแล้ว กระจายอยู่บริเวณอำเภอนโนสูง อำเภอสูงเนิน และอำเภอสี่คิ้ว รู้จักปลูกข้าว ทำภาชนะดินเผาหล่อโลหะสัมฤทธิ์ เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในพิธีเผาศพ เชื่อมโยงกับบรรพชนคนอีสานตามเทือกเขาภูพานถึงนครพนม จังหวัดนครราชสีมาจึงมีหลักฐานโบราณวัตถุสำคัญจำนวนมาก ให้สืบค้นการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีลักษณะเด่นเฉพาะ คือ มีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์บรรพชนอีสาน ประวัติความเชื่อความศรัทธาของบรรพชนอีสาน ที่มีต่อพระพุทธศาสนาและความเชื่ออื่น ๆ การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สืบค้นจากโบราณวัตถุที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ การปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การบำเพ็ญบุญตามประเพณีและการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อความหลุดพ้น

มีร่องรอยให้สืบค้นได้จากอดีตถึงปัจจุบัน ไม่สามารถสืบค้นได้ในภูมิภาคอื่นของประเทศไทย และประเทศอื่น ๆ ใกล้เคียง

จังหวัดนครราชสีมามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ชาวไทยและชาวอีสานรู้จัก คือ สมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์ ท้าวสุรนารีหรือย่าโม หลักเสร็จจากการรบที่สมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์แล้ว ด้วยการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้นำหลักการทางพระพุทธศาสนา อโหสิกรรม อภัยทาน ซึ่งเป็นการให้ทานขั้นสูง ยากต่อบุคคลทั่วไปจะกระทำได้ ย่าโมไม่ต้องการผูกกรรมผูกเวรข้ามภพข้ามชาติกับบุคคลที่ถูกฆ่าในสมรภูมิ แต่ที่ต้องฆ่าเพราะความจำเป็นในการปกป้องและรักษาบ้านเมือง และผู้ที่เสียชีวิตในสมรภูมิก็กะทำให้บ้านเมืองของตน การอโหสิกรรม การให้อภัย แก่กันและกัน เป็นการลดกรรมที่จะติดตามเบียดเบียนซึ่งกันและกันในภายภาคหน้าลง อีกทั้งการทำบุญอุทิศให้ผู้ที่เสียชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้ที่เสียชีวิตเมื่อรับรู้บุญที่ผู้ที่มีชีวิตอยู่อุทิศให้ เมื่ออยู่ในที่เป็นทุกข์ก็จะได้รับความสุข เมื่ออยู่ในที่เป็นสุขก็จะได้รับความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ย่าโม หลังจากเดินทางเข้าสู่เมืองโคราชได้อธิษฐาน และสร้างวัดศาลาลอย อุทิศบุญให้แก่ผู้ที่เสียชีวิตในสมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์ และอโหสิกรรมให้แก่กันและกัน นักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดนครราชสีมา หลังสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี สามารถเดินทางมาเที่ยวชมวัดศาลาลอย ซึ่งเป็นวัดทางประวัติศาสตร์ของชาวโคราช มีสถาปัตยกรรมเล็กซึ่งเคยใช้เป็นที่พักของท้าวสุรนารี มีความสวยงาม มีการจัดกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมความสวยงามของโบสถ์วัดศาลาลอย ตัวอุโบสถล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วรูปเสมา สัญลักษณ์ของเมืองเสมาเดิม เชื่อมโยงประวัติศาสตร์บรรพชนคนอีสาน อายุกว่า 4,000 ปี และหากสังเกตบริเวณรอบโบสถ์วัดศาลาลอยจะพบใบเสมา สะท้อนการใช้อุโบสถเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมของพระสงฆ์ ซึ่งใบเสมาที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอายุนานกว่า 2,000 ปี เชื่อมโยงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เชื่อกันว่าเป็นดินแดนสุวรรณภูมิ

ใบเสมาเป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณวัตถุของพระพุทธศาสนา แสดงถึงการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะการทำสังฆกรรมของคณะสงฆ์หมู่ใหญ่ และมีบางท้องถิ่นในภาคอีสาน ใบเสมาสะท้อนถึงกิจกรรมความเชื่อของชาวพุทธ ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ใบเสมาวัดเขาพระอังคาร นักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางออกจากจังหวัดนครราชสีมาแล้ว สามารถตามรอยเส้นทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคอีสาน ไปเที่ยวชมโบราณวัตถุและงานพุทธศิลป์ที่มีความสวยงามแปลกตาที่วัดเขาพระอังคาร โดยเดินทางไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 224 หรือใช้บริการพาหนะรับจ้างนำนักท่องเที่ยวไปยังวัดเขาพระอังคาร เพื่อเที่ยวชมสืบค้นประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และศิลปงานพุทธศิลป์ตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผานระหว่างไทยอีสานและเขมร จากนั้นเดินทางเข้าสู่อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ เยี่ยมชมวัดบูรพาราม เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาสูงสุดของจังหวัด คือ หลวงพ่อพระชีว์ (หลวงพ่อบุระจ) เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 4 ศอก สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นมาพร้อมกับวัดบูรพาราม นอกจากนี้ผู้มาเยือนยังได้แวะนมัสการรูปเหมือนหลวงปู่ดุลย์ อตุโล จากนั้นเดินทางไปกราบนมัสการพระเกจิอาจารย์ หลวงพ่อพนวน วรมังคโร (วระมังคะโล เจ้าอาวาสวัดช้างหมอบ) (วัดมงคลคาราม) อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพระเกจิชื่อดัง เป็นพระสงฆ์ผู้มีพรหมวิหารธรรม เป็นพระสุปฏิปันโน เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อชาวจังหวัดสุรินทร์ ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปนิยมไป

กราบนมัสการ และสักการะวัตถุธรรมที่สำคัญภายในวัดที่มีความศักดิ์สิทธิ์ สร้างศรัทธาแก่ประชาชน โดยรอบ รวมถึงเยี่ยมชมความงามทางพุทธศิลป์ เทียบชมสักการะรอยพุทธบาท หินช้างหมอบถวายสักการะรอยพุทธบาท บูชาและรับมอบวัตถุมงคลจากหลวงพ่อพวน ไถ่ชีวิตโคกระบือที่วัด และอนุรักษป่า มีพระปรางค์กู่ชุมชนศรีไตรยอดเพชร มีความวิจิตรสวยงาม ผสมผสานแนวคิดพระธาตุพนมกับนครวัด โดยหลวงพ่อกเป็นผู้ออกแบบเอง และเดินทางต่อมายังจังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานีเป็นสถานที่จำพรรษา และมรณภาพของหลวงพ่อกุสุมาลา ผู้เป็นพระสงฆ์ต้นแบบด้านการปฏิบัติกรรมฐานของพระชาวไทย โดยเฉพาะพระชาวต่างประเทศ ชาวต่างประเทศที่มีความศรัทธาต่อวัตรปฏิบัติ ซึ่งสืบต่อแนวปฏิบัติมาจากพระอริยสงฆ์สายกรรมฐานของภาคอีสาน ซึ่งปัจจุบันวัดหนองป่าพงยังคงเน้นวัตรปฏิบัติ ผู้ที่ต้องการเข้ามาเยี่ยมชมสักการะสามารถเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมได้ตามเวลาราชการ หากต้องการปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางของวัดหนองป่าพง นักท่องเที่ยวต้องติดต่อโดยตรงกับเลขาของวัดเท่านั้น (ทั้งนี้ป้องกันการแอบอ้างจากมิชชันนารีที่แอบแฝง ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อวัด) การเที่ยวชมธรรมชาติภายในวัดที่ยังคงสภาพความเป็นวัดป่า ผสมผสานกับหลักคำสอนของหลวงพ่อกุสุมาลา ที่ติดป้ายคำสอนไว้ตามต้นไม้เตียนสดให้ผู้มาเยือนให้ได้เรียนรู้และปฏิบัติธรรม พร้อมกับการกราบไหว้เจดีย์พระโพธิญาณเถร มีรูปแบบสถาปัตยกรรมผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมอีสานกับล้านช้าง และวัดหนองป่าพงยังมีเครือข่ายการปฏิบัติกรรมฐาน ของวัดป่ากว่า 250 แห่งในประเทศไทย และอีกหลายแห่งในยุโรป ออสเตรเลีย และแคนาดา หลวงพ่อกุสุมาลาเป็นตัวอย่าง ของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ หากมาท่องเที่ยวจังหวัดวัดหนองป่าพงในช่วงก่อนเข้าพรรษาสามารถเที่ยวชมพระเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน

การปฏิบัติกรรมฐานของพระสายกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงมีตำนานเล่าขานสืบต่อตามลักษณะของตำนานพระอริยธรรมา ซึ่งนำพระบรมสารีริกธาตุจากชมพูทวีปมาสู่สุวรรณภูมิ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ตามตำนานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า หลังจากที่ทรงปรินิพพาน โทณพราหมณ์ได้แจกพระบรมสารีริกธาตุไปยังเมืองต่าง ๆ พระบรมสารีริกธาตุ หรืออัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า ตามตำนานพระอริยธรรมา พระอรหันต์ 500 รูป (น่าจะเป็นจำนวนลักษณะประมาณการ : ความเห็นของผู้วิจัย) โดยการนำของพระมหากัสสปะเถระ พร้อมด้วยพระอริยสงฆ์หมู่ใหญ่ นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ที่พระธาตุพนม สร้างพระธาตุพนม ปัจจุบันเป็นอำเภอพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม (เมื่อวิเคราะห์เส้นทางจากชมพูทวีปมาสู่สุวรรณภูมิ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเดินทางเมื่อ 2,000 กว่าปีที่ผ่านมา ต้องผ่านภัยอันตรายนานัปการ พระสงฆ์ที่เดินทางมาต้องเป็นพระที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะหลักปฏิบัติของพระสงฆ์ที่มุ่งหลุดพ้น และสามารถอธิบายขั้นตอน วิธีการปฏิบัติให้ถึงความหลุดพ้นตามหลักพระพุทธศาสนาได้ อีกทั้งเมื่อเผชิญภัยก็ไม่รู้สึกท้อแท้หรือหวาดกลัว ซึ่งคุณลักษณะเช่นนี้ต้องเป็นคุณลักษณะของผู้หมั่นเพียร และมีความสามารถพิเศษ พระสงฆ์กลุ่มนี้น่าจะเป็นพระมหากัสสปะตามตำนาน ในประเด็นนี้พระมหากัสสปะก่อนปรินิพพานพระอรหันต์ ซึ่งเป็นพระอรหันต์เกี่ยวกับการไม่อาภรณ์พระพุทธเจ้าอยู่ตลอดทั้งปี ดังนั้นพระมหากัสสปะจึงทราบวิธีการที่ทำให้พระอรหันต์สามารถดำรงตนมีชีวิตที่ยืนยาวได้ หากเจริญอุทเทสิกปฏิบัติ ประเด็นนี้วิเคราะห์ห้วงสยของพระอรหันต์มิได้วิเคราะห์เชิงบุคคลธรรมดา แต่หากวิเคราะห์เชิงบุคคลธรรมดาพระอรหันต์กลุ่มนี้ที่นำพระบรม

สารริกาธมาประดิษฐานไว้ในสุวรรณภูมิตามตำนานพระอู่รังคะธาตุ น่าจะสืบสายการปฏิบัติมาจากพระมหากัสสปะ จึงมีการกล่าวถึงชื่อพระมหากัสสปะไว้ในตำนานพระอู่รังคะธาตุ) การปฏิบัติของพระสงฆ์ในจังหวัดนครพนมมีวัตรปฏิบัติคล้ายวัตรปฏิบัติที่สืบสายมาจากพระมหากัสสปะ คือ การอยู่ป่าเป็นวัตร ซึ่งเป็นแนวรุกตวัตรที่พระสงฆ์นิยมปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลส และประชาชนทั่วไปที่ศรัทธานิยมเรียก “พระสายกรรมฐานหรือพระป่า”

จังหวัดนครพนมเชื่อมโยงกับจังหวัดสกลนคร จังหวัดอุดรธานี จังหวัดเลย จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดขอนแก่น จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีเทือกเขา ประชาชนในอดีตมีการอาศัยตามถ้ำ และตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบลุ่มน้ำ สภาพแวดล้อมของจังหวัดที่กล่าวมาข้างต้น จึงเอื้อต่อการอาศัยปัจจัยเลี้ยงชีพของพระสงฆ์และมีสถานที่หลักเรือนสำหรับบำเพ็ญภาวนา ตลอดเส้นทางสายพุทธธรรมมีวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีประวัติและร่องรอยการปฏิบัติธรรมของสายพระกรรมฐาน มีหลวงปู่่มั่น ภูริทัตโต เป็นพระสงฆ์ต้นแบบ มีประวัติและตำนานที่สามารถสร้างศรัทธาแก่บุคคลทั่วไปทั้งชาวไทยและต่างประเทศ รวมถึงผู้แสวงหาทางหลุดพ้น ได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร เป็นสถานที่มรณภาพของหลวงปู่่มั่น ภูริทัตโต ทางวัดจัดสร้างพิพิธภัณฑ์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ และจัดสถานที่ปฏิบัติธรรมรองรับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปได้เข้ามาเยี่ยมชมและปฏิบัติธรรมตามรอยธรรม รวมถึงศึกษาอัตชีวประวัติที่ทางวัดได้จัดแสดงไว้ควบคู่กับสถานที่สำคัญเกี่ยวกับพระเถระที่เคยเป็นศิษย์เรียนรู้กรรมฐานจากหลวงปู่่มั่น สำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการปฏิบัติสามารถเดินทางไปปฏิบัติธรรมยังวัดอื่น ๆ ใกล้เคียงคณะผู้วิจัยขอแนะนำวัดป่าภูไม้ขาว เป็นวัดที่เน้นการท่องเที่ยว (จาริกธรรม) บริการแก่ผู้สนใจ การปฏิบัติกรรมฐาน ทางวัดจัดสถานที่รองรับผู้มาเยือนในรูปแบบการปฏิบัติพื้นฐาน จนถึงการปฏิบัติขั้นอุกฤษ ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติตามที่ต้องการ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ยังไม่พร้อมท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรมฐานแบบอุกฤษ มาท่องเที่ยวในลักษณะของครอบครัว ต้องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเยี่ยมชมงานพุทธศิลป์ ตามรอยวิถีพระป่า เลือกปฏิบัติกรรมฐานช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ในสถานที่ปฏิบัติที่สงบร่มเย็น วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เป็นวัดสำคัญของจังหวัดสกลนครที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ศึกษาพุทธประวัติ ตามรอยพระอาจารย์วัน อุตตโม พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีวัตรปฏิบัติที่งดงาม สถานที่ปฏิบัติธรรมอยู่ภายในถ้ำ มีลักษณะเป็นโพรง แวดล้อมด้วยธรรมชาติที่เงียบสงบของผืนป่า นักท่องเที่ยวสามารถเยี่ยมชมและทดลองปฏิบัติกรรมฐานพร้อมขอคำแนะนำจากพระอาจารย์ภายในวัด หากเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติควรแจ้งกับทางวัดเพื่อจัดพระวิทยากรให้คำแนะนำเฉพาะ หลังออกเดินทางจากวัดสามารถเที่ยวชมธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติภูผาเหล็ก และเที่ยวชมวิถีเกษตรตลอดเส้นทาง สำหรับนักท่องเที่ยวที่ยังไม่อิมบิญสามารถเดินทางเยี่ยมชมธรรมชาติของวัดป่าโสมพนัส ซึ่งเป็นวัดที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติสมบูรณ์ มีความเงียบสงบและอบอุ่นด้วยธรรมชาติ นักท่องเที่ยวสนใจต้องการปฏิบัติกรรมฐาน ควรสนทนาเบื้องต้นกับพระอาจารย์สุริยา มหาปัญโญ เมื่อต้องการปฏิบัติแน่นอนแล้ว ต้องทำการทดสอบความรู้เบื้องต้นก่อนจึงจะได้รับอนุญาตให้เข้าปฏิบัติธรรมยังวัดป่าโสมพนัส

วัดโพธิสมภรณ์เป็นวัดพระอารามหลวง ช่วงเย็นเดินเที่ยวชมรอบสวนสาธารณะหนองประจักษ์ จะพบยอดเจดีย์สีทองเด่นสง่า สวยงาม เป็นพระบรมธาตุเจดีย์ วัดโพธิสมภรณ์ ภายใน

พระบรมธาตุเจดีย์ แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) พระเจดีย์พิพิธภัณฑ 2) พระระเบียงพระเจดีย์ 3) ศาลาธรรมมณฑล มีความสวยงามและสื่อถึงวิถีของพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สืบทอดโดยพระสายกรรมฐาน บันทึกร่องราวไว้ในพระบรมธาตุเจดีย์ อีกทั้งนักท่องเที่ยวที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมกับทางวัด โดยเฉพาะช่วงเข้าพรรษาหรือกิจกรรมการอบรมกรรมฐานแก่เยาวชนและผู้สนใจสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ การสวดมนต์เย็นและเจริญกรรมฐาน สำหรับเทศกาลสำคัญวันปีใหม่ มีประชาชนเข้าร่วมปฏิบัติกรรมฐานสวดมนต์ข้ามปีตลอดคืน

วัดถ้ำกลองเพล จังหวัดหนองบัวลำภู อยู่ติดกับจังหวัดอุดรธานี นักท่องเที่ยวเดินทางมาไม่นานจะพบกับวัดที่หลวงปู่ขาว อนาลโย พระวิปัสสนากรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ ได้อาศัยวัดแห่งนี้เป็นที่ปฏิบัติกรรมฐาน โดยใช้พื้นที่ที่เกิดจากหมูก่อนหินขนาดใหญ่ 3-4 ก้อนที่มีหลืบและชะง่อนหิน ก่อเป็นหลืบคาคอนกรีตเชื่อมถึงกัน ทำให้พื้นที่บริเวณนั้นกลายเป็น ห้องโถงขนาดใหญ่ สามารถจุคนได้หลายร้อยคน เพื่อใช้เป็นที่พักพิงสมณธรรมอยู่ที่นั่นจนกระทั่งมรณภาพภายในวัดถ้ำกลองเพล ยังคงสภาพเดิม ๆ ให้นักท่องเที่ยวที่ศรัทธาและสนใจเรียนรู้วัตรปฏิบัติของพระสายกรรมฐาน สามารถเยี่ยมชมและนมัสการยังสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัด

จังหวัดขอนแก่นอยู่ติดกับจังหวัดหนองบัวลำภู มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติเส้นทางก่อนประวัติศาสตร์ ไดโนเสาร์พันธุ์ต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้นำครอบครัวเข้าท่องเที่ยวและเรียนรู้ เมื่อสนใจท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา วัดป่าธรรมอุทยาน มีสถานที่ตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางจากจังหวัดหนองบัวลำภู เข้าสู่จังหวัดขอนแก่น ภายในวัดสร้างวัดอุทธรณ์ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้และร่วมกิจกรรมบุญกับทางวัด จนถึงการเรียนรู้กรรมฐานทั้งในรูปแบบของการปฏิบัติรายบุคคล และการปฏิบัติกรรมฐานแบบครอบครัวที่ทางวัดได้จัดสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวตามความต้องการอย่างเหมาะสม รวมถึงนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักผ่อนใกล้กับเมรุเผาศพภายในป่าช้า ก็สามารถทำได้พร้อมกับเรียนรู้ ฟังคำอธิบายจากพระอาจารย์สำราญ ธรรมธโร (หลวงพ่อก๊วย)

จังหวัดชัยภูมิเชื่อมต่อกับจังหวัดขอนแก่น ก่อนถึงจังหวัดชัยภูมิคณะผู้วิจัยขอแนะนำนักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมและนมัสการหลวงปู่ผาง จิตตคฺคโต วัดอุดมคงคาศรีเขต (วัดดุน) สถานที่หลวงปู่เคยปฏิบัติกรรมฐานและสร้างวัดอุทธรณ์ ตอบแทนผู้มีจิตศรัทธาที่บริจาคทรัพย์เพื่อสาธารณประโยชน์ และบำรุงพระพุทธศาสนา ปัจจุบันวัดอุทธรณ์หรือเหรียญหลวงปู่ผางที่นักสะสมพระนิยมเข้ามาท่องเที่ยว และบูชาเหรียญหลวงปู่ผางที่เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ รายได้จากการบูชานำมาพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง และออกจากวัดอุดมคงคาศรีเขต เมื่อถึงอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ สามารถเข้าไปศึกษาและปฏิบัติกรรมฐาน ณ วัดป่าสุคะโต เป็นสถานที่ปฏิบัติกรรมฐานที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจเข้ามาเรียนรู้ ปฏิบัติกรรมฐานตลอดปี แนวปฏิบัติกรรมฐานเน้นการฝึกสติตามหลักสติปัฏฐาน บริเวณวัดภายในและภายนอกแวดล้อมด้วยธรรมชาติของป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ให้ความสดชื่นของวิถีธรรมชาติ และความสงบของจิตใจ ช่วยบำบัดโรคทางจิตและโรคทางกายบางชนิด และออกจากอำเภอแก้งคร้อ ตรงไปยังเมืองชัยภูมิ นักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เยี่ยมชมหมู่บ้านไหม ขึ้นใจกับน้ำตกและป่าเขากราบพระที่ผาเกิ้ง ณ วัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเกิ้ง) เป็นวัดที่เน้นการปฏิบัติกรรมฐานและศึกษาหลักการทางพระพุทธศาสนา ภาควิถีธรรม ภายในวัดยังมีสภาพแวดล้อมไปด้วยธรรมชาติและทิว

เขาให้นักท่องเที่ยวที่สนใจการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถเข้าพักเที่ยวและเยี่ยมชมตลอดเวลาราชการ

เส้นทางกลับสู่กรุงเทพมหานคร จากจังหวัดชัยภูมิจะวิ่งผ่านอำเภอด่านขุนทด เข้าวัดบ้านไร่เข้ากราบนมัสการหลวงพ่อกุณ ปริสุทฺโธ พระผู้ทรงคุณ แม้มรณภาพแล้วยังสร้างประโยชน์นานัปการไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาและเรียนรู้วัตรปฏิบัติของท่าน ผู้ไม่ยึดติดกับลาภยศ เงินทอง แต่ใช้เงินทองสร้างคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและประเทศไทย พิพิธภัณฑสถานหลวงพ่อกุณ ปริสุทฺโธ ที่ตั้งดูนักท่องเที่ยวจากทุกสารทิศให้มาท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติหลวงพ่อกุณอย่างต่อเนื่อง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเมืองหน้าด่านก่อนเข้าและออกจากภาคอีสาน เป็นแหล่งอารยธรรมของบรรพชนคนอีสาน มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ภาพเขียนประวัติศาสตร์กว่า 4,000 ปีที่วัดเลิศสวส์ดี (เขาจันทร์งาม) เป็นร่องรอยประวัติศาสตร์การอาศัยของกลุ่มชน ภาคอีสานเปิดต้อนรับให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมเป็นธรรมชาติ ศึกษาประวัติศาสตร์ของคนอีสานจากร่องรอยภาพเขียนสี และวัดเลิศสวส์ดีหรือเรียกติดปากของคนท้องถิ่นว่า วัดเขาจันทร์งาม เป็นวัดที่เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันมีวัตรปฏิบัติตามแนวทางของหลวงพ่อบุญฤทธิ์ ภายในวัดแวดล้อมไปด้วยธรรมชาติ เงียบสงบ เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมาอีกแห่งหนึ่ง จึงเหมาะแก่การปฏิบัติกรรมฐาน ทางวัดจัดสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการปฏิบัติกรรมฐาน ทั้งเป็นรายบุคคลและหมู่คณะ เมื่อเดินทางออกจากวัดสามารถเที่ยวชมความงามด้านพุทธศิลป์จากช่างท้องถิ่นที่สร้างผลงานสวยงาม โชว์ตลอด 2 ข้างทาง

อำเภอบางบาลเป็นอำเภอสุดท้ายของจังหวัดนครราชสีมาก่อนเข้าสู่เขตภาคกลาง ตลอด 2 ข้างทางแวดล้อมไปด้วยทิวเขาของเขาใหญ่ ให้ความสดชื่นทางธรรมชาติและมีวัดสำคัญหลายแห่งจัดสถานที่รองรับการเรียนรู้กรรมฐานตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น วัดธรรมโมลี วัดป่าทรัพย์ทวีธรรมาราม ซึ่งอยู่ปลายอำเภอบางบาล ติดอำเภอมัญจาคีรี เป็นต้น ภายในอำเภอบางบาลยังมีวัดสำคัญที่นักท่องเที่ยวที่สนใจปฏิบัติธรรมนิยมเข้าปฏิบัติธรรมและสวดมนต์ข้ามปี คือ วัดคลองตาลอง วัดตั้งอยู่บนภูเขา ใกล้ๆ กับสถานีรถไฟป่าไผ่ บรรยากาศดีมาก อยู่กับธรรมชาติ ป่าไม้ การปฏิบัติเน้นไปในด้านการเจริญสติ รองรับนักท่องเที่ยวทุกหมู่คณะด้วยไมตรีจิตตลอดทั้งปี โดยเฉพาะช่วงสิ้นปีของทุกปีทางวัดจัดปฏิบัติกรรมฐาน สวดมนต์ข้ามปี มีการจัดกิจกรรมตลอดคืนได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้และปฏิบัติธรรมเสริมศรัทธาทุกเพศทุกวัย นักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาท่องเที่ยวยังวัดคลองตาลอง ช่วงสิ้นปีควรติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของวัดล่วงหน้าเพื่อสำรองห้องพัก

การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาค (ภาคอีสาน) มีประวัติเชื่อมโยงการตั้งถิ่นฐานของบรรพชนอีสานจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี โดยเฉพาะหลักฐานการนำพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานไว้ในดินแดนสุวรรณภูมิ ตามตำนานพระอริยราชทูตที่เชื่อมโยงการสืบสานการปฏิบัติกรรมฐานตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ที่สืบต่อวัตรปฏิบัติของพระอริยสงฆ์ 500 รูป ที่เชื่อกันว่าเป็นพระมหากัสสปะเถระพระอรหันต์ สมัยพุทธกาลพระสงฆ์ในภาคอีสานปฏิบัติกรรมฐานสืบต่ออย่างถาวร ป่าเขา ที่มีประชาชนกลุ่มเล็กๆ อาศัยอยู่เพื่อบินขบถยังชีพสร้างศรัทธาแก่ผู้พบเห็น ซึ่งรู้จักกันในนามพระสาย

กรรมฐานหรือพระปาที่มีต้นแบบมาจากหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และหลวงพ่อชา สุภทฺโท ศิษย์รูปสำคัญที่พระต่างชาติและชาวต่างชาติให้ความเคารพ ศรัทธา รวมถึงพระสงฆ์ที่เป็นเกจิอาจารย์ที่ได้สร้างวัดพุทธธรรม และสาธารณประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ พระสงฆ์ผู้ไม่ยึดติดกับลาภยศ เงินทอง เป็นพระผู้ให้ที่ประชาชนชาวไทยและต่างประเทศศรัทธา โดยเฉพาะชาวจังหวัดนครราชสีมา มีความผูกพันกับหลวงพ่อคุณ เหมือนหนึ่งผูกพันกับย่าโม (ท้าวสุรนารี) พุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ให้อภัยทาน ไม่ผูกกรรม ผูกเวรต่อผู้ที่เบียดเบียน สร้างวัดศาลาลอยอุทิศให้ผู้เสียชีวิตในสมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีศักยภาพรองรับนักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

3. ประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.06 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ ค่าเฉลี่ย 4.15 รองลงมาคือ ด้านการโฆษณา ค่าเฉลี่ย 4.08 และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการส่งเสริมการขาย ค่าเฉลี่ย 3.97

ด้านการโฆษณา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.08 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การโฆษณาผ่านทางอินเทอร์เน็ต ค่าเฉลี่ย 4.24 รองลงมา คือ การโฆษณาผ่านโทรทัศน์/วิทยุ ค่าเฉลี่ย 4.18 และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การโฆษณาผ่านสื่อกลางแจ้ง (แผ่นป้ายกลางแจ้ง) ค่าเฉลี่ย 3.68

ด้านการประชาสัมพันธ์ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.15 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีเอกสาร โบว์ชัวร์ และป้ายประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง ค่าเฉลี่ย 4.41 รองลงมาคือ การจัดกิจกรรมในโอกาสพิเศษ เช่น งานประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ค่าเฉลี่ย 4.18 และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ มีการจัดทัศนศึกษาสำหรับนักท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 3.95

ด้านการส่งเสริมการขาย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 3.97 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการจัดแสดงโปรแกรมทัวร์ กิจกรรมท่องเที่ยวโดยภาครัฐและภาคเอกชน ค่าเฉลี่ย 4.17 รองลงมาคือ การจัดนำเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ค่าเฉลี่ย 3.97 และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การประกวดภาพถ่ายเพื่อแจกรางวัลพิเศษ ค่าเฉลี่ย 3.84

ด้านการขายโดยพนักงาน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.04 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีบุคลากรคอยแนะนำให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 4.07 รองลงมาคือ บุคลากรมีการให้บริการที่ดีมีอัธยาศัยดีและพูดจาสุภาพ ค่าเฉลี่ย 4.06 และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การจัดกิจกรรมระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวกับ ค่าเฉลี่ย 3.99

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : สัญญาเลขที่ RDG5750051
 ชื่อโครงการ : การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 ชื่อนักวิจัย : นายประพันธ์ นิกกระโทก, ผศ.ดร.ปฎิภาณ มหรรณานิบัติ และ
 นายศุภณัฐ เจริญสุข
 ระยะเวลาโครงการ : 1 สิงหาคม 2557 ถึง 31 กรกฎาคม 2558

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ 1) เพื่อศึกษาการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) เพื่อประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วยวิธีวิจัยคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วย การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การนำเสนอองค์ความรู้ การวิจัยเชิงปริมาณได้แก่ การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จำนวน 400 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. การส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ 1) การโฆษณา เป็นการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักเส้นทางท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว มีความเชื่อมโยงตามตำนานพระอริยวงศาคต และเชื่อมโยงกับวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์หรือพระภิกษุ ที่ได้รับรวบรวมนำเสนอผ่านระบบออนไลน์ มีการผลิตสื่อวีดิทัศน์ เว็บไซต์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม nkr.mcu.ac.th/tour/ เผยแพร่ใน Youtube โทรทัศน์ สถานีวิทยุ พร้อมจัดทำสื่อแผ่นพับ คู่มือแนะนำแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม 2) การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวรายใหม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารและเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ควบคู่กับการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เลือกตามความสนใจ จัดทำคู่มือ แผ่นพับ และให้เบอร์โทรศัพท์ติดต่อกับผู้ประกอบการ จัดทำสารคดีท่องเที่ยวเผยแพร่ยังสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ท้องถิ่น สถานีโทรทัศน์ MCU TV 3) การส่งเสริมการขาย จัดทัวร์ผู้ประกอบการท่องเที่ยวได้ไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวต้นแบบ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ปฏิบัตินิพพาน เพื่อให้ผู้ประกอบการได้มีความรู้ความเข้าใจ นำมาปรับประยุกต์ใช้ จัดทำโปรแกรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัตินิพพาน และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบการเที่ยวชมวัดตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ยังไม่พร้อมท่องเที่ยวในรูปแบบการปฏิบัตินิพพาน ต้องการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้สืบค้นประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา 4) การขายโดยพนักงาน ผู้ประกอบการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจและติดต่อโดยตรงกับผู้ประกอบการ ทั้ง

ในลักษณะของรายบุคคล ครอบครัว และหมู่คณะ มีผู้ประกอบการจำนวนหนึ่งรายสมัครเป็นผู้ประกอบการต้นแบบในการจัดโปรแกรมทัวร์ท่องเที่ยวปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งเป็นกิจกรรมการขายโดยพนักงานผู้ประกอบการท่องเที่ยว ดำเนินการเป็นบริษัทแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. การเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อัตลักษณ์ที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นตำนานความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีได้จำกัดขอบเขตตามเส้นแบ่งประเทศในปัจจุบัน หากเป็นการหลอมรวมความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชนในภูมิภาค มีการปฏิบัติสืบต่อจากอดีตมาถึงปัจจุบัน มีหลักฐานจากพระไตรปิฎก เชื่อมโยงกับหลักฐานเอกสารที่นักปราชญ์ผู้ทรงความรู้ได้รวบรวมไว้ และหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นหลักการสำคัญเชิงประจักษ์ ที่สามารถเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เริ่มต้นตั้งแต่สมัยทวารวดีมาถึงพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มี ประเพณีและวัฒนธรรมการบูชาพระธาตุ การสร้างพระธาตุ การสร้างวัดมุงกล การสร้างวัดอุทธรณ์ เพื่อเป็นพุทธบูชา มีความสวยงามทางพุทธศิลป์สะท้อนวัฒนธรรม ความเชื่อและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นที่พึงยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน เกจิอาจารย์ และพระอริยสงฆ์ที่เป็นต้นแบบด้านการปฏิบัติกรรมฐาน ผู้ซึ่งนำพระบรมสารีริกธาตุ พร้อมหลักปฏิบัติกรรมฐาน แนวทางแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์มาประดิษฐานไว้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กิจกรรมการปฏิบัติกรรมฐานสืบสานปฏิบัติต่อกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

3. ประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ รองลงมาคือ ด้านการโฆษณา และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการส่งเสริมการขาย

Abstract

Project Code : Contract No. RDG5750051

Project Title : Adding Values Promotion of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast

The Researcher's Name : Mr. Praphan Nukkrathok,
Assistant Professor Dr. Patipha Mahanthanathipbodee
and Mr. Suppanat Charoensuk

Project period : 1 August 2014 to 31 July 2015

Objectives of this research are 1) to study of Adding Values Promotion of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast, 2) to study of identity promotion and connection travelling route of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast, 3) to evaluate of Adding Values Promotion Buddhist Tourist Attractions in the Northeast and present promotion method for identity and connection travelling route of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast

Research methodology included qualitative and quantitative. Qualitative research including study of primary and secondary data, observation form of participation, interview form, buzz group, knowledge presentation, for quantitative research such as usage of the inquired form to collected the data about the tourist's opinion of Thai and foreigner of 400 tourists

The research results found that

1. Adding Values Promotion of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast

1.1 Advertising is inviting to the tourists recognize the travelling route of the temple where is tourist attraction, has connected with the relic legend and connected obligations by the mediation Buddhist monk or the Buddhist monk of Wat Pah which collected to present via online system, has produced video media, Buddhist tourist attraction Website; nrk.mcu.ac.th/tour/ dispersed in Youtube, television, radio station included prepared brochures, guidance for Buddhist tourist attraction

1.2 Public relations; dispersed to the new tourists to recognize information and travelling route that connected in the Northeast, attracted the tourist to travel for more, has activity for travel the Buddhist tourist attraction, spend short time for join with activity, interested to stay informed through online media with preparation of itineraries for tourists to choose according to their interests. The researchers have dispersed information to the related section where encourage tourist, prepared guidance, brochures and gave telephone number to contact with

the entrepreneurs, prepared tourist documentary for the radio station and local television, television station of MCU TV, television station for educational of Mahachulalongkornrajavidyalaya University to continue public relations about Buddhist tourist attraction

1.3 Merchandizing; prepared tour for the entrepreneurs to travel the prototype tourist attraction especially learning tourist for mediation practicing to provide the entrepreneurs with a better understanding, could be applying, prepared promotion program for travelling of mediation practicing and prepared activities of travelling in type of visiting the temples according to Buddhist principle, to accommodate the tourists who are not ready yet for meditation practice but required for learning travelling and explore Buddhist historical

1.4 Selling by the individual; the entrepreneurs prepared Buddhist tourist Program for sell the interested tourists and directly contact to the entrepreneurs also the researchers have presented the concept for doing a tourist business by new form as the reversing passion tour that pointed out more number of the tourist and were likely interest in tourist of mediation practice, sightseeing nature in the temple by person, family and group, has the one entrepreneurs became an entrepreneurs prototype to provide tourist program of mediation practice that is selling by the individual of Yim Lamai Travel Company Limited has performed as the first company in the Northeast and cooperate with the researchers and exchanged information together, organized the promotional activities of the company such as publicized via website of Buddhist tourist attraction, radio station for Buddhist of MCU Nakhon Ratchasima FM. 99.75 Mhz etc.

2. Identity promotion and connection travelling route of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast; the important identity is the belief legend, the public's faith in the Northeast that was not limiting the national border in a present, If this enlightening faith and belief of the public in region that has inherited until the present for more 2,000 years by the legend of "Buddha's relic" which shown in the Tripitaka also connected the documents by the logicians were collected and historical documentaries that is an empirical evidence could be connected route of Buddhist travelling. Started from Dvaravati era until current Buddhism era especially the Buddhist activities by tradition and cultural for sacrificing the Buddha's relic, erection of the Buddha's relic, erection of the sacred objects, erection of the sacred objects for offerings to Buddha, be beauty by Buddhist Arts that demonstrated cultural, belief and faithful of Buddhist and the Buddhist monks practical which is dependable of the Buddhist spiritual (the instructor) and the noble monk who is a

prototype of mediation practice and was a person taken the Buddha's relic with mediation practical to lead into liberation from sufferings was enshrined in the Northeast, has inherited the activities of mediation practice until the present (the Buddhist monk of mediation or the Buddhist monk of Wat Pah)

3. Evaluation of Adding Values Promotion of Buddhist Tourist Attractions and present promotion method for identity and connection travelling route of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast; Opinion about Adding Values Promotion of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast in overall was in a much level with highest mean is public relations secondary is advertising and a less mean is merchandizing Opinion about Adding Values Promotion of Buddhist Tourist Attractions in the Northeast found that the tourist recognized the information of tourist attraction by public relations, prepared guidance, brochures, documentary and introduced to the contacts who advices about the mediation practice place, has the public and networks who interested Buddhist tourist attraction join for explored the information continuingly, has travelled to Buddhist tourist attraction and the temple where is Buddhist tourist attraction was satisfied to dispersed by the temple that occurred travelling and practiced mediation at Buddhist tourist attraction and the tourist attraction has connected the nearby places through the route. Activities that supported Buddhist tourist attraction; the Yim Lamai Travel Company Limited has performed the travelling program to the interested tourists especially the tourists who required practice mediation for short time, selling by the individual is activity that Yim Lamai Travel Company Limited provided tourist program for sell the tourists by directly contact with the entrepreneurs, preparation of guidance for prospered practicing when travel the Buddhist tourist attraction where is the mediation practice place including preparation of knowledge about mediation practicing, manual of mediation practicing for the tourists because learning travel of mediation practicing is a new travel model that require merchandizing and public relations to the new tourists

สารบัญ

บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ฉ
สารบัญ	ณ
สารบัญตาราง	ต
สารบัญภาพ	ถ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 ขอบเขตการศึกษาวิจัย	2
1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย	3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	4
1.6 ระยะเวลาและแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย	6
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ	6
1.8 ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยตามแผนการบริหารงาน และแผนการดำเนินงาน ตลอดแผนงานวิจัย	7
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 แนวคิดการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว	8
2.2 แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ	12
2.3 การสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว	14
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการตลาดการท่องเที่ยว	21
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	28
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	33
3.1 วิธีการศึกษาวิจัย	33
3.2 พื้นที่ศึกษา ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง	34
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย	35
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	36
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	36
3.7 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย	38
3.8 สรุป	38
บทที่ 4 ผลการศึกษาและอภิปรายผล	39
4.1 การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	40
4.2 ศึกษาการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	46

สารบัญ (ต่อ)

4.3 ประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว ทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	63
บทที่ 5 บทนำ	72
5.1 สรุปผลการศึกษา	73
5.2 ข้อเสนอแนะ	84
บรรณานุกรม	85
ภาคผนวก	85
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	86
ภาคผนวก ข ภาพกิจกรรม	98

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
4.1	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม	63
4.2	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	65
4.3	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการโฆษณา	66
4.4	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการประชาสัมพันธ์	67
4.5	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการส่งเสริมการขาย	68
4.6	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการขายโดยพนักงาน	69

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	4
4.1	การค้นหาข้อมูลทางเว็บไซต์	40
4.2	ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทางเว็บไซต์	41
4.3	ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทาง MCU TV	42
4.4	การเตรียมเดินทางไปทำกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว	43
4.5	การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	43
4.6	การท่องเที่ยววัดคลองตาลอง	45
4.7	การท่องเที่ยววัดเขาจันทน์งาม	45
4.8	การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว	46
4.9	โลโก้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	48
4.10	วัดช้างหมอบ	49
4.11	วัดพระธาตุพนม	49
4.12	การทำสมาธิ	50
4.13	ภาพเขียนสีวัดเขาจันทน์งาม	50
4.14	อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี	51
4.15	วัดศาลาลอย	51
4.16	พระประธานในวัดบูรพาราม	52
4.17	รูปเหมือนหลวงปู่ดุลย์	52
4.18	เจดีย์หลวงพ่อบาภาพที่	53
4.19	งานแห่เทียนพรรษา	53
4.20	ตำนานพระอูรังคธาตุ	54
4.21	กุฏิหลวงปู่มั่น	54
4.22	วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม	55
4.23	วัดป่าโสมพนัส	55
4.24	ป้ายสถานีรถไฟบ้านไผ่	57
4.25	วัดคลองตาลอง	57
4.26	แผนที่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	58
4.27	เส้นทางท่องเที่ยวเส้นทางที่ 1	59
4.28	เส้นทางท่องเที่ยวเส้นทางที่ 2	60
4.29	เส้นทางท่องเที่ยวเส้นทางที่ 3	61
4.30	การปฏิบัติกรรมฐาน	62

บทที่ 1

บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ มีศักยภาพเพียงพอต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้เข้ามาเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางพุทธธรรมและเรียนรู้พุทธธรรม ซึ่งประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ปฏิบัติสืบกันมาจนเป็นวัฒนธรรมชาวพุทธท้องถิ่น

การเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวทางพุทธธรรมทำได้ง่ายทั้งทางบกและทางอากาศ สถานที่แหล่งท่องเที่ยวมีความพร้อมสามารถรองรับทางการท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ตามเส้นทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมชาวพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จึงมีความจำเป็นต้องดำเนินการเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าที่สอดคล้องกับการเสริมสร้างอัตลักษณ์และนำกิจกรรมของแต่ละแหล่งเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีกิจกรรมส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และเข้ามาเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้มีส่วนได้เสียกับแหล่งท่องเที่ยว เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชน ของภูมิภาค ประเทศ และเมื่อมีการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่สำคัญ ที่คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกตามเกณฑ์มาตรฐาน โดยใช้งานวิจัยโครงการย่อยทั้ง 3 ชุด เป็นพื้นฐานแล้ว จะส่งผลให้เกิดมูลค่าเพิ่มในทางเศรษฐกิจ รวมถึงการพัฒนางานบริการ การสร้างอาชีพอื่น ๆ แก่ท้องถิ่นในระบบเศรษฐกิจ โดยอาศัยความทันสมัยของเทคโนโลยีในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เทคโนโลยีที่ทันสมัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสาร การส่งเสริมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ทั้งนี้เพราะนักท่องเที่ยวยุคปัจจุบัน มีพฤติกรรมบริโภคสื่อ ขอบการค้นหาข้อมูล แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ใช้วางแผนการท่องเที่ยวในลักษณะการเชื่อมโยงจากแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งไปยังแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่ง ตามเส้นทางท่องเที่ยวเดียวกันจากข้อมูลงานวิจัยโครงการย่อยทั้ง 3 ชุด สามารถนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแก่นักท่องเที่ยวได้ โดยอาศัยกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่คณะผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเลือกแล้วว่าเป็นกิจกรรมนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้น ซึ่งข้อมูลที่น่าสนใจแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ นั้น ประกอบด้วย ภาพถ่าย วีดีโอ คลิปเสียง กิจกรรมการเรียนรู้พุทธธรรม แผนที่ ร้านอาหาร ที่พัก สถานีบริการน้ำมัน ผ่าน 4 ช่องทาง ได้แก่ เว็บไซต์ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุออนไลน์ และสำนักงาน ททท.

กิจกรรมการส่งเสริมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวจะสำเร็จผลดังที่คาดการณ์ไว้ จำเป็นต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความต้องการของนักท่องเที่ยว

ดังนั้นการศึกษาการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการพัฒนากิจกรรมการเสริมสร้างการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและเสริมสร้างอัตลักษณ์เพื่อเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.2 เพื่อศึกษาการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.3 เพื่อประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

3.1 ขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่

เป็นพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยในลักษณะของการส่งเสริมการเรียนรู้และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเกณฑ์ดังนี้

3.1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาเป็นวัดที่อยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยวมีความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมพุทธที่ส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีโครงการ/กิจกรรมที่แสดงถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ทางพุทธธรรมแก่นักท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม

3.1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธธรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ มีความเชื่อมโยงกับเกจิอาจารย์มีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน

3.1.3 แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และกระบวนการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้การส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน และมีการดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนด แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธธรรม จำนวนวัด 10-20 วัด โดยจำแนกเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความสวยงามของวัดพุทธศิลป์ เช่น วัดพายัพ จ.นครราชสีมา เป็นต้น จำนวน 3 วัด

2) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณี วัฒนธรรมพุทธ โดยเน้นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมพุทธ เกจิอาจารย์ เช่น วัดบ้านไร่ จ.นครราชสีมา วัดชัยภูมิพิทักษ์ จ.ชัยภูมิ เป็นต้น จำนวน 3 วัด

3) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนและพระพุทธศาสนา เช่น วัดสุทธจินดา จ.นครราชสีมา วัดเขาพระอังคาร จ.บุรีรัมย์ เป็นต้น จำนวน 3 วัด

4) กลุ่มวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา เช่น วัดป่าอานาชาติ วัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี และวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมในแต่ละจังหวัด เป็นต้น จำนวน 11 วัด

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.3 ขอบเขตด้านประชากร

ได้แก่ ผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประกอบด้วย พระสงฆ์ ภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชน นักวิชาการ ผู้บริหารของการท่องเที่ยวภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สมาคมมัคคุเทศก์ประจำจังหวัด บริษัทท่องเที่ยวเอกชน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชน โดยกำหนดกลุ่มศึกษา 2 ประเภท ได้แก่ 1. ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก 2. ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

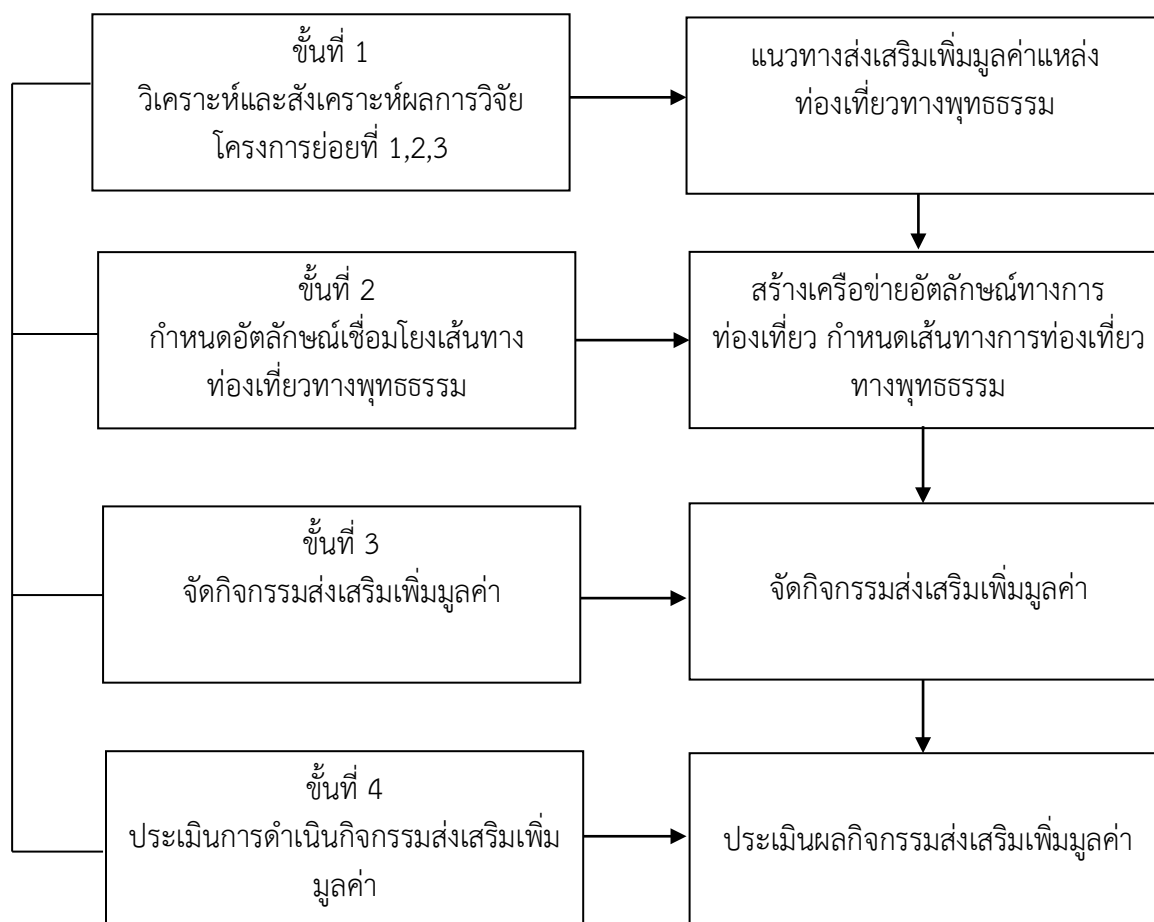
3.3.1 ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ตัวแทนวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม การส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เป็นกรณีศึกษา โดยจากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีศักยภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ละสถานที่ที่มีพระสงฆ์และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวในมิติต่าง ๆ ประมาณวัดละ 5-10 รูป/คน ดังนั้น คณะผู้วิจัยเลือกศึกษาจากประชากรทั้งหมด

ส่วนผู้ประกอบการนำเที่ยว ชุมชน ภาคเอกชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ จะกำหนดกลุ่มประชากรรวม 20 คน/โครงการย่อย โดยการจัดประชุมสัมมนาร่วมกัน

3.3.2 ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว และผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมดังกล่าว เลือกแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเลือกนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 200 คน/โครงการ และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 200 คน/โครงการ รวมจำนวน 400 คน/โครงการ

4. กรอบแนวความคิดการวิจัย

แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย แนวคิดกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว, หลักการดำเนินการเพิ่มมูลค่าด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

5. วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีวิธีดำเนินการใน 6 รูปแบบ คือ

5.1 การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ และการศึกษาข้อมูลภาคสนามของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกต การส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พระสงฆ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยง

เส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

5.3 การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

5.4 การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เพื่อประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นต้น

5.5 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสนทนาเชิงวิชาการเพื่อศึกษานำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5.6 การนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป การประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นคือ ส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

3. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสนทนาเชิงวิชาการเพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) เป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พระสงฆ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

5. การนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

6. ระยะเวลาและแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

แผนการดำเนินงานวิจัย	เดือน											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.ประชุมเตรียมความพร้อมของคณะนักวิจัย	—											
2.กำหนดประเด็นกิจกรรม/แนวทาง/แผนงานการวิจัย	—	—										
3.การศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ ศึกษาการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			—	—	—	—						
4.เสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ							—	—	—			
5.สร้างเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ								—	—	—	—	
6.วิเคราะห์ สังเคราะห์ผลการศึกษาวิจัย											—	
7.ร่างวิจัยฉบับสมบูรณ์											—	—
8.จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์												—

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ

7.1 การส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดยโสธร จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดขอนแก่น จังหวัดหนองคาย เป็นต้น ซึ่งสนับสนุนข้อมูลการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดและในระดับต่างประเทศสามารถนำไปสู่การสร้างเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

7.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำผลการวิจัยการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปพัฒนาต่อยอดกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว

7.3 พระสงฆ์ ชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยว เช่น สมาคมมัคคุเทศก์ ชมรม/องค์กรด้านการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการส่งเสริมจูงใจให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

7.4 แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ได้ผลการวิจัยการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้อย่างเหมาะสมต่อหลักการทางพระพุทธศาสนา

7.5 นักท่องเที่ยว ได้รับความรู้ ความเข้าใจในวิถีของชาวพุทธ จากแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมพร้อมกับชื่นชมในวัฒนธรรมชาวพุทธอันดีงามของแหล่งท่องเที่ยว

7.6 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สามารถ นำข้อมูลไปใช้ในการประชาสัมพันธ์และจัดการท่องเที่ยวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งสามารถต่อยอด นำผลการวิจัยสู่การพัฒนาารูปแบบและกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนได้

8. ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยตามแผนการบริหารงาน และแผนการดำเนินงาน ตลอดแผนงานวิจัย

8.1 มีกิจกรรมการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มากกว่า 2 กิจกรรมในแต่ละแหล่ง

8.2 มีการประเมินการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและถอดบทเรียนสามารถระบุปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดขอบเขตในการศึกษาตามลำดับดังนี้คือ

- 2.1 แนวคิดการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 2.2 แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ
- 2.2 การสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการตลาดการท่องเที่ยว
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว

การส่งเสริมการท่องเที่ยว หมายถึง การส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่นหรือชุมชน และใช้บริการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้น (กระทรวงมหาดไทย. 2551) นอกจากนี้ อรรถพล ชันจันทร์ (2548) ได้สรุปเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวว่าเป็น การเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ที่จะเป็นนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่กำลังจะซื้อให้เป็นการซื้อหรือนักท่องเที่ยวโดยผ่านกระบวนการสื่อสารผู้ที่จะเป็นนักท่องเที่ยวคือผู้ที่มีอำนาจในการซื้อ สนใจการท่องเที่ยว จะเคยมีประสบการณ์ในการท่องเที่ยวมาก่อนหรือไม่ก็ได้ และเครื่องมือของการส่งเสริมเข้าถึงได้โดยผ่านสื่อประเภทใดประเภทหนึ่ง สำหรับเครื่องมือของการส่งเสริมนั้นประกอบด้วย การโฆษณา การขายโดยพนักงาน การส่งเสริมการขาย และการประชาสัมพันธ์

2.1.1 วัตถุประสงค์ของการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว

ประเวศ วะสี (2544) ได้นำเสนอแนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว 10 ประการคือ

1. เพื่อยกระดับจิตสำนึกศักดิ์ศรีและคุณค่าของการเป็นคนไทยที่เรียกว่ามิติทางจิตวิญญาณไม่ใช่แค่มิติทางวัตถุหรือเงินทองเท่านั้น
2. เพื่อกระตุ้นการวิจัยเช่นการวิจัยประวัติศาสตร์ตำบลความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาความรู้ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ โดยมีการทำเป็นระบบข้อมูลไว้
3. เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมโดยให้เยาวชนและประชาชนในแต่ละท้องถิ่นได้เรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ในชุมชนของตนซึ่งมิได้หมายความว่าถึงศิลปะแขนงต่าง ๆ เท่านั้นหากยังรวมถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนนั้น ๆ ด้วย
4. เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดยการท่องเที่ยวสามารถใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจความยากจน ซึ่งชุมชนสามารถให้บริการที่พัก อาหาร สินค้าชุมชน โดยสร้างความเชื่อมโยงกับการวิจัยประวัติศาสตร์ตำบลหรือทรัพยากรในท้องถิ่น

5. เพื่อส่งเสริมให้มนุษย์กับมนุษย์ได้สัมผัสและได้พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น (Human touch) เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นการเคลื่อนไหวคนให้ได้มาพบและเรียนรู้ซึ่งกันและกันการที่มนุษย์ได้มีปฏิสัมพันธ์กันนั้นจะทำให้เกิดความรักความเข้าใจกันมากขึ้น

6. สร้างและกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม หากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับรายได้อย่างเป็นธรรมและเห็นความยุติธรรมนั้นเขาจะพยายามรักษาระบบซึ่งวิธีการหนึ่งที่สำคัญคือจะต้องมีการพัฒนาระบบบัญชีที่ทุกคนดูง่ายโดยระบบบัญชีนี้จะเป็นทั้งข้อมูล (Information) และการสื่อสาร (Communication) เพื่อแสดงความยุติธรรมฉะนั้นระบบบัญชีการท่องเที่ยวในชุมชนจะต้องให้คนดูง่ายว่ารายได้มาอย่างไรและกระจายไปที่ใดบ้าง

7. ก่อให้เกิดความสุขอย่างสร้างสรรค์ ความสุขที่ได้รับจากการท่องเที่ยวควรจะเป็นความสุขอย่างสร้างสรรค์ความสุขที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายวัฒนธรรมความสุขที่ได้จากการเรียนรู้ว่าผู้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนได้อย่างไร การท่องเที่ยวควรนำไปสู่การสร้างสรรค์ดังนั้นต้องมีการตั้งเป้าหมายไว้ว่าการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ดีเมื่อนักท่องเที่ยวไปเที่ยวแล้วได้สัมผัสและเรียนรู้ในสิ่งที่ดีก็จะเกิดแรงบันดาลใจในการทำสิ่งที่ดีด้วย

8. พัฒนาการศึกษากการท่องเที่ยวสามารถมีส่วนส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาการวิจัยการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่นรวมถึงมีการอบรมบุคลากรในท้องถิ่นให้สามารถเป็นมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่นได้

9. ส่งเสริมให้เกิดสังคมโปร่งใสและยุติธรรม การท่องเที่ยวสามารถเป็นสื่อกลางในการนำเสนอข้อมูลในสังคมเนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นระบบที่มีการเกี่ยวข้องของบุคคลหลายฝ่าย ทั้งชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นบุคคลภายในในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวยังต้องมีการสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก หรือนักท่องเที่ยวซึ่งทำให้เกิดการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารแบบสองทางได้คือทั้งจากภายในออกสู่ภายนอกและจากภายนอกเข้าสู่ภายในการรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ นี้เองเป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญของการสร้างสังคมโปร่งใส

10. พัฒนาระบบการจัดการ (Management made the impossible possible) การจะทำให้ระบบมีพลังนั้นจะต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Shared vision) และต้องทำเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่องโดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องการท่องเที่ยว (Tourism for all and all for tourism)

2.1.2 หลักการดำเนินการเพิ่มมูลค่าด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ในการดำเนินการด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว มีหลักดำเนินการที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้ (กระทรวงมหาดไทย. 2549)

1. เร่งพัฒนา บุคลากร พื้นฟูมรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเขตเมืองและนอกเมืองเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจำหน่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง

2. เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดการสหกรณ์การท่องเที่ยวและการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

3. เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัย และป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยวรวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

4. เร่งฟื้นฟูความร่วมมือกับท้องถิ่นอื่น ๆ โดยรอบ ทั้งทางด้านการตลาด การลงทุน และการจัดอุปสรรคในการท่องเที่ยว

5. บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยว รวมทั้งการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลาย

นอกจากนี้ ธรรมนูญ ท่องหมอม (ม.ป.ป.) ได้เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกคุ้มค่า โดยจะต้องดำเนินนโยบายมุ่งเน้นการเพิ่มมูลค่า (Value Added) สินค้าทางการท่องเที่ยวมากกว่าการลดราคาสินค้าการท่องเที่ยวลง โดยการสร้างมูลค่าเพิ่มหรือยกระดับคุณค่าสินค้าการท่องเที่ยว ดังนี้

1. การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานสินค้าท่องเที่ยวที่สนองอรรถประโยชน์เบื้องต้นของนักท่องเที่ยว

2. การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานสินค้าท่องเที่ยวที่สนองอรรถประโยชน์ด้านอื่น ๆ เช่น ด้านสุขภาพและจิตใจ นอกเหนือไปจากอรรถประโยชน์เบื้องต้นของนักท่องเที่ยว

3. การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานสินค้าท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ

4. การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานสินค้าท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกผูกพันเหมือนเป็นบ้านหลังที่สอง

5. การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานสินค้าที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ไทย (Thainess)

2.1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการส่งเสริมท่องเที่ยว

วิชัย เทียนน้อย (2540) กล่าวว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับผลเสียแล้วจะมีมากกว่าหลายสิบเท่าและครอบคลุมประชาชนในท้องถิ่นมากมายหลายสาขาอาชีพทั้งทางตรงและทางอ้อมมีการสร้างงานหรืออาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว นั้นมากมายจึงทำให้ฐานะและความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นดีขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อมได้แก่

1. ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวทางตรงได้แก่

1.1 งานหรืออาชีพเกี่ยวกับธุรกิจโรงแรมในย่านเมืองอันเป็นแหล่งการท่องเที่ยวสำคัญทุกแห่ง จะต้องจัดสถานที่พักอาศัยขึ้นมากเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่ผ่านเข้ามาเข้าพักอาศัย หลับนอนเป็นการชั่วคราว ที่พักที่จัดขึ้นบริการนักท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่โรงแรมบังกะโลและรีสอร์ท เป็นต้นสิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในกิจการท่องเที่ยวผู้ทำหน้าที่ให้บริการแขกที่เข้าพัก จะประกอบด้วยบุคคลหลายระดับโดยเริ่มตั้งแต่ผู้จัดการพนักงานต้อนรับพนักงานด้านบริการภัตตาคาร และพนักงานฝ่ายแม่บ้านเป็นต้นผู้ปฏิบัติงานเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อาศัยในท้องถิ่นนั้นๆ เมื่อกิจการท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าไปใช้บริการมากเท่าใด ก็จะมีผลทำให้ประชากรในแหล่งท่องเที่ยว นั้นมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

1.2 งานหรืออาชีพเกี่ยวกับร้านอาหารการบริการทางด้านอาหารนับว่าเป็นเรื่องสำคัญอีกอย่างหนึ่งเพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่นักท่องเที่ยวทุกคนต้องใช้บริการนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยวต้องใช้เงินเป็นจำนวนไม่น้อยเพื่อซื้อหาอาหารรับประทานด้วยเหตุนี้เองตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ จึงมีการจัดสถานที่เพื่อบริการทางด้านอาหารอย่างพอเพียงและน่าจะเป็นไปตามรสนิยมของนักท่องเที่ยวกลุ่มนั้น ๆ ด้วยความต้องการเรื่องอาหารการกินไม่ว่าจะเป็นจำพวกเนื้อหรือผักผลไม้ต่าง ๆ นั้นประเทศไทยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์และเป็นอาหารที่สามารถจัดหาได้จากท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เคียงและราคาไม่สูงนักนอกจากนี้ผู้ที่ทำหน้าที่ปรุงอาหารพนักงานบริการและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ จะเป็นแรงงานที่ได้มาจากคนในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่จากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น ๆ ทำให้ผู้ประกอบการจำหน่ายอาหารภัตตาคารตลอดจนผู้ที่ทำการซื้อขายสินค้ากับนักท่องเที่ยวโดยตรงจำนวนเพิ่มมากขึ้น

1.3 งานหรืออาชีพเกี่ยวกับมัคคุเทศก์นับว่าเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์หรือผู้จัดการนำเที่ยวจะเป็นผู้ที่ให้ข่าวสารหรือข้อมูลทุกรูปแบบแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการเช่นข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่พักภัตตาคารร้านอาหารสถานที่และรายละเอียดต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านั้น ๆ เป็นต้น ดังนั้นผู้ที่เป็นมัคคุเทศก์จึงต้องมีความรู้และความสามารถให้ข่าวสารที่ถูกต้องและคนในท้องถิ่นนั้นก็สามารถเป็นหรือประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ได้เพียงแต่ได้รับการฝึกฝนเพียงเล็กน้อยเท่านั้นก็สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางเข้ามายังบริเวณนั้นย่อมต้องการที่จะออกไปเที่ยวชมสิ่งที่น่าสนใจตามที่ต้องการเช่นโบราณสถานโบราณวัตถุเที่ยวชมทิวทัศน์ที่สวยงามตามธรรมชาติชมการเล่นพื้นเมืองชมวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นต้น

1.4 งานหรืออาชีพเกี่ยวกับการขนส่งงานหรืออาชีพที่ทำรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่นที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือกิจการบริการขนส่งทั้งทางบกทางน้ำและทางอากาศสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างประเทศส่วนใหญ่จะเดินทางโดยเครื่องบิน และมาใช้บริการทางด้านรถไฟหรือรถยนต์ไปสู่แหล่งท่องเที่ยวที่ตนเองต้องการ ส่วนนักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทยก็จะใช้บริการขนส่งในท้องถิ่นที่มีอยู่เช่นเดียวกันซึ่งการขนส่งนี้ยังหมายถึงรถแท็กซี่ จักรยาน สามล้อ รถยนต์โดยสารขนาดเล็ก เรือยนต์ การล่องแพ และลูกหาบด้วยเช่นกัน จะเห็นว่ารายได้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวที่เข้าสู่ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีเศรษฐกิจดีขึ้น

1.5 งานเกี่ยวกับการจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวใดมักจะซื้อของที่ระลึกไปฝากญาติพี่น้องและเพื่อนเสมอและนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปจะมีความสุขกับการซื้อของที่ระลึกและของพื้นเมืองเหล่านั้นเช่น เปลือกหอย เครื่องปั้นดินเผาदानเกวียน เครื่องจักสาน เครื่องเงิน และสิ่งของแกะสลัก เป็นต้น ซึ่งสิ่งของเหล่านี้จะประดิษฐ์ขึ้นมาจากฝีมือของชาวพื้นเมืองในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีงานทำและเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวมากยิ่งขึ้น

2. ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวทางอ้อมได้แก่

2.1 การผลิตสินค้าพื้นเมืองหรือผลิตของที่ระลึกแรงงานที่นำมาผลิตของที่ระลึกในท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีจำนวนไม่น้อยเพราะสินค้าพื้นเมืองหรือของที่ระลึกเหล่านี้จะเป็นที่ต้องการของ

นักท่องเที่ยวถ้าหากสินค้าจำพวกนี้ขายได้ปริมาณมาก จะทำให้ผู้ประกอบการต้องจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น ทำให้รายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยวกระจายไปสู่ชนบทอีกด้วย

2.2 การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ประเภทหนึ่งที่จะนำมาใช้ประกอบอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ วัว สุกร เป็ด ไก่ ปลา กุ้ง ซึ่งจะขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง เพราะร้านอาหารโรงแรมหรือที่มีนักท่องเที่ยวมาพักอาศัยจำเป็นต้องสั่งซื้อสินค้าประเภทนี้เพิ่มขึ้นจึงทำให้เกษตรกรขายสินค้าได้ราคาดีและมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นรายได้ของประชากรเพิ่มขึ้นซึ่งในด้านการเลี้ยงสัตว์นั้นจะไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดนักแต่คนส่วนมากก็ยอมรับและเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมา

2.3 การผลิตพืชผักผลไม้ ตามปกติแล้วประชากรของประเทศไทยส่วนมากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมพืชผักที่ปลูกได้มักจะส่งออกจำหน่ายยังตลาดในชุมชนแต่ถ้าหากมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในบริเวณใกล้เคียงจะทำให้พืชผักผลไม้จำหน่ายได้ราคาดีขึ้นเพราะโรงแรมภัตตาคารและร้านค้าต่าง ๆ ต้องการพืชผักและผลไม้ไปประกอบอาหารสำหรับนักท่องเที่ยวยังมีนักท่องเที่ยวมากขึ้นเท่าไรพืชผักผลไม้ก็ย่อมขายได้เพิ่มมากขึ้นและราคาดีขึ้นประชาชนก็จะมีรายได้เพิ่มมากขึ้นซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

2.4 อาชีพการก่อสร้างและบริการอื่น ๆ เมื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวขยายตัวออกไปในแหล่งท่องเที่ยวใดปัจจัยที่จะสนับสนุนกิจการท่องเที่ยวเช่นโรงแรมร้านอาหารร้านขายของที่ระลึกสถานที่บริการด้านนันทนาการต่าง ๆ สาธารณูปโภค เช่น ถนนไฟฟ้า ประปา สนามบิน หรือการท่าเรือ จึงจำเป็นต้องมีการก่อสร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น ทำให้ประชาชนในบริเวณใกล้เคียงหรือแหล่งท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มมากขึ้นซึ่งเป็นผลมาจากการท่องเที่ยวเช่นกัน

2.2 แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ

ทรงคุณ จันทกร และคณะ (2552) การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่ง หมายถึง การทำให้เกิดความเจริญเติบโตและมีการเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างของสถาบันในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการบริการตลอดทั้งค่านิยม ทศนคติ เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันโดยมุ่งขจัดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ เป็นการเพิ่มรายได้ต่อคนหรือผลผลิตซึ่งรวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างขั้นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาทางด้านอื่น ๆ อีกด้วย ลักษณะการพัฒนาเศรษฐกิจ มีลักษณะสำคัญ ๆ คือ

1. เป็นการพัฒนาที่ต้องตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ทั้งความต้องการด้านวัตถุ การแสดงออก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความเสมอภาคเท่าเทียม ความต้องการที่จะทำความเข้าใจ และควบคุมชะตากรรมของชีวิตตนเอง

2. เป็นการพัฒนาที่เกิดมาจากเนื้อในสังคมนั่นเอง (Endogenous) โดยก่อตัว มาจากระบบคุณค่าและจิตตภาพของสังคมนั้นเนื่องจากการพัฒนาไม่ใช่สูตรสำเร็จ ดังนั้นการพัฒนาจึงไม่ใช่สินค้าส่งออกที่จะใช้การได้ในทุก ๆ แห่ง โลกเราต้องมีการพัฒนาหลายรูปแบบตามลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

3. เป็นการพัฒนาที่มีลักษณะพึ่งตนเอง (Self – reliance) หมายถึง สังคมแต่ละสังคมต้องพึ่งพาความแข็งแกร่งและทรัพยากรของตนเองเป็นหลักไม่ว่าจะเป็นด้านพลังของผู้คน

ทรัพยากรธรรมชาติหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมก็ตาม การพึ่งตนเองนี้มีใช้เรื่องของปัจเจกบุคคลแต่เป็นเรื่องของส่วนรวม (Collective Self – reliance) มิใช่เรื่องของการแยกตัวโดดเดี่ยวด้วยการปิดหมู่บ้านหรือปิดประเทศแต่เป็นการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ที่เสมอภาคกับโลกภายนอก

4. เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงผลกระทบและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถใช้ได้อย่างยั่งยืนยาวนาน ทั้งนี้โดยต้องตระหนักถึงขีดจำกัดที่ระบบนิเวศน์ (Ecosystem) จะสามารถรองรับได้ รวมทั้งต้องเป็นการวางแผนพัฒนาที่เอื้อเพื่อต่อสิ่งมีชีวิตอย่างอื่น ๆ ในโลกด้วย

5. เป็นการพัฒนาที่มุ่งด้านการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทั้งในด้านความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยต้องส่งเสริมเงื่อนไขเพื่อการจัดการด้วยตนเอง (Self Management) และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาเศรษฐกิจต้องเป็นการพัฒนาที่มีจุดหมายเพื่อกำหนดทิศทางและแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจจึงต้องการรัฐบาลที่สามารถชี้แนะในเรื่องการพัฒนาและภาคเอกชนที่สามารถดำเนินงานตามแนวทางที่นำจากภาครัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพมีความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่สลับซับซ้อน การพัฒนาเศรษฐกิจยังมีความสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ภายในระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศซึ่งได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสถาบันต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ต่อกันยากที่จะแยกออกจากกันได้ การพัฒนาเศรษฐกิจต้องทำหน้าที่เป็นแกนนำในการพัฒนาประเทศเพื่อยกระดับรายได้และความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นมิเช่นนั้นแล้วการพัฒนาประเทศจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงแบบพลวัตซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาจากสภาพการณ์ที่ไม่พึงพอใจในปัจจุบันไปสู่สภาพการณ์ที่พึงประสงค์ ในอนาคต การเปลี่ยนแปลงของโลกในหลายด้านที่มีผลกระทบทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงของกระแสเศรษฐกิจและการเงินโลกที่มีการรวมกลุ่มกันมากขึ้น
2. การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด
3. การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมในเรื่องการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ
4. การเคลื่อนย้ายคนและแรงงานอย่างเสรี
5. การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโลก

ซึ่งการขาดแคลนและความเสื่อมโทรมมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งปัจจัยเกื้อหนุนและกดดันก็ได้ เช่นหากสังคมใดประชาชนมีค่านิยมและทัศนคติที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาจะทำให้การวางแผนเศรษฐกิจ เป็นไปด้วยความราบรื่นยิ่งถ้าระบบการเมืองโครงสร้างการปกครองและการบริหารงานสอดคล้องต้องกันการเมืองมีความมั่นคงก็จะส่งผลต่อการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติให้บรรลุเป้าหมายได้

อย่างไรก็ตามความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการพัฒนาเศรษฐกิจมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อีก เช่น สภาพเศรษฐกิจภายในประเทศ การเงิน การคลัง การบริหารหนี้สาธารณะ

การค้าระหว่างประเทศ การค้าระหว่างเงิน เป็นต้น การพัฒนาเศรษฐกิจทำให้ประชาชนมีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้นมีสินค้าและบริการให้อุปโภคบริโภคมากขึ้นเป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับประชาชน ซึ่งจะทำให้มีโอกาสเลือกอุปโภคบริโภคได้สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการมากขึ้น

ทำให้เกิดการฟื้นฟูบูรณาการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเหมาะสมในระยะยาวซึ่งหากไม่มีการวางแผนพัฒนาการใช้ที่เหมาะสมแล้ว นอกจากทรัพยากรและปัจจัยต่างๆ จะหมดสิ้นไปโดยไม่คุ้มค่าแล้วอาจส่งผลกระทบเชิงลบกลับคืนมาอีกด้วย ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ผู้ประกอบการ ทูทุน และเทคโนโลยี

ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการพัฒนาทุนทางสังคม หมายถึง ผลรวมของสิ่งดีงามต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมทั้งในส่วนที่ได้จากการสั่งสมและการต่อยอดซึ่งครอบคลุมถึงการรวมตัวของคนที่มีความรู้ความสามารถเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมบนพื้นฐานของความไว้วางใจ สายใยแห่งความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงาม

ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติและสังคมให้สมบูรณ์และยั่งยืน แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1. ทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพมีความรู้สติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัยและความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงานและทำประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยครอบคลุมทั้งนักคิดผู้นำ ปุชนียบุคคลและบุคคลทั่วไปที่ทำประโยชน์ต่อสังคม
2. ทุนที่เป็นสถาบัน เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมือง การปกครองรวมทั้งองค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ
3. ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ ระบบเครือญาติ วัฒนธรรมไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทย

จากขอบข่ายของการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าว การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจในภาพรวมจึงครอบคลุมการทำให้เกิดความเจริญเติบโตและการเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างของสถาบันในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการบริการตลอดทั้งค่านิยม ทัศนคติ เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันโดยมุ่งขจัดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในระดับจุลภาคการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจเป็นการเพิ่มรายได้ต่อผลผลิตที่ตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มที่เกิดมาจากสังคมและท้องถิ่น โดยก่อตัวมาจากระบบคุณค่าและจินตภาพของชุมชนต้องพัฒนาหลายรูปแบบตามลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นที่โดยเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนและท้องถิ่นเป็นสำคัญ

2.3 การสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Branding)

การสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Branding) เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนอย่างยั่งยืนได้กลายเป็นแนวคิดที่สำคัญแนวคิดหนึ่งในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย เนื่องด้วยแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศ ล้วนมีศักยภาพที่จะสามารถดึงดูดความสนใจและชวนให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเยี่ยมชมเยือน

สำหรับในประเทศไทยเองจะเห็นได้ว่าผู้ประกอบการธุรกิจต่าง ๆ รวมทั้งชุมชน ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนกันมากขึ้น

อาทิ ตลาดน้ำอัมพวา จ.สมุทรสงคราม ตลาดสามชุก จ.สุพรรณบุรี บ้านทุ่งหิ่เพ็ง เกาะลันตาใหญ่ จ.กระบี่ ชุมชนบ้านบางโรง จ.ภูเก็ต อ่าวหินงาม จ.สุราษฎร์ธานี วิสาหกิจชุมชนเพลินไพรศรนาคา จ.ระนอง ชุมชนเชียงคาน จ.เลย เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามีจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่ไปท่องเที่ยว และสัมผัสประสบการณ์ที่แสนประทับใจกับเสน่ห์ของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ตลอดจนการดำเนินวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของผู้คนในชุมชน โดยมีการนำแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาใช้ เช่น Nature Tourism, Biotourism, Green Tourism เป็นต้น ซึ่งเป็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้คนในท้องถิ่นได้ อันจะทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าและช่วยปกป้อง รักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และผลประโยชน์ของท้องถิ่น

โดย Swarbrooke and Horner (1999) ได้ให้หลักการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ 5 ประการ คือ

1. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จะต้องไม่ต่อต้านการเจริญเติบโต อันเนื่องมาจากการพัฒนา แต่ต้องเน้นข้อจำกัดของการเจริญเติบโต และการท่องเที่ยวต้องจัดการบริหารภายใต้ข้อจำกัดนี้
2. จะต้องจัดการวางแผนและจัดการที่เหมาะสม เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดขึ้นต่อธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์
3. ควรให้ความสำคัญถึงผลในระยะยาวมากกว่าระยะสั้น
4. ในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จะต้องไม่มุ่งเน้นการจัดการสิ่งแวดล้อม แต่รวมถึงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและการบริการ
5. ควรให้ความสำคัญกับความต้องการที่ทำให้มนุษย์เกิดความพึงพอใจ แต่ต้องอยู่ภายใต้ความเสมอภาคและยุติธรรม

นอกจากนี้ นักวิชาการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวได้กำหนดหลักการจัดการท่องเที่ยวทุกรูปแบบอย่างยั่งยืนตามหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวของโลกไว้ดังนี้ (ராஹ்மான் கவுசுரியะ. 2547)

1. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainable) หมายถึง ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากร ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างดั้งเดิมอย่างเพียงพอหรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัด ต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่าและคุณภาพของธรรมชาติ ต้นทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประกอบการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึงการสงวนรักษาคุณภาพของทรัพยากรให้มีคุณค่าต่อชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดีมีความสุข รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุง บำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน เพิ่มพูนและเสริมสร้างไว้ให้มากเพียงพอต่อการใช้ในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้น ต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด อย่างเหมาะสม และสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน

2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น กับการลดการก่อของเสีย (Reducing Over-Consumption and Waste) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องร่วมกัน

วางแผนกับผู้เกี่ยวข้องจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพหรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติ มีคุณภาพเหมือนกัน หรือใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก เช่น สิ่งก่อสร้างที่ใช้ไม้จากธรรมชาติ หากคิดให้ลดการใช้ไม้ลงโดยใช้วัสดุที่มีคุณสมบัติคล้ายไม้สร้างเสริมประกอบ ก็เป็นการลดการใช้ไม้ หรือลดการตัดต้นไม้ลงได้ เป็นต้น

3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม (Maintain Diversity) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลาย เพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่มคุณค่า และมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นน้ำตก อาจจะเพิ่มกิจกรรมการดูนก การปีนหน้าผา เป็นต้น หรือหมู่บ้านวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี อาจจะเพิ่มกิจกรรมการนั่งเกวียนเทียมวัวหรือควาย การทำเส้นทางจักรยานให้นักท่องเที่ยวขี่ชมรอบหมู่บ้าน การเป็นอาสาสมัครโบราณคดีขุดค้น ขุดแต่งแหล่งโบราณคดีโดยมีนักโบราณคดีสอนหลักการเบื้องต้นให้ เป็นต้น

4. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ทำงานตามแผนที่วางไว้ แต่ต้องประสานแผนการพัฒนา กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองท้องถิ่น (อบต. หรือเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวงมหาดไทย กรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มขึ้น

5. ต้องนำการท่องเที่ยวขยายเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting Local Economy) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องประสานงานกับองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่น นำไปประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการสร้างรายได้กระจายสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่น เช่น การหาผลิตภัณฑ์ และกิจกรรมใหม่ ๆ ในแต่ละตำบล อันเป็นนโยบายของรัฐบาลปัจจุบัน ก็เพื่อการขยายฐาน สร้างรายได้เสริมในท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving Local Communities) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวควรร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมวิเคราะห์ หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน ร่วมประเมินผลการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วย

7. หนั่นประชุม และปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting Stakeholders and the Public) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับพหุภาคี ได้แก่ ชุมชนหรือประชาคมในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว

สถาบันการศึกษา สถาบันการศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ เพื่อร่วมประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาด โดยจัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกัน เช่นการกำหนดราคาค่าบริการรถโดยสาร หรือรถรับจ้างในท้องถิ่น ควรเป็นราคามาตรฐานเดียวกัน หรือการใช้ที่สาธารณะประโยชน์ การใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์จากแหล่งเดียวกัน การจัดการขยะ การบำบัดน้ำเสีย

8. การพัฒนาบุคลากร (Training Staff) การให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งพนักงานดูงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้พนักงานมีความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร เป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว เช่น การฝึกอบรมพนักงานเสิร์ฟในร้านอาหารให้รู้วิธีการเสิร์ฟอาหารที่เป็นมาตรฐานสากล การฝึกแม่บ้านให้การต้อนรับแบบโฮมสเตย์

9. การจัดเตรียมข้อมูลคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม (Marketing Tourism Responsibly) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องร่วมกับผู้เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารบริการการขาย ให้พร้อมมีเพียงพอต่อการเผยแพร่ ซึ่งอาจจัดทำในรูปสื่อทัศนูปกรณ์แบบต่าง ๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาด การท่องเที่ยวที่เป็นเอกสารแผ่นพับ หนังสือคู่มือ วีดีโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

10. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking Research) ความจำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มคุณค่า รวมถึงคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวการลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง การสอบถามความเห็นจากใบประเมินผล หรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยว เพื่อทราบผลของการบริการนำมาปรับปรุงและแก้ไขการจัดการ การบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวได้

นอกจากการนำแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และหลักการจัดการท่องเที่ยวมาใช้สำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนแล้ว กลยุทธ์ทางการตลาดก็เป็นสิ่งที่จำเป็นซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องนำมาใช้ร่วมกับแนวคิดหรือกลยุทธ์อื่น ๆ ในการสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการทำการตลาด 4P (Product, Price, Place, Promotion) ที่ในปัจจุบันนั้นไม่เพียงพอเนื่องจากแนวโน้มของตลาดจะเริ่มจากความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นลูกค้าเป็นหลัก จึงจำเป็นต้องมองในเรื่องของ 4C (Customer, Cost, Convenience, Communication) โดยการสร้างตราสินค้าท่องเที่ยวที่จะประสบความสำเร็จ สิ่งสำคัญอันดับแรกก็คือความคิดสร้างสรรค์ที่ดีในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริการ เป็นต้น แล้วใช้ช่องทางอื่น ๆ มาผสมผสานกัน อาทิ การประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อ Social Network (facebook, twitter, hi5, myspace ฯลฯ) การสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า (CRM : Customer Relation Management) การตลาดออนไลน์ e-marketing เป็นต้น

ซึ่งเมื่อมีความคิดสร้างสรรค์ที่ดีที่แตกต่างก็มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ โดยอาจจะจัดให้มีโปรแกรมการท่องเที่ยวที่แตกต่างไปจาก

แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ โดยการนำเอาจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ มาเป็นจุดขาย (Brand Idea) และสื่อสารไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยว (Brand Communication) เพื่อสร้างการรับรู้ (Brand Awareness) และสัมผัสประสบการณ์ (Brand Experience) จนเกิดเป็นกระบวนการท่องเที่ยว เช่น

- โปรแกรมล่องแพแลพลับพลึงธารหนึ่งเดียวในโลก ของอำเภอสุโขทัย จ.ระนอง ที่เมื่อยามฝนพราในช่วงปลายเดือนตุลาคม-ธันวาคม จะปรากฏพลับพลึงธาร หรือหญ้าช้องดอกไม้ขาวบานสะพรั่ง ซึ่งเป็นพืชน้ำที่พบเฉพาะถิ่นตลอดลำธาร

- โปรแกรมชมหิ้งห้อย และล่องเรือชมวิถีชีวิตริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง โปรแกรมชมหิ้งห้อยและท่องเที่ยวคลองโคก ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จ.สมุทรสงคราม

- โปรแกรมท่องเที่ยว (Half Day Tour) ของชุมชนบ้านบางโรง จ.ภูเก็ต ที่จัดให้มีการสัมผัสประสบการณ์ธรรมชาติกับกิจกรรมพายเรือคายัค ศึกษาระบบนิเวศคลองบางโรงชมความงามของป่าโกงกางและป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชน และเพลิดเพลินกับกิจกรรมจักรยาน “สองล้อวัฒนธรรม” ชมธรรมชาติ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนชมฟาร์มแพะ ชิมสับปะรดภูเก็ตและรับประทานอาหารทะเลสด

โดยแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนต่าง ๆ ต้องนำข้อมูลของลูกค้าหรือนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยว จัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาทำการตลาดด้านการสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า (CRM : Customer Relation Management) ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจประทับใจไม่รู้ลืม และอยากที่จะกลับมาท่องเที่ยวยังสถานที่นั้น ๆ อีก เมื่อถึงเวลานั้นการสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Branding) เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนอย่างยั่งยืนก็จะสัมฤทธิ์ผลเศรษฐกิจของชุมชนในท้องถิ่นก็จะเข้มแข็งและมีความมั่นคงสามารถพึ่งพาตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาใคร

ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวมีจำนวนมากขึ้น การแข่งขันกันสูงทั้งจากแหล่งท่องเที่ยวภายในประเทศและแหล่งท่องเที่ยวในต่างประเทศ หากท้องถิ่นไม่สามารถกำหนดจุดขายทางการท่องเที่ยวให้เด่นชัดและแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ อาจทำให้แหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถสร้างความน่าสนใจได้มากพอที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยียมเยือน นอกจากนี้ ผลผลิตภัณท์ของท้องถิ่นหรือของฝาก ของที่ระลึก ยังเป็นได้ทั้งจุดแข็งและจุดขายให้นักท่องเที่ยวสนใจและดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาแวะชม จิบจ่ายใช้สอยในแหล่งท่องเที่ยว และกลับมาเที่ยวในครั้งต่อ ๆ ไป การที่จะสร้างความน่าสนใจให้แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นนั้นจะต้องมีการสร้างสรรค์ วางแผน และดำเนินการอย่างรอบด้านในการกำหนด “จุดขาย” หรือ “จุดดึงดูดนักท่องเที่ยว” โดยจะต้องค้นหาอัตลักษณ์ของท้องถิ่น (Identity) ที่ท้องถิ่นอื่นไม่มีหรือท้องถิ่นอื่นยากที่จะเลียนแบบ ซึ่งจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนเอง แต่สิ่งสำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จได้ คือ “ความร่วมมือร่วมใจของผู้อยู่อาศัยในท้องถิ่น” นอกจากนี้ผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีการศึกษา การวางแผน และเตรียมการเพื่อรองรับการพัฒนาทางการท่องเที่ยวในประเด็นต่าง ๆ (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดระนอง. ม.ป.ป.) ดังต่อไปนี้

1. ระบบการท่องเที่ยว (Tourism System) ในขณะการศึกษาาระบบจุดหมายปลายทางท่องเที่ยว นั้น เป็นการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบในมิติต่าง ๆ ที่อยู่ภายในระบบ ที่ช่วยสนับสนุนให้การพัฒนาการท่องเที่ยวดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน การศึกษาระบบการท่องเที่ยวเป็นการพิจารณาถึงสภาพและการเปลี่ยนแปลงของการท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงระบบย่อยและองค์ประกอบ หน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป โดยต้องพิจารณารวมไปถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวด้วย ได้แก่ ระบบนิเวศวิทยานบนบก ในน้ำ และในอากาศ สภาพภูมิอากาศ ชุมชน กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ในพื้นที่ ระบบการบริหาร ระบบการปกครองพื้นที่ท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งสิ่งแวดล้อมนอกระบบเหล่านี้ นอกจากจะมีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวในทางอ้อมแล้ว ยังอาจได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอีกด้วย องค์ประกอบทางการท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ๆ คือ

1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources) อันประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ อาทิเช่น ทรัพยากรทางธรรมชาติ สิ่งทึ่มนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนวัฒนธรรมของท้องถิ่น

1.2 บริการการท่องเที่ยว (Tourism Services) ได้แก่ การบริการเพื่อการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่

1.3 ตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market) เป็นส่วนของอุปสงค์ (Demand) ในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว การตลาดอาจพิจารณาได้ทั้งตัวนักท่องเที่ยวเอง กิจกรรมรูปแบบ หรือกระบวนการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ระบบการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมนี้ จะเป็นตัวแบ่งกลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับให้ชัดเจนเป็นสัดส่วนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ได้แบ่งบทบาทหน้าที่ต่อการท่องเที่ยว (Tourism Function) เป็นด้านอุปสงค์ (Demand) อุปทาน (Supply) ทรัพยากร (Resource) รองรับผลกระทบ (Impact) และมีผลต่อการท่องเที่ยว (Effect)

2. ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว (Tourism Carrying Capacity : TCC) หมายถึง จำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังจุดหมายปลายทางโดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงไม่ส่งผลให้เกิดการลดระดับคุณภาพด้านความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย แนวคิดของขีดความสามารถในการรองรับด้านการท่องเที่ยวจะเป็นเครื่องมือในการศึกษา โดยแสดงถึงขีดจำกัดของการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยมีปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถอยู่ได้ในพื้นที่เท่าที่พื้นที่นั้นจะสามารถรองรับได้ และมีความสำคัญในการนำมาเป็นเครื่องมือในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการวางแผนการท่องเที่ยว โดยแนวทางที่นำมาใช้กำหนดขีดความสามารถในการรองรับ มี 6 แนวทาง ด้วยกันคือ

2.1 ขีดจำกัดที่ทรัพยากรทางกายภาพรองรับได้ โดยแสดงถึงขีดจำกัดของการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ใด พื้นที่หนึ่ง โดยมีปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถอยู่ได้ในพื้นที่เท่าที่พื้นที่นั้นจะสามารถรองรับได้

2.2 ระดับการพัฒนาหรือจำนวนนักท่องเที่ยวที่เจ้าบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นสามารถรับได้

2.3 ความพึงพอใจหรือความคาดหวังจากนักท่องเที่ยว

2.4 ระดับการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

2.5 ชัดความสามารถที่มาจากการประเมินทางต้นทุนและผลกำไร (Cost & Benefit

Analysis)

2.6 ชัดจำกัดของแต่ละองค์ประกอบ ในระบบการท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมของระบบ ชัดความสามารถดังกล่าวสามารถแปรเปลี่ยนหรือมีความแตกต่างไปตามสภาพพื้นที่ ชนิดของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม และเวลา นอกจากนี้เกณฑ์การพิจารณาและปัจจัยที่นำมาพิจารณาขีดความสามารถในการรองรับก็มีความแตกต่างกันโดยพิจารณาตามขนาดพื้นที่ สภาพชุมชน ความต้องการในด้านสาธารณูปโภค เช่น การใช้น้ำ การปล่อยของเสียการรักษาทัศนียภาพ รวมทั้งความคาดหวังนักท่องเที่ยวอีกด้วย นอกจากนี้ยังรวมถึงความสามารถหรือโอกาสในการจัดการของรัฐ (เช่น นโยบาย การบริหาร เทคโนโลยี งบประมาณ) ในการควบคุม ปูองกัน ผลกระทบที่อาจ เกิดขึ้นเนื่องจากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นการศึกษาเพื่อกำหนดขีดความสามารถในการ รองรับฯ จะต้องพิจารณาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องก่อนตัดสินใจเลือกระดับขีดความสามารถในการรองรับฯ ที่ดีและเหมาะสมที่สุดภายใต้ระบบการจัดการระดับต่าง ๆ ขั้นสุดท้ายการตัดสินใจเลือกขีด ความสามารถในการรองรับฯ จะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ และการเลือกสรร ข้อกำหนดที่มีประสิทธิภาพอีกด้วย

ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว Tourism Carrying Capacity การพัฒนาอย่างเข้มข้น การพัฒนาอย่างยั่งยืน การพัฒนาที่ปราศจาก การควบคุม การพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกในระดับกลาง ไม่มีนักท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยว ในระดับต่ำ จำนวนนักท่องเที่ยว ในระดับสูงสุด จำนวนนักท่องเที่ยว เกินพิกัด การพัฒนาการท่องเที่ยว ทางเลือกแบบสุดขีด

การศึกษาศักยภาพในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวหรือเมืองท่องเที่ยว สามารถพิจารณาได้ 4 ด้าน คือ

1. ชัดความสามารถในการรองรับฯ ด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงระดับความอึดตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการการท่องเที่ยวในพื้นที่

2. ชัดความสามารถในการรองรับฯ ด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) หมายถึง ระดับของนักท่องเที่ยวที่สูงที่สุด ที่จะไม่ทำให้ระบบสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยา ด้อยค่าลง ซึ่ง ได้แก่ ระบบนิเวศวิทยา คุณภาพน้ำ น้ำทะเล อากาศ รวมถึงการทิ้งและกำจัดขยะมูล ฝอย

3. ชัดความสามารถในการรองรับฯ ด้านสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึง ปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำให้ความสนุกสนานและประทับใจของนักท่องเที่ยวจางหายไป เมื่อมีการขยายตัวของการท่องเที่ยว ทั้งนี้รวมถึงระดับสูงสุดที่ไม่ทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อประชาชนท้องถิ่น

4. ชัดความสามารถในการรองรับฯ ด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) หมายถึง ระดับการพัฒนาที่ระบบเศรษฐกิจสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างเหมาะสม โดยไม่เกิด

ปัญหาความขัดแย้งต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละภาคส่วน โดยเฉพาะไม่ส่งผลกระทบต่อการลงทุน หรือการดำรงชีพและการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประชากร

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการตลาดการท่องเที่ยว

2.4.1 ความหมายของการตลาดมหภาค

ความหมายของการตลาดมีทั้งในระดับมหภาคและระดับจุลภาคซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

การตลาดมหภาค (Macro Marketing) หมายถึงการตลาดของทั้งระบบเศรษฐกิจและสังคมเป็นกระบวนการทางสังคมที่มุ่งเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการในระบบเศรษฐกิจจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกันระหว่างอุปสงค์ (Demand) อุปทาน (Supply) และบรรลุปเป้าหมายของสังคม (ศิริวรรณและคณะ, 2535 อ้างถึงในฉลองศรี พิมลสมพงศ์, 2544) นอกจากนี้ยังมิผู้ให้ความหมายของการตลาดระดับนี้ไว้ดังต่อไปนี้

McCarthy ให้ความหมายว่า “การกำหนดหรือออกแบบอย่างมีประสิทธิภาพเกี่ยวกับการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้แก่กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดโดยมุ่งที่จะให้ระบบเศรษฐกิจและให้มีการเคลื่อนย้ายสินค้าหรือบริการจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคโดยบรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ของสังคม” (ภาควิชาการตลาดคณะบริหารธุรกิจมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2537)

William Stanton, and Charles Futrel ให้ความหมายว่า “กิจกรรมทั้งหมดที่สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกและก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่สนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความพึงพอใจ” (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2535 อ้างถึงในฉลองศรี พิมลสมพงศ์, 2544)

2.4.2 การตลาดจุลภาค

การตลาดจุลภาค (Micro Marketing) หมายถึงการดำเนินกิจกรรมเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรดำเนินการเคลื่อนย้ายคุณค่าของสินค้าและบริการจากผู้ผลิตไปยังลูกค้าและสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้า (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2535 อ้างถึงในฉลองศรี พิมลสมพงศ์, 2544) นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของการตลาดระดับนี้ไว้ดังต่อไปนี้

Philip Kotler ให้ความหมายว่า “เป็นกระบวนการทางสังคมและการจัดการที่มุ่งตอบสนองความจำเป็นและความต้องการให้กับบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ โดยอาศัยการสร้างสรรค์และการแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์และคุณค่ากับผู้อื่น” (วารุณี ดันตังค์วานิชและคณะ, 2545)

Michael M. Coltman ได้ให้ความหมายว่า “ระบบของการวิจัยและการวางแผนซึ่งจะทำให้การจัดดำเนินการกิจกรรมเป็นไปอย่างสมบูรณ์แบบได้แก่การวางแผนนโยบายกลยุทธ์และยุทธวิธีต่าง ๆ สำหรับองค์การรวมทั้งขนาดและอันดับของการจัดการรูปแบบของการตกแต่งบรรยากาศวิธีการจัดการการพยากรณ์งบประมาณการกำหนดราคาและการส่งเสริมการขาย” (Coltman, 1989 อ้างถึงในฉลองศรี พิมลสมพงศ์, 2544)

2.4.3 ความหมายของการตลาดการท่องเที่ยว

การตลาดการท่องเที่ยว (Marketing of Tourism) เป็นการตลาดระดับจุลภาคหรือการตลาดของผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวโดยได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

ธรรมบุญ ประจวบเหมาะ (2529) ได้ให้ความหมายของการตลาดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ว่า “การศึกษาองค์ประกอบการผลิตและการบริโภคสินค้าและการบริการทางการท่องเที่ยวเพื่อใช้กำหนดลู่ทางในการพัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยวและส่งเสริมให้เกิดนักท่องเที่ยวโดยมีองค์ประกอบสำคัญคืออุปสงค์ทางการท่องเที่ยว (Tourism Demand) และอุปทานทางการท่องเที่ยว (Tourism Supply)

วินิจ วีรยางกูร (2532) ได้ให้ความหมายของการตลาดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ว่า “ปรัชญาทางการจัดการที่มุ่งเน้นไปสู่ความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยอาศัยการวิจัยตลาดการพยากรณ์การคัดเลือกทรัพยากรท่องเที่ยวที่กำลังอยู่ในความต้องการเพื่อให้ธุรกิจได้รับประโยชน์สูงสุดในการเสนอบริการแก่นักท่องเที่ยวตามเป้าหมายที่กำหนดไว้”

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2543) ได้ให้ความหมายของการตลาดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ว่า “การดำเนินกิจกรรมเพื่อวิเคราะห์ให้ทราบว่ามีนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายต้องการสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวอะไรและเมื่อไรแล้วใช้ส่วนผสมทางการตลาดท่องเที่ยวในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มนั้นให้ได้รับความพอใจและบรรลุวัตถุประสงค์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวตามที่กำหนดไว้” World Tourism Organization ได้ให้ความหมายของการตลาดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ว่า “ปรัชญาของการจัดการให้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยทำการวิจัยพยากรณ์และการคัดเลือกผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับตลาดเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และให้ได้ผลประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร” (Michael M. Coltman, 1989)

Victor T.C. Middleton (1994) ได้ให้ความหมายของการตลาดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ว่า “การศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยว (อุปสงค์) และการจัดองค์ประกอบที่สำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (อุปทาน) ให้สอดคล้องกับอุปสงค์โดยให้ความสำคัญของส่วนประสมการตลาด (Marketing Mix) เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยง”

นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย (2550) การตลาดการท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางการจัดการ หรือกิจกรรม ที่มุ่งตอบสนองความจำเป็นและความต้องการของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่มีความต้องการนั้น ไม่ได้ต้องการแค่ตัวผลิตภัณฑ์ แต่จะแสวงหาคุณประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ที่มาช่วยในการแก้ไขปัญหาของตน หรือสร้างความพึงพอใจ

ดังนั้น แนวคิดทางการตลาดที่มุ่งไปที่ตัวสินค้า หรือการขายจึงไม่มีความเหมาะสมสำหรับการทำการตลาดในยุคปัจจุบันลูกค้า หรือความต้องการของนักท่องเที่ยว หรืออุปสงค์การท่องเที่ยวนับเป็นจุดเริ่มต้นของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ดังนั้นการตลาดที่มุ่งไปที่ลูกค้าจึงเป็นแนวคิดการตลาดที่สำคัญ ก่อนที่จะเริ่มการวางแผนกลยุทธ์การตลาดท่องเที่ยว จะต้องเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมภายนอกมหภาค เช่น สภาพเศรษฐกิจ สังคมการเมืองและกฎหมาย สิ่งแวดล้อมภายนอกจุลภาค เช่น ผู้จัดส่งวัตถุดิบ ตัวกลาง เป็นต้น และสิ่งแวดล้อมภายใน หมายถึงปัจจัยที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน เช่น วัสดุทัศน เป้าหมาย ส่วนประสมการตลาด

2.4.4 ปัจจัยทางด้านการตลาดการท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนจะสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้จะต้องอาศัยกลยุทธ์ทางการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสนองความต้องการระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้ให้บริการหรือผู้ประกอบการ ทั้งนี้การทำการตลาดการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งนั้นมี

ความแตกต่างด้านการบริการที่นักท่องเที่ยวได้รับ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่สามารถจับต้องได้ หรือไม่ สามารถจับต้องได้ ซึ่งโดยขั้นตอนการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคำนึงถึงปัจจัย ดังต่อไปนี้

1. ผลลัพธ์ที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ก่อนการพัฒนาการตลาด ทางด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการหรือผู้จัดการแหล่งท่องเที่ยวควรทราบถึงความต้องการของ นักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่วนมากเน้นที่ความรู้ ความประทับใจ ความสุนทรีย์ ประสพการณ์ ฯลฯ ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวควรมีความโดดเด่น และมีเอกลักษณ์เพื่อให้ นักท่องเที่ยว ได้รับประโยชน์ และสนองความต้องการสูงสุด ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจะผลักดันการตลาด ของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งจากการโฆษณาปากต่อปากและการกลับมาเยือนอีกครั้ง นอกจากนี้ การสร้าง ตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Branding) เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์ทาง การตลาดที่สำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องด้วยแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ละพื้นที่ของประเทศไทยมีความแตกต่างกัน มีอัตลักษณ์และมีศักยภาพที่จะสามารถดึงดูดความ สนใจและชวนให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเยี่ยมชม

2. การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมการตลาดเป็นกล ยุทธ์ที่จะทำให้ นักท่องเที่ยวรับรู้ และสนใจเยือนแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นการส่งเสริมการตลาดเช่น การ ให้ข้อมูลข่าวสาร การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ หรือการพูดแบบปากต่อปากเพื่อกระตุ้นให้ นักท่องเที่ยวสนใจและต้องการเที่ยว การนำเสนอที่น่าสนใจและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้สนใจ การท่องเที่ยววัฒนธรรมแบบยั่งยืน อาจเป็นการประชาสัมพันธ์ การจัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม หรือการจัดนิทรรศการภาพถ่าย การใช้สื่อมัลติมีเดียปฏิสัมพันธ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวคิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบเนื่อง ต่อไป ซึ่งการเลือกใช้สื่อประชาสัมพันธ์จะนำจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนวิธีในการดำเนินชีวิต เป็นจุดขาย (Brand Idea) และสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยว (Brand Communication) เพื่อสร้างการ รับรู้และสัมผัสประสบการณ์ (Brand Experience) จนเกิดเป็นกระบวนการท่องเที่ยว (Garrod & Fyall, 1998)

นุชนารถ รัตนสูงค์ชัย (2550) กล่าวถึง ปัจจัยทางการตลาดการท่องเที่ยวมี 4 ประการ ดังนี้

1. สินค้า (Product) สินค้าทางการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากสินค้าในกลุ่มธุรกิจอื่น โดยสิ้นเชิงสินค้าจากการท่องเที่ยวเป็นสินค้าที่ไม่สามารถจับต้องได้ (Intangible Product) ก่อนการ ตัดสินใจซื้อ ซึ่งแตกต่างจากสินค้าอื่น ๆ ที่สามารถจับต้องได้ หรือทดลองใช้หรือสัมผัสก่อนการ ตัดสินใจซื้อของลูกค้า ขึ้นอยู่กับความเชื่อมั่นและความต้องการของลูกค้าโดยตรง ซึ่งการตัดสินใจดัง กล่าวคือการซื้อ ความคาดหวัง (Expectation) เท่านั้น เช่น นักท่องเที่ยวซื้อแพ็คเกจทัวร์โดยคาดหวัง ว่า เมื่อเดินทางไปถึงจะมีผู้มารับและพาไปเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ คาดหวังว่าจะมีโรงแรมที่พักที่มีห้อง เครื่องปรับอากาศและน้ำร้อนภายในห้อง คาดหวังว่าสายการบินจะเดินทางตรงเวลาด้วยความ ปลอดภัย ฯลฯ ความคาดหวังดังกล่าวเป็นการยากที่จะทราบถึงความต้องการแท้จริงของผู้ซื้อสินค้าได้ เนื่องจากผู้ขายไม่ทราบถึงความคาดหวังอันแท้จริงของลูกค้า อันเกิดจากประสบการณ์ของลูกค้าที่ แตกต่างกันไป เช่น ลูกค้าเคยพักโรงแรมระดับ 4 ดาว ที่มีอุปกรณ์ภายในห้องครบครัน เมื่อลูกค้าคน ดังกล่าวเดินทางไปยังสถานที่อื่น และขอจองโรงแรมระดับ 4 ดาว ความคาดหวังของลูกค้าว่าโรงแรม

ระดับ 4 ดาว ต้องมีบริการเหมือนกันหมด อาจไม่ได้รับการตอบสนองเนื่องจากมาตรฐานที่ต่างกันของ โรงแรม ความคาดหวังของลูกค้ามักจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ และในฐานะผู้ให้บริการก็จำเป็นที่จะต้องพัฒนาตัวเองให้สูงขึ้นเช่นกัน หากผู้ให้บริการหรือผู้ประกอบการไม่ได้มีการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวที่ตนเองประกอบอยู่ก็ไม่อาจบรรลุถึงเป้าหมายได้

2. ราคา (Price) การกำหนดราคาของสินค้าของการท่องเที่ยวที่ค่อนข้างลำบาก เนื่องจากสภาวะความต้องการของตลาด และจำนวนสินค้าที่มีอยู่ในตลาด อีกทั้งยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นตัวกำหนดราคาเช่น

- ฤดูกาล (Seasonal) ตามปกติราคาสินค้าจะขึ้นอยู่กับฤดูกาลท่องเที่ยว ซึ่งในสินค้าชนิดเดียวกันอาจมีราคาที่แตกต่างกันมากกว่าเท่าตัวในช่วงฤดูการท่องเที่ยว

- มาตรฐานการบริการ (Service Standard) ที่ต่างกันจะเป็นตัวกำหนดราคาสินค้า ซึ่งผู้ซื้อสินค้าจะต้องยอมรับในมาตรฐานดังกล่าว

- ทิศทางและแนวโน้มความนิยม (Trend) จะเป็นตัวกำหนดราคาของสินค้าทางด้านการท่องเที่ยวและนับเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ทิศทางและแนวโน้มความนิยมอาจแบ่งได้หลายลักษณะดังต่อไปนี้

- * ลักษณะปกติตามวงจร (Lifecycle) ซึ่งจะขึ้นลงตามความนิยมภายในช่วงเวลา

- * ลักษณะขึ้นลงแบบสลับ (Parabola) ซึ่งจะขึ้นลงในช่วงเวลาอันสั้นและจะสลับสับเปลี่ยนโดยต่อเนื่อง

- * ลักษณะขึ้นแบบถาวร (Stable) ซึ่งจะขึ้นและรักษาระดับความนิยมอยู่โดยตลอด

- * ลักษณะขึ้นและลงอย่างรวดเร็ว (Fashion) เป็นลักษณะขึ้น และลงอย่างรวดเร็ว

- ลักษณะของตัวสินค้าของการท่องเที่ยวเองซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงหรือลดน้อยลงได้และจะเป็นการกำหนดราคาได้ เช่น การล่องเรือ ชมภูเขา น้ำแข็ง ซึ่งในทุก ๆ ปีจำนวนภูเขาน้ำแข็งจะลดน้อยลง หรือการท่องเที่ยวชมอุทยานเปิด ซึ่งต้องได้รับอนุญาตพิเศษ

3. ช่องทางการจำหน่าย (Place) การท่องเที่ยวและสินค้าที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวนี้สามารถเปลี่ยนแปลงและเลือกช่องทางการจำหน่ายได้โดยไม่มีกฎหมายตัว ซึ่งจะถูกกำหนดโดยสภาวะตลาดและผู้ประกอบการอย่างไรก็ตามช่องทางการจัดจำหน่าย

3.1 จัดจำหน่ายโดยตรงให้กับลูกค้า (Direct Sale) ช่องทางดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าเป็นช่องทางที่เหมาะสมกับธุรกิจขนาดเล็ก หรือเหมาะกับแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการนิยมแบบถาวร ผู้ให้บริการหรือสินค้าจะจัดจำหน่ายโดยตรงกับลูกค้า โดยอาจจะใช้เครื่องมือบางอย่างเช่น Internet หรือการโฆษณาโดยตรง สำหรับการจัดจำหน่ายในลักษณะนี้มีจุดเด่น คือ สินค้าสามารถขายได้ราคาโดยที่ไม่ต้องเสียค่านายหน้า และผู้ขายสามารถควบคุมระบบการขายได้โดยตรง อย่างไรก็ตามช่องทางการจัดจำหน่ายในลักษณะนี้ มีจุดด้อยและข้อจำกัด คือสินค้าหรือบริการจะไม่สามารถขยายตลาดได้อย่างทั่วถึง และอาจจะผูกติดกับกลุ่มลูกค้ากลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากเกินไป

3.2 จัดจำหน่ายโดยผ่านตัวกลาง การจัดจำหน่ายลักษณะนี้เป็นการจัดจำหน่าย โดยการผ่านตัวกลางทั้งในรูปแบบของการค้าปลีก (Retail) และการค้าส่ง (Wholesales) เช่น การขายบัตรโดยสารของสายการบินไทยโดยผ่านบริษัทท่องเที่ยว บริษัทท่องเที่ยวกับสายการบินไทยถือว่าเป็นคู่ค้าทางธุรกิจในรูปแบบ B to B และบริษัทท่องเที่ยวกับลูกค้าถือว่าเป็นคู่ค้าทางธุรกิจแบบ B to C การจัดจำหน่ายในช่องทางดังกล่าวจัดเป็นการจัดจำหน่ายในช่องทางปกติในธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งมีจุดเด่นและข้อดีคือสามารถขยายฐานการตลาดได้กว้าง และลักษณะของลูกค้าแตกต่างกันออกไป ซึ่งถูกต้องตามหลักการตลาดแบบผสมผสาน (Mix Marketing) อย่างไรก็ตามข้อด้อยของการจัดจำหน่ายดังกล่าวสำหรับผู้ประกอบการจะต้องเสียส่วนแบ่งค่านายหน้าให้แก่ผู้ขาย อีกทั้งในบางกรณีไม่สามารถควบคุมสภาวะการตลาด หรือตอบโต้คู่แข่งได้ทันที่

3.3 การจัดจำหน่ายโดยการแต่งตั้งตัวแทนจำหน่าย ช่องทางการจัดจำหน่ายในลักษณะนี้มักจะนิยมใช้ในกรณีที่ผู้ประกอบการต้องการขยายฐานการตลาดให้กว้างออกไปในประเทศต่าง ๆ ที่ตนเองไม่มีความชำนาญ หรือไม่มีศักยภาพเพียงพอ เช่น สายการบินของประเทศฝรั่งเศส ต้องการเปิดเส้นทางบินมายังประเทศไทย เจ้าของสายการบินไม่ทราบถึงลักษณะการดำเนินธุรกิจในประเทศไทย และยังไม่พร้อมที่จะลงทุนอย่างเต็มรูปแบบในประเทศไทย จึงได้แต่งตั้งตัวแทนขึ้นเพื่อรับผิดชอบในการจัดจำหน่ายและวางแผนการดำเนินงาน ข้อดีของช่องทางดังกล่าวคือ สามารถขยายธุรกิจได้อย่างรวดเร็วและเป็นการทดลองสภาวะตลาดโดยไม่ต้องลงทุน และผูกพันมาก อย่างไรก็ตามวิธีการดังกล่าว จะมีข้อเสียหากผู้ดำเนินธุรกิจที่ได้รับการแต่งตั้งขาดประสบการณ์ และไม่พร้อมจะดำเนินธุรกิจ ในปัจจุบันวิธีการจัดจำหน่ายดังกล่าวเป็นที่นิยมในกลุ่มโรงแรม โดยจะเป็นบริษัทรับจ้างบริหารโรงแรมอย่างเป็นระบบ เช่น Novotel Group หรือ Hyatt Hotel

ช่องทางการจัดจำหน่ายในธุรกิจท่องเที่ยวถือว่าเป็นหัวใจหลักในการทำตลาด ซึ่งจะมีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจได้ อนึ่งสินค้าชนิดเดียวกันอาจเลือกช่องทางการจัดจำหน่ายที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง โดยที่กลุ่มเป้าหมายของลูกค้ายังคงเป็นกลุ่มเดียวกัน เช่น สายการบินแอร์เอเชียได้เลือกช่องทางการจัดจำหน่ายในลักษณะขายตรงเท่านั้น โดยใช้ระบบ Internet ให้ลูกค้าเข้ามาซื้อสินค้าได้โดยตรง โดยอาศัยกลยุทธ์ทางด้านราคาเป็นจุดดึงดูดจากการวางแผนดังกล่าวถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดจำหน่าย และการวางจุดขายของสินค้าที่แตกต่างโดยสิ้นเชิง

4. การส่งเสริมการตลาด (Promotion) ถือเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดที่สำคัญในการจัดการตลาดของสินค้าทางด้านการท่องเที่ยว นอกจากกลยุทธ์ทางด้านราคาหรืออื่น ๆ การจัดการส่งเสริมการขายของสินค้าทางด้านการท่องเที่ยวนั้นสามารถจัดทำได้หลายลักษณะดังนี้

4.1 การจัดส่งเสริมการขายแบบเน้นตัวสินค้า เป็นการจัดส่งเสริมการขายโดยตรงสร้างความคุ้นเคยในตัวสินค้า (Product Awareness) อาจใช้กลยุทธ์หลายวิธี เช่น การโฆษณา การลดราคา การจูงใจรางวัล หรือข้อเสนอราคาพิเศษ

4.2 การจัดส่งเสริมการขายแบบร่วมกับสินค้าอื่น (Joint Promotion) เป็นการจัดส่งเสริมการขายโดยร่วมกับสินค้าอื่น ๆ ที่อาจจะเกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวหรือไม่ก็ได้ เช่น ซื้อตั๋วเครื่องบินแถมโรงแรม ซื้อของในห้างสรรพสินค้าสามารถจูงใจรางวัลแพ็คเกจทัวร์ การจัดส่งเสริมการขายในลักษณะนี้ถือว่าเป็นการสร้างคุณค่าเพิ่ม ให้กับตัวสินค้าโดยมีได้เน้นกลยุทธ์ทางด้านราคาเป็นหลัก การจัดลักษณะดังกล่าวจะมีผลดีต่อการกระตุ้นตลาด หากสินค้าร่วมเป็นสินค้าที่ได้รับการ

ยอมรับในตลาดอยู่แล้ว หรือเป็นสินค้าที่ตลาดมีความต้องการสูงอย่างไรก็ตามข้อเสียของการจัดส่งเสริมการขายในลักษณะนี้อาจเกิดขึ้นหากไม่สามารถให้บริการได้ตามความต้องการ เช่น ซื้อตั๋วแถมโรงแรม แต่ไม่สามารถจองห้องพักได้ตามความต้องการ

4.3 การจัดส่งเสริมการขายแบบการเน้นที่เครื่องหมายการค้า (Brand Awareness) เป็นการจัดที่ไม่เน้นการขายหรือกลยุทธ์การตลาดอื่นใด ส่วนใหญ่จะใช้การโฆษณา การบริจาค หรือกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ เพื่อสร้างภาพ (Reputation) และเน้นให้เครื่องหมายการค้าออกสู่มวลชนเป็นส่วนใหญ่ เช่น สายการบินสนับสนุนทีมนักกีฬา เป็นต้น

จิตตานุช รักสัจจา (2556) กล่าวถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวมีดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยภายใน

1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources) เป็นสิ่งดึงดูดใจให้ผู้คนเดินทางมาเยือนท้องถิ่นนั้นๆ มีทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น และงานประเพณีต่างๆ

1.2 ความปลอดภัย (Security) โดยนักท่องเที่ยวจะคำนึงถึงความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินเป็นประการสำคัญ มาตรการรักษาความปลอดภัยจึงต้องมีประสิทธิภาพ

1.3 โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructures) โดยปกติแล้วรัฐจะเป็นผู้ลงทุน เช่น ถนน สนามบิน สถานีรถไฟ ไฟฟ้า ระบบการสื่อสาร ฯลฯ

1.4 สิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities) เช่น การคมนาคม พิธีการเข้า-ออก เมือง ฯลฯ

1.5 สินค้าของที่ระลึก (Souvenirs) ต้องมีการควบคุมคุณภาพ กำหนดราคา การส่งเสริมการใช้วัสดุพื้นบ้าน การออกแบบสินค้าให้มีเอกลักษณ์ รวมทั้งการบรรจุหีบห่อที่สวยงาม

1.6 การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ (Advertising and Public Relation) เป็นปัจจัยสำคัญต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักและสนใจของนักท่องเที่ยว

1.7 ภาพลักษณ์ (Image) เป็นตัวกำหนดกลุ่มนักท่องเที่ยว เช่น หากประเทศใดมีภาพลักษณ์ว่าเป็นดินแดนแห่งความฝันของผู้ชาย นักท่องเที่ยวที่สนใจก็จะเป็นกลุ่มชายรักสนุก

2. ปัจจัยภายนอก

2.1 สถานะเศรษฐกิจและการเมืองของโลก การฟื้นตัวทางเศรษฐกิจและสภาพความมั่นคงทางการเมือง จะเป็นตัวกระตุ้นกระแสการเดินทางให้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง

2.2 ความนิยมในการท่องเที่ยว ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีองค์ประกอบหลายประการที่ช่วยให้รายได้ของครอบครัวสูงขึ้น ในขณะที่ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวลดต่ำลง ทำให้ผู้ที่รักการเดินทางท่องเที่ยวสามารถจัดการรายได้เพื่อการท่องเที่ยวได้ดีขึ้น

2.3 การขยายเส้นทางคมนาคม การคมนาคมขนส่งที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย และประหยัด

2.4 การแลกเปลี่ยนนโยบายทางการเมือง ซึ่งเป็นผลให้เกิดการแข่งขัน ทั้งด้านการตลาดและการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

2.4.4 ลักษณะของตลาดการท่องเที่ยว

ตลาดการท่องเที่ยวเป็นตลาดบริการที่ลูกค้ามีอิสระในการเลือกบริโภคสินค้าและบริการมากที่สุดองค์ประกอบของตลาดมีลักษณะเฉพาะดังนี้

1. ผู้ซื้อ (Buyer) ได้แก่ นักท่องเที่ยว นักทัศนจรทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศความต้องการเดินทางท่องเที่ยวและบริโภคสินค้าการท่องเที่ยวมีความยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงสูงมาก เนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม ราคา การท่องเที่ยวฤดูกาลสมัยนิยม รสนิยม ทักษะคติ ประสบการณ์ส่วนตัวของนักท่องเที่ยวและเหตุการณ์สำคัญอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันซึ่งเป็นปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้แต่อาจคาดการณ์ได้ล่วงหน้าว่าจะมีผลกระทบอะไรบ้างต่อตลาดการท่องเที่ยวและทำให้การวางแผนการตลาดมีความลำบากมากขึ้นผู้วางแผนงานเป็นต้องศึกษาความต้องการของตลาด (Market Demand) และเตรียมกิจกรรมทางการตลาดเพื่อแก้ไขสถานการณ์ทางการตลาดที่อาจเปลี่ยนแปลงไป (ฉลองศรี พิมลสมพงศ์, 2544) ความต้องการการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

1) ความต้องการปัจจุบัน (Actual Demand) หมายถึงความต้องการเดินทางท่องเที่ยวที่มีความพร้อมและเต็มใจที่จะจ่ายค่าสินค้าและบริการที่กำหนดไว้ในขณะนั้นนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการประเภทนี้พร้อมที่จะซื้อสินค้าและบริการและเดินทางทันที

2) ความต้องการที่มีแนวโน้ม (Potential Demand) หมายถึงนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะเดินทางเพราะมีความต้องการอยู่แล้วแต่ขาดองค์ประกอบอื่นเช่นเงินเวลาและการจัดการเพื่อเดินทางซึ่งความต้องการแบบนี้สามารถโน้มน้าวให้เป็น Actual Demand ได้โดยอาศัยการพัฒนาการให้บริการและระบบการตลาดของธุรกิจนำเที่ยว

3) ความต้องการที่อาจเกิดขึ้นได้ (Deferred Demand) หมายถึงความต้องการเดินทางท่องเที่ยวอยู่ในส่วนลึกของจิตใจทุกคนแต่ไม่มีความรู้หรือไม่มีข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ความต้องการแบบนี้อาจชักจูงให้เกิดขึ้นได้โดยอาศัยการโฆษณาประชาสัมพันธ์เทคนิคการขายการอำนวยความสะดวกในการติดต่อต่าง ๆ ตลอดจนพัฒนาระบบข้อมูลก็อาจกระตุ้นให้เกิดความต้องการทางการท่องเที่ยวได้โดยไม่ยากนัก

2. ผู้ขาย (Seller) ได้แก่ ผู้ประกอบธุรกิจจัดหาสินค้าและบริการการท่องเที่ยว (Travel Suppliers) ผลิตัวตุติบในลักษณะการแปรรูปสินค้าและบริการเช่นที่พักในโรงแรมการเดินทางโดยเครื่องบินการบริการอาหารและเครื่องดื่มการเข้าชมการแสดงในสถานที่และแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ สินค้าและบริการอื่น ๆ ในสายของสินค้าเดียวกันและขายสินค้าให้แก่กลุ่มผู้ซื้อดังนี้ขายตรงให้แก่นักท่องเที่ยว (Direct Sales) ขายให้แก่ผู้ผลิตรายการนำเที่ยวแบบเหมาจ่าย (Tour Operator) และขายให้แก่บริษัทตัวแทนจำหน่าย (Travel Agent) ผู้ผลิตรายการนำเที่ยวแบบเหมาจ่ายและบริษัทตัวแทนจำหน่ายจะเป็นทั้งผู้ซื้อและผู้ขายในเวลาเดียวกันจึงจำเป็นต้องศึกษาวิจัยเพื่อจะทำความเข้าใจและเข้าใจความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเป็นอย่างดี ในเชิงเศรษฐกิจ สังคมการเมืองและจิตวิทยาในการบริโภคและสิ่งที่สำคัญที่สุดคือความร่วมมือกันระหว่างธุรกิจ (Alliance) เนื่องจากธุรกิจท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ผสมสินค้าและบริการสายเดียวกันและต่างประเภทเข้าด้วยกัน ความร่วมมือกันระหว่างธุรกิจจะสร้างความมั่นคงให้แก่ธุรกิจในการลงทุนอำนาจการต่อรองการปรับปรุงคุณภาพของสินค้าและบริการการเอื้อเพื่อซึ่งกันและกันในรายละเอียดส่วนย่อย

อื่น ๆ เช่นการเก็บที่นั่งของสายการบินไว้ให้แก่ลูกค้าของสายการบินที่ร่วมมืออยู่หรือการให้ห้องพักแก่ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมที่มีความร่วมมือกันซึ่งจะทำให้ตลาดการท่องเที่ยวเจริญเติบโตผู้ซื้อได้รับสินค้าและบริการที่ถูกต้องและยุติธรรม (ฉลองศรี พิมพ์สมพงศ์. 2544)

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มิ่งสรรพ ขาวสอาด และคณะ (2548) ศึกษาโครงการมูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ มีบทบาททางเศรษฐกิจในระดับสูง มีสถานประกอบการรวมกันถึง 8,005 แห่ง มีรายได้รวมกันถึง 38,030 ล้านบาท คำนวณออกมาเป็นมูลค่าเพิ่มสูง 12,009 ล้านบาท มูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละ 46 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัดในภาคบริการ (service sector) ของจังหวัดเชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ 14 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) ซึ่งจากการศึกษาหลายด้านพบปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว คือ ภาครัฐขาดการกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้แก่ท้องถิ่น ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวและการอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมเป็นไปได้ยากเพราะคนในท้องถิ่นขาดจิตสำนึกร่วม ปัญหาการใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ที่บิดเบือน การจัดการท่องเที่ยวที่คาบเกี่ยวกันหลายหน่วยงาน เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพ การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงปัญหาในการจัดการและบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยให้มีการหารือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จะเป็นกระบวนการพัฒนาที่จำเป็นในการสร้างพื้นฐานของอุตสาหกรรมให้มีความเข้มแข็งและเกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างยั่งยืนตลอดไป นอกจากนี้ ในยุคปัจจุบันมีแนวโน้มของการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมและวัฒนธรรมในสื่อออนไลน์ เช่น กองสร้างสรรค์กิจกรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จึงได้จัดทำ กิจกรรม "ไหว้พระขอพร ๙ พระอารามหลวง" ขึ้นเพื่อให้ประชาชน และนักท่องเที่ยวที่สนใจได้เดินทางท่องเที่ยวสักการะสถานที่ อันเป็นมงคล เพื่อการเริ่มต้นอย่างมีความสุขสงบทางใจ ตามคติความเชื่อของไทย อีกทั้งยังเป็นการเรียนรู้ถึงคุณค่าของโบราณสถานที่สำคัญของเกาะรัตนโกสินทร์และบริเวณโดยรอบ และสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) ได้กำหนดภารกิจสำคัญในการพัฒนาข้อมูลดาวเทียมและข้อมูลภูมิสารสนเทศ เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการตามยุทธศาสตร์จังหวัด โดยเฉพาะในด้าน การท่องเที่ยว โดยได้คัดเลือกจังหวัดที่มีความพร้อมในการถ่ายทอดเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศไปใช้เป็นฐานในการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน การนำเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์จะเน้นให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ซึ่งจะครอบคลุมถึงการนำเสนอความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้อง การสนับสนุนข้อมูลดาวเทียมรายละเอียดสูง เพื่อจัดทำแผนที่ต้นแบบด้านการบริหารจัดการพื้นที่และการท่องเที่ยว โดยจัดทำในรูปแผนที่รายจังหวัด มีรายละเอียดประกอบด้วยแผนที่ภาพจากดาวเทียมรายละเอียดปานกลาง ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดทั้งหมด พร้อมขอบเขตการปกครองแยกตามอำเภอ แผนที่ภาพจากดาวเทียมรายละเอียดสูง ครอบคลุมบริเวณตัวเมือง ซ้อนทับด้วยรายละเอียดสถานที่สำคัญอื่น ๆ ได้แก่ สถานที่ราชการ วัด โรงพยาบาล สถานีตำรวจ แหล่งท่องเที่ยว เส้นทางคมนาคม รวมทั้งระยะทางในการเข้าถึงแต่ละ

พื้นที่ ซึ่งจะเป็นโยบายทั้งในด้านการบริหารจัดการพื้นที่โดยทั่วไป และการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของจังหวัด ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ รวมทั้งข้อมูลรายละเอียดสถานที่สำคัญ และสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม ขณะนี้ได้ดำเนินการแล้วเสร็จ รวมจำนวน 15 พื้นที่ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร พัทยา กาญจนบุรี ภาสสินธุ์ เชียงใหม่ นครพนม นครราชสีมา นครศรีธรรมราช เพชรบุรี แพร่ เลย ศรีสะเกษ อุตรธานี อุบลราชธานี และสงขลา เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร สทอภ.ได้จัดทำแผนที่ท่องเที่ยวเฉพาะเส้นทางที่สำคัญเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ใช้ประโยชน์ สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบายและเข้าถึงพื้นที่ได้มากกว่าที่สายตามองเห็น ได้แก่

1. เส้นทางไหว้พระ 9 วัด : นำเสนอแผนที่ได้แก่ ภาพถ่ายดาวเทียมกรุงเทพมหานคร ตอนในด้วยข้อมูลดาวเทียมรายละเอียดสูงพร้อมแสดงตำแหน่งที่ตั้งของวัดซึ่งประชาชนนิยมเดินทางไปสักการะเพื่อความเป็นสิริมงคลทั้ง 9 วัด ประกอบด้วย วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พร้อมรายละเอียดความสำคัญและวันเวลาไหว้พระของแต่ละวัด รวมทั้งข้อเสนอแนะสำหรับนักท่องเที่ยวในการเดินทาง

2. เส้นทางเที่ยวรอบเกาะรัตนโกสินทร์ : นำเสนอ แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูงบริเวณเกาะ รัตนโกสินทร์ แสดงเส้นทางท่องเที่ยวที่สำคัญ 5 เส้นทาง ได้แก่ 1) เส้นทางรอบเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นในชมวัดพระศรีรัตนศาสดารามพระบรมมหาราชวัง วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 2) เส้นทางรอบเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นนอกตอนเหนือล่าง ชมวัดบวรนิเวศวิหาร ป้อมพระสุเมรุ และวัดชนะสงคราม 3) เส้นทางรอบเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นนอกตอนกลาง ชมวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดราชนัดดา และโลหะปราสาท 4) เส้นทางรอบเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นนอกตอนเหนือบน ชมวัดอินทวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม และวังจันทน์เกษม และ 5) เส้นทางรอบเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นนอกตอนใต้

3. เส้นทางล่องคลองบางกอกน้อย นำเสนอแผนที่ภาพถ่ายดาวเทียม บริเวณ กรุงเทพมหานคร ด้านตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ครอบคลุมคลองบางกอกน้อย สถานที่สำคัญควรค่าแก่การเยี่ยมชม รวมทั้งข้อมูลประกอบในการเดินทาง แผนที่ท่องเที่ยวจากภาพถ่ายดาวเทียมรายจังหวัด และแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวสำคัญ ของกรุงเทพมหานคร จัดทำเป็นแผ่นพับใช้งานได้สะดวก และเผยแพร่ใน Website ของ สทอภ. ในรูปแบบการใช้ข้อมูลดาวเทียมเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว

อัจฉรา หลาวทอง และคณะ (2550) ศึกษาการศึกษาแนวทางการจัดการทางการตลาดของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ผลการศึกษาวิจัยพบว่าวิสาหกิจชุมชนต้องมีการวิเคราะห์สถานการณ์ทางการตลาดโดยวิเคราะห์โอกาสทางการตลาดจากจุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและอุปสรรคเพื่อหาศักยภาพทางการท่องเที่ยวซึ่งควรต้องทำการวิจัยและการเลือกตลาดที่มีความเป็นเอกลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของชุมชนส่วนการวางแผนการตลาดโดยการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดและการวางแผนโปรแกรมการตลาดด้วยส่วนประสมทางการตลาดโดยใช้หลักทางการตลาด 9 P's ซึ่งแบ่งออกเป็น 8 ด้านได้แก่ด้านที่ 1การจัดการผลิตภัณฑ์และองค์ประกอบผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ด้านที่ 2 การจัดการราคาทางการท่องเที่ยวด้านที่ 3 การจัดการช่องทางการจัดจำหน่ายทางการท่องเที่ยวด้านที่ 4การจัดการส่งเสริมการตลาดทางการท่องเที่ยวด้านที่ 5 การจัดการการส่งเสริม

กระบวนการซื้อทางการท่องเที่ยวด้านที่ 6 การจัดการสภาพกายภาพทางการท่องเที่ยวด้านที่ 7 การจัดการบุคลากรทางการท่องเที่ยวด้านที่ 8 การสร้างหุ้นส่วนเครือข่ายความร่วมมือทางการท่องเที่ยว ส่วนการปฏิบัติการและการควบคุมทางการตลาดโดยมีการจัดองค์การทางการตลาดและการปฏิบัติการทางการตลาดตลอดจนการควบคุมทางการตลาดซึ่งมีการกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติและการควบคุมอย่างชัดเจน

กาญจนา แสงลัมสุวรรณ และศรัณยา แสงลัมสุวรรณ (2555) ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนพบว่า สถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้มีการแข่งขันอย่างรุนแรง ทำให้ประเทศไทยต้องปรับทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้อัตลักษณ์ของประเทศ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนั้น การวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่ต้องพัฒนาในประเทศไทย เพราะนอกจากการท่องเที่ยวจะเป็นอุตสาหกรรมหลักที่สร้างรายได้ และนำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทยแล้ว การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดการสร้างอาชีพสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการให้บริการด้านต่างๆ นับได้ว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำทรัพยากรของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างไรก็ดี เนื่องจากสถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการแข่งขันอย่างรุนแรง ประเทศไทยจึงควรส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรม เป็นจุดขายในการแข่งกับแหล่งท่องเที่ยวทั่วโลก นอกจากนี้ยังรวมถึงการจัดการโครงสร้างองค์กรและการจัดการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพร้อมกับการอนุรักษ์พัฒนาวัฒนธรรมให้ยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

แสงเดือน รตินธร (2555) ศึกษาปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดที่มีผลต่อนักท่องเที่ยวชาวจีนในการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทยพบว่า นักท่องเที่ยวชาวจีนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง 21-30 ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 29,931 หยวนขึ้นไป พฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นปัจจัยผลักดันในการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทยคือ การมีประสบการณ์ในการมาเยือนประเทศไทยแล้วอย่างน้อย 1 ครั้ง วางแผนการเดินทางท่องเที่ยวทุกอย่างด้วยตนเองและเดินทางกับบริษัททัวร์ในระดับที่ใกล้เคียงกัน มีเพื่อนหรือญาติเป็นผู้ร่วมเดินทางท่องเที่ยว มีค่าใช้จ่ายสำหรับการท่องเที่ยวประมาณ 5,991- 11,970 หยวน ค้นหาข้อมูลการท่องเที่ยวผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต มีวัตถุประสงค์การท่องเที่ยวคือ เพื่อการพักผ่อนวันหยุด โดยต้องการไปแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ในภาคตะวันออกและภาคใต้เมื่อมาเยือนประเทศไทย ส่วนปัจจัยดึงดูดที่มีอิทธิพลต่อนักท่องเที่ยวชาวจีนในการเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทย คือ อาหารไทย วัฒนธรรมไทย ความงดงามของธรรมชาติ ทะเลและชายหาดที่สวยงาม และความพร้อมของข้อมูลการท่องเที่ยวตามลำดับ โดยมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ระดับเห็นด้วยระดับมาก

สุรศักดิ์ ศิลาวรรณา (2550) ศึกษาการท่องเที่ยวและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา : บทบาทของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาวัดบวรนิเวศวิหารและวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามพบว่า การศึกษาวิจัยชี้ให้เห็นว่า วัดมีความสำคัญต่อสังคมไทย มาตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบันนี้ แม้บทบาทและหน้าที่ของวัดจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยบ้าง หากแต่ วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจ

ชาวไทยพุทธ และชาวต่างชาติที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมวัดนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาเยี่ยมชมวัดส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุมากกว่า 20 ปีขึ้นไป แรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาที่วัดเพราะต้องการชมความสวยงามของโบราณสถาน และพระพุทธรูปที่ประดิษฐานภายในวัด รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆภายในวัด อาทิเช่น การทำบุญตักบาตร บริจาคทาน และเดินชมเพื่อท่องเที่ยวบริเวณโดยรอบของวัด ผลจากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีอิทธิพลทั้งในแง่บวกและแง่ลบต่อสังคมไทย ดังนั้น การที่จะนำวัดมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ควรตระหนักถึงผลกระทบที่วัดจะได้รับมาในภายหลัง แม้ว่าวัดจะมีบทบาทคลาดเคลื่อนไปอย่างไรก็ตาม วัดก็ยังเป็นศูนย์กลางของสังคมไทย และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธ และพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน

กฤษฎา พิณศรี และคณะ (2550) ศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพบว่า แหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างที่อาจพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำนวนทั้งสิ้น 19 แห่งส่วนใหญ่มีศักยภาพโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อแยกพิจารณาเป็นรายข้อได้พบว่าข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างสูงส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวกับความสำคัญของโบราณสถานเช่นมีรูปแบบทางศิลปะฝีมืองานช่างแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นมีประวัติศาสตร์อันยาวนานเป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีตหรือมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมหรือความสำคัญในท้องถิ่นส่วนข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างน้อยส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์แสดงให้เห็นว่าโดยสภาพและความสำคัญของตัวโบราณสถานรวมทั้งประเพณีและวัฒนธรรมหรือวันสำคัญในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานนั้นสามารถที่จะนำไปเป็นจุดขายสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ หากแต่ต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเพื่อส่งเสริมให้โบราณสถานมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้นเช่นการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การปรับปรุง

สภาพภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวและบูรณะให้อยู่ในสภาพดีการบูรณาการการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านรวมทั้งการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไว้เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้ยั่งยืนต่อไป

บัญชา นาคทอง และคณะ (2550) ศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้พบว่าพัฒนาการทางการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้ให้ความสำคัญด้านศิลปวัฒนธรรมมากขึ้นพร้อมกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก ลำดับแรกคือจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดอุบลราชธานีลำดับที่สองคือจังหวัดบุรีรัมย์และศรีสะเกษ ลำดับที่สามคือจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดชัยภูมิแนวทางพัฒนาศักยภาพมุ่งให้เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้เกิดประโยชน์ทางสังคมเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวจากความจำเป็นมากไปน้อยดังนี้การประชาสัมพันธ์ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ความสวยงามทางภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมความชัดเจนของป้ายบอกทางและกิจกรรมเสริมความรู้แนวทางและยุทธศาสตร์พึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านมี 4 แนวทางคือสร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีศิลปหัตถกรรมกลุ่มชาติพันธุ์สร้างพัฒนาการความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านระหว่างประเทศรัฐกับเอกชนส่งเสริมบทบาทร่วมกันในระดับภูมิภาคสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมกับประเทศเพื่อนบ้านการ

ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ในจังหวัดนครราชสีมาบุรีรัมย์สุรินทร์ศรีสะเกษอุบลราชธานีและชัยภูมิมีความพร้อมที่จะพัฒนาส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและเชื่อมโยงในระดับภูมิภาคได้โดยใช้พื้นฐานทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีศิลปหัตถกรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีร่วมกันเป็นตัวเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างประเทศโดยเฉพาะประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวราชอาณาจักรกัมพูชาและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

ปองพล ธีรลหทัยกุล และคณะ (2550) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้พบว่าแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ไว้ 4 ด้านดังนี้ด้านการพัฒนาทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเน้นการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆด้านการพัฒนาบริการการท่องเที่ยวกลยุทธ์พัฒนาด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์กลยุทธ์พัฒนาด้านอื่นๆสำหรับการกำหนดยุทธศาสตร์พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งเบื้องต้นโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านได้แก่ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาระบบงานสนับสนุนการท่องเที่ยว

สรุป การจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวัด ปัญหาการจัดการและการบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีประสิทธิภาพ การจัดทำแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวที่สำคัญรองรับการใช้ประโยชน์ของนักท่องเที่ยว การสร้างหุ้นส่วนเครือข่ายให้เกิดความร่วมมือทางการท่องเที่ยว จำเป็นต้องส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมที่เป็นจุดขายของแหล่งท่องเที่ยว ปัจจัยผลักดันและดึงดูดที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทย และความพร้อมของข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัดยังเป็นศูนย์รวมจิตใจชาวพุทธและชาวต่างชาติให้สนใจเข้ามาท่องเที่ยวเยี่ยมชมวัด การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สภาพภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น สามารถสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาระบบสนับสนุนการท่องเที่ยวได้ การจัดกิจกรรมส่งเสริมเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงอาศัยงานวิจัยดังกล่าวมาเป็นแบบแผนการผสมผสานวิธีให้เกิดการวิจัยเพื่อส่งเสริมเพิ่มมูลค่าของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้คงอัตลักษณ์ให้เชื่อมโยงทางการท่องเที่ยวต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย “การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม รวมทั้งนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1 วิธีการศึกษาวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีวิธีดำเนินการใน 6 รูปแบบ คือ

3.1.1 การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ และการศึกษาข้อมูลภาคสนามของการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พระสงฆ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนนักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

3.1.3 การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1.4 การใช้แบบสอบถาม ประเมินผลการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากผู้ที่มีส่วนได้เสียของกิจกรรม

3.1.5 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการ การส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1.6 การนำเสนอองค์ความรู้ผลการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.2 พื้นที่ศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2.1 พื้นที่ศึกษา เนื่องจากการเป็นนักศึกษาวิจัยในลักษณะของการส่งเสริมการเรียนรู้และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเกณฑ์ดังนี้

3.2.1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาเป็นวัดที่อยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยวมีความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมพุทธที่ส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีโครงการ/กิจกรรมที่แสดงถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ทางพุทธธรรมแก่นักท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม

3.2.1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธธรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ มีความเชื่อมโยงกับเกจิอาจารย์มีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน

3.2.1.3 แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และกระบวนการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้การส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน และมีการดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนด แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธธรรมจำนวนวัด 20 วัด โดยจำแนกเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความสวยงามของวัดพุทธศิลป์ จำนวน 3 วัด ได้แก่

- 1.1) วัดพระธาตุพนม จ.นครพนม
- 1.2) วัดพระธาตุนาดูน จ.มหาสารคาม
- 1.3) วัดเขาพระอังคาร จ.บุรีรัมย์

2) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณี วัฒนธรรมพุทธ โดยเน้นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมพุทธ เกจิอาจารย์ จำนวน 3 วัด ได้แก่

- 2.1) วัดอุดมคงคาศรีเขต จ.ขอนแก่น
- 2.2) วัดบ้านไร่ จ.นครราชสีมา
- 2.3) วัดช้างหมอบ จ.สุรินทร์

3) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนและพระพุทธศาสนา จำนวน 3 วัด ได้แก่

- 3.1) วัดโพธิสมภรณ์ จ.อุดรธานี
- 3.2) วัดป่าธรรมอุทยาน จ.ขอนแก่น
- 3.3) วัดศาลาลอย จ.นครราชสีมา

4) กลุ่มวัดที่เน้นการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา จำนวน 11 วัด ได้แก่

- 4.1) วัดป่าสุทธาวาส จ.สกลนคร
- 4.2) วัดป่าโสมพนัส จ.สกลนคร
- 4.3) วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม จ.สกลนคร
- 4.4) วัดถ้ำกลองเพล จ.หนองบัวลำภู
- 4.5) วัดป่าภูไม้ขาว จ.มุกดาหาร

- 4.6) วัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี
- 4.7) วัดคลองตาลอง จ.นครราชสีมา
- 4.8) วัดชัยภูมิพิทักษ์ จ.ชัยภูมิ
- 4.9) วัดป่าสุคะโต จ.ชัยภูมิ
- 4.10) วัดบูรพาราม จ.สุรินทร์
- 4.11) วัดเขาจันทน์งาม จ.นครราชสีมา

3.2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของผู้ประเดิมที่ศึกษา ดังนี้

ผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธที่เป็นตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ประกอบด้วย วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชน นักวิชาการ ผู้บริหารของการท่องเที่ยวภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สมาคมมัคคุเทศก์ประจำจังหวัด บริษัทท่องเที่ยวเอกชน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 2 ประเภท ได้แก่ 1. ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก 2. ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

3.2.2.1 ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ตัวแทนวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม การส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เป็นกรณีศึกษา โดยจากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีศักยภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแต่ละสถานที่มีพระสงฆ์ และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ประมาณวัดละ 5-10 รูป/คน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้เป็นประชากรในการศึกษาทั้งหมด

ส่วนผู้ประกอบการนำเที่ยว ชุมชน ภาคเอกชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ จะกำหนดกลุ่มประชากรรวม 50 คน/โครงการย่อย โดยการจัดประชุมสัมมนาร่วมกัน

3.2.2.2 ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว และผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมดังกล่าว เลือกแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเลือกนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 200 คน/โครงการ และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 200 คน/โครงการ รวมจำนวน 400 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลพื้นฐาน ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

2. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการ การส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. การสังเกตการณ์จัดกิจกรรม ซึ่งเป็นการสังเกตการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พระสงฆ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

4. การใช้เทคนิคการถ่ายภาพ การจัดแผนภูมิ/แผนภาพ การนำเสนอองค์ความรู้ผลการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) เป็นการสังเกตการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พระสงฆ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

2. การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสนทนาเชิงวิชาการ การส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5. การนำเสนอองค์ความรู้ผลการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้มีการศึกษาในพื้นที่วัดทั้ง 20 วัด การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์

1.1 กิจกรรมการส่งเสริมมูลค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นกิจกรรมที่ส่งผลให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวเรียนรู้พุทธธรรมทำให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นเพิ่มขึ้นตามลักษณะของความพึงพอใจในกิจกรรมที่แหล่งท่องเที่ยวจัดขึ้น

1.2 แนวทางเสริมสร้างเอกลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นสิ่งที่ผู้มีส่วนได้เสียตระหนักเห็นคุณค่า ของการสร้างเสริม อัตลักษณ์และการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมซึ่งต้องนำไปประยุกต์และปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดเป็นแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวมายังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อไป

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการศึกษวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศจำนวน 400 คน ในแต่ละภูมิภาค โดยมีขั้นตอนการศึกษวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1) เลือกแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ในการตอบไปวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS/PC (Statistical Package for the Social Science)

2) แบบสอบถามตอนที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไป โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ แล้วนำมาเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

3) แบบสอบถามตอนที่ 2 ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย (X) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายชื่อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับของการกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ในแต่ละด้าน จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

โดยมีเกณฑ์ในการแปลผลคะแนนเป็นรายชื่อ ตั้งแต่ 1 – 5 คะแนน ดังนี้

น้อยที่สุด	เท่ากับ	1	คะแนน
น้อย	เท่ากับ	2	คะแนน
ปานกลาง	เท่ากับ	3	คะแนน
มาก	เท่ากับ	4	คะแนน
มากที่สุด	เท่ากับ	5	คะแนน

การแปลความหมายของเครื่องมือ มีวิธีการแปลความหมายข้อคำถาม เป็นการประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ และได้กำหนดระดับเกณฑ์ประเมิน ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	1.00 - 1.50	= มีความเหมาะสมในระดับน้อยมาก
ค่าเฉลี่ย	1.51- 2.50	= มีความเหมาะสมในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย	2.51- 3.50	= มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.51- 4.50	= มีความเหมาะสมในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย	4.51- 5.00	= มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

4) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อศึกษาค่าเป็นกลางทางสถิติ และเพื่อการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดข้อมูล กิจกรรม และแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด การใช้ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่า S.D. ในการอธิบายข้อมูลทั่วไป

3.7 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบตารางและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลพื้นฐานของนักท่องเที่ยว การส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.8 สรุป

การศึกษาวิจัย “การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างทั้งที่เป็นพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว/การเรียนรู้ภายในวัด ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว และจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศรวมจำนวน 400 คนในแต่ละภูมิภาค โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interviews) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเป็นเครื่องมือในการศึกษา แล้วนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการวิจัยมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เช่น การแจกแจงความถี่ การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง การหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นต้น เพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา แล้วทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย

บทที่ 4

ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

บทนี้ เป็นผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ คือ เพื่อศึกษาการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อศึกษาการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเพื่อประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยผลการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ และการศึกษาเชิงสังเคราะห์ข้อมูลจาก 3 โครงการย่อย ประกอบด้วย

- 1) เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 3) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ซึ่งผลการสังเคราะห์ทั้ง 3 โครงการนำไปสู่ประเด็นการสนทนาวางแผนการส่งเสริมเพิ่มมูลค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและเสริมสร้างเอกลักษณ์เชื่อมโยงการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พระสงฆ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิง สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

การใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เพื่อประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย ซึ่งคณะผู้วิจัย ได้กำหนดการนำเสนอไว้เป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

4.1 การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4.2 ศึกษาการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

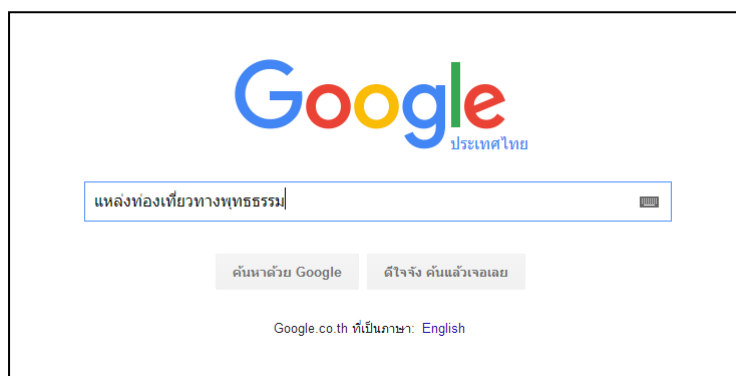
4.3 ประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4.1 การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการประชุม สัมมนา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมตามกำหนดเวลา สถานที่ ที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดและเชิญไว้ และนำคำสัมภาษณ์เชิงลึกมาประกอบการสัมมนาเชิงวิชาการ อีกทั้งยังนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยของโครงการย่อย 3 โครงการ มาใช้ประกอบการวิเคราะห์เพื่อกำหนดการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จำนวน 20 วัด ที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย และผลการสัมมนาเลือกกิจกรรมส่งเสริมเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย

1. การโฆษณา เป็นการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักเส้นทางท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ วัดพระธาตุพนม วัดพระธาตุนาดูน วัดเขาพระอังคาร วัดอุดมคงคาศรีเขต วัดบ้านไร่ วัดมิ่งมงคลคาราม (วัดช้างหมอบ) วัดโพธิ์สมภรณ์ วัดป่าธรรมอุทยาน วัดศาลาลอย วัดป่าสุทธาวาส วัดป่าโสมพนัส วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม วัดถ้ำกลองเพล วัดป่าภูไม้ขาว วัดหนองป่าพง วัดคลองตาลอง วัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเกิ้ง) วัดป่าสุคะโต วัดบูรพาราม วัดเขาสันตญาณ เป็นต้น

ได้จัดทำข้อมูลและจัดทำวีดิโอเผยแพร่ประวัติวัดและกิจกรรมเด่นของวัดทั้ง 20 วัด ผ่านสื่อออนไลน์ โดยเฉพาะเว็บไซต์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีการจัดแบ่งข้อมูลของวัดเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สืบค้นได้สะดวก

ภาพที่ 4.1 การค้นหาข้อมูลทางเว็บไซต์

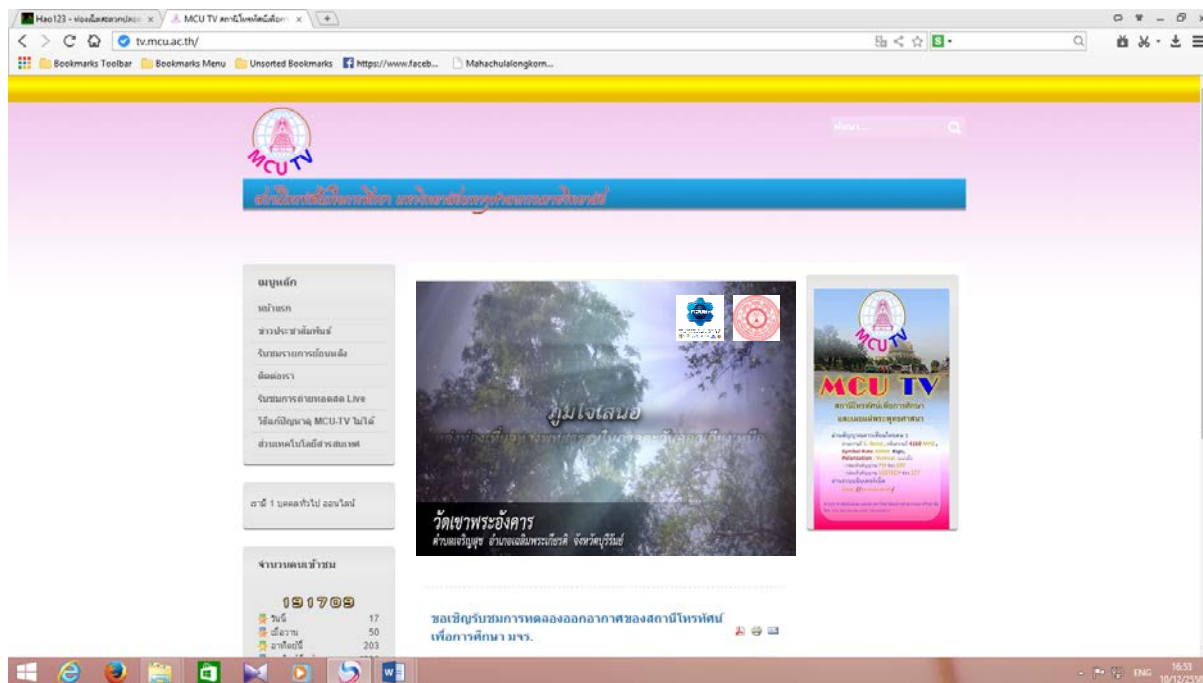

ภาพที่ 4.2 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทางเว็บไซต์

มีการนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ที่มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ปัจจุบันเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน มีความเชื่อมโยงตามตำนานพระอัฐิธาตุ และเชื่อมโยงกับวัตรปฏิบัติของพระสายกรรมฐานหรือพระป่า ที่ได้รวบรวมนำเสนอผ่านระบบออนไลน์ ซึ่งเป็นผลจากการสำรวจพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว พบว่านักท่องเที่ยวสืบค้นแหล่งท่องเที่ยวจากอินเทอร์เน็ต คำบอกเล่าเกี่ยวกับสถานที่ปฏิบัติกรรมฐานจากบุคคลใกล้ชิด และคณะวิจัยเลือกผลิตสื่อวีดิทัศน์ นำเสนอลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยว เผยแพร่ในระบบออนไลน์ ผ่านเว็บไซต์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม nkr.mcu.ac.th/tour/ เผยแพร่ใน Youtube โทไรทัศน์ สถานีวิทยุ พร้อมจัดทำสื่อแผ่นพับ คู่มือแนะนำแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่สนใจสมัครเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เพื่อจัดทำโปรแกรมรองรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกิลเลส บริการแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจ

ผลของการดำเนินกิจกรรมด้านโฆษณาทำให้เกิดมูลค่าเศรษฐกิจแก่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชน เป็นมูลค่าที่เกิดจากการเดินทางเข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง และใช้จ่ายทรัพย์สินทำให้เกิดมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

2. การประชาสัมพันธ์ เป็นการเผยแพร่ข้อมูลข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย นำเสนอคืบยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเพื่อนำเสนอไปยังสมาชิกผู้สนใจ ทั้งนี้ผลจากการวิจัย พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และปฏิบัติกรรมฐานจะกลับมาท่องเที่ยวและปฏิบัติกรรมฐานยังแหล่งท่องเที่ยวมากกว่า 2 ครั้ง อีกทั้งมีการแนะนำบุคคลใกล้ชิดให้ติดตามมาท่องเที่ยว การจัดทำข้อมูลเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวรายใหม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารและเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ช่วยจูงใจให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากขึ้น

ภาพที่ 4.3 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทาง MCU TV

แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีความสวยงามทางพุทธศิลป์ มีเกจิอาจารย์ มีกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา ใช้เวลาปฏิบัติกิจกรรมสั้น ๆ สนใจที่จะรับทราบข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ และนักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ จะรับฟังข้อมูลจากผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่น่าเสนอข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่น่าสนใจ ควบคู่กับการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เลือกตามความสนใจ คณะผู้วิจัยได้เผยแพร่ข้อมูลไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว จัดทำคู่มือ แผ่นพับ และให้บอร์ดโทรศัพท์ติดต่อกับผู้ประกอบการ โดยเฉพาะสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการได้โทรศัพท์ติดต่อประสานขอข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่มีได้เขียนไว้ในคู่มือหรือแผ่นพับ อีกทั้งมีการจัดทำสารคดีท่องเที่ยวเผยแพร่ยังสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ท้องถิ่น สถานีโทรทัศน์ MCU TV สถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้เกิดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอย่างต่อเนื่อง แม้หลังจบโครงการวิจัยแล้ว และจัดทำเส้นทางแหล่งท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมทั้ง 20 วัด ให้เกิดการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างต่อเนื่อง

ผลของการดำเนินกิจกรรมด้านการประชาสัมพันธ์ทำให้เกิดมูลค่าเศรษฐกิจแก่ผู้ประกอบการผลิตสื่อ และผู้ที่ทำหน้าที่เผยแพร่ประชาสัมพันธ์โดยตรง สำหรับมูลค่าที่เกิดขึ้นภายหลังการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นมูลค่าที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สิน

ภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ลักษณะของการบำเพ็ญบุญ การทอดผ้าป่า บริจาคทรัพย์ สร้างถาวรวัตถุ การบริจาคทรัพย์อุปถัมภ์วัดภายหลังเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมฐาน

3. การส่งเสริมการขาย เป็นกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยและผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวของ จังหวัดนครราชสีมา และสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครราชสีมา ได้วิเคราะห์ร่วมกันเลือก กิจกรรมที่ส่งเสริมการขาย โดยกำหนดจัดทัวร์ผู้ประกอบการท่องเที่ยวได้ไปท่องเที่ยวยังแหล่ง ท่องเที่ยวต้นแบบ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ปฏิบัติธรรมฐาน เพื่อให้ผู้ประกอบการได้มี ความรู้ความเข้าใจ นำมาปรับประยุกต์ใช้ จัดทำโปรแกรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรมฐาน และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวชมวัดตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ยังไม่พร้อมท่องเที่ยวในรูปแบบการปฏิบัติธรรมฐาน ต้องการท่องเที่ยวเชิง เรียนรู้ สืบค้นประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา

ผลของการดำเนินกิจกรรมทำให้เกิดมูลค่าเศรษฐกิจแก่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชน มูลค่าที่เกิดขึ้นแก่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นเงินบริจาคที่คณะท่องเที่ยวได้บริจาคแก่วัด และการใช้ จ่ายทรัพย์สินซื้ออาหารบริโภค ณ ชุมชนที่เป็นพื้นที่บนเส้นทางระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวยังแหล่ง ท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

ภาพที่ 4.4 การเตรียมเดินทางไปทำกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.5 การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

อนึ่ง กิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม และท่องเที่ยววัดสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในลักษณะของการไหว้พระ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเยี่ยมชมความงดงามทางพุทธศิลป์ แต่การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว นักท่องเที่ยวมักมาท่องเที่ยวเพียงครั้งเดียว หรือสองครั้ง แต่การท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรมฐานและการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา มีการท่องเที่ยวมากกว่า 2 ครั้ง และครั้งที่ 3 ขึ้นไป มักสร้างมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวมาก เช่น การจัดทัวร์ผ้าป่า การจัดคณะเข้าปฏิบัติกรรมฐาน การเดินทางมาปฏิบัติกรรมฐานช่วงเวลาหนึ่ง ไม่น้อยกว่า 1 อาทิตย์ขึ้นไป และการส่งเสริมการขายไม่สามารถทำได้ในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมซึ่งเน้นการปฏิบัติกรรมฐาน และไม่อนุญาตให้บุคคลหรือหน่วยงานได้ประชาสัมพันธ์นำวัดไปแสวงหาผลประโยชน์ แต่จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ญาติธรรมที่ศรัทธาในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งเน้นการปฏิบัติกรรมฐาน จะมีการจัดทำเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัด โดยเฉพาะกิจกรรมการปฏิบัติกรรมฐาน และแนะนำสถานที่ปฏิบัติธรรมใกล้เคียงที่รองรับการปฏิบัติธรรมแบบครบครัน ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเลือกประชาสัมพันธ์ให้เกิดการเดินทางมาปฏิบัติธรรมมากกว่าการจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายเหมือนหลักการตลาดของภาคเอกชน อนึ่งการประชาสัมพันธ์เชิงชุมชนในความเป็นจริงเมื่อนักท่องเที่ยวได้เข้าเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีการซื้อขายและใช้จ่ายในพื้นที่ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายในลักษณะนี้จึงไม่ส่งผลกระทบต่อวัด และคณะผู้วิจัย

4. การขายโดยพนักงาน เป็นกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยเลือกดำเนินการโดยให้ผู้ประกอบการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจและติดต่อโดยตรงกับผู้ประกอบการ อีกทั้งคณะวิจัยได้นำเสนอแนวคิดการทำธุรกิจการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ การท่องเที่ยวแบบย้อนกิเลส ชี้ให้เห็นแนวโน้มของนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมาก และมีแนวโน้มสนใจท่องเที่ยวในลักษณะของการปฏิบัติกรรมฐาน เทียวชมธรรมชาติภายในวัด ทั้งในลักษณะของรายบุคคล ครอบครัว และหมู่คณะ ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ปัจจุบันสนใจท่องเที่ยวเพื่อปฏิบัติธรรม เพื่อรักษา ป้องกันโรคทางจิตใจ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการสะสมความเครียด การปฏิบัติกรรมฐานและการเที่ยวชมทำบุญในวัด ช่วยลดภาวะสะสมความเครียดในหมู่ผู้สูงอายุ และแนวโน้มผู้สูงอายุของประเทศไทย มีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี ความต้องการทางการตลาดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจะสูงตามด้วย การเริ่มต้นและเป็นต้นแบบด้านการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จะก่อให้เกิดการครอบครองส่วนแบ่งทางการตลาดมากกว่าผู้ที่ริเริ่มทำธุรกิจด้านนี้ภายหลัง

ภาพที่ 4.6 การท่องเที่ยววัดคลองตาลอง

ภาพที่ 4.7 การท่องเที่ยววัดเขาจันทน์งาม

ผลจากการนำเสนอแนวคิดแก่ผู้ประกอบการผ่านสมาคมผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวของจังหวัดนครราชสีมา ทำให้นายกสมาคมผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา นำไปกำหนดเป็นนโยบายเสนอต่อผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา และมีผู้ประกอบการจำนวนหนึ่งรายสมัครเป็นผู้ประกอบการต้นแบบในการจัดโปรแกรมทัวร์ท่องเที่ยวปฏิบัติกรรฐานซึ่งเป็นกิจกรรมการขายโดยพนักงานบริษัทและนำเที่ยวเป็นทัวร์ต้นแบบไปยังวัดเขาจันทน์งาม วัดคลองตาลอง และเส้นทางเชื่อมโยงวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมและจังหวัดนครราชสีมา ดำเนินการเป็นบริษัทแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร่วมมือกับคณะผู้วิจัยพร้อมแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายของบริษัท เช่น ประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สถานีวิทยุกระจายเสียงพระพุทธศาสนา มจร.นครราชสีมา. FM. 99.75 Mhz เป็นต้น

ภาพที่ 4.8 การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว

ผลของการดำเนินกิจกรรมด้านการขายโดยพนักงานทำให้เกิดมูลค่าเศรษฐกิจแก่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และสมาคมผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มีการประชุมวางแผนร่วมกันระหว่างนักวิจัย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครราชสีมา กำหนดแผนการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้ประกอบการดำเนินการขายแพ็คเกจทัวร์แก่กลุ่มผู้สนใจท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรฐานแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการกระตุ้นการท่องเที่ยวแนวปฏิบัติกรรฐานอีกช่องทางหนึ่ง

4.2 เพื่อศึกษาการเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการเชื่อมโยงข้อมูล คุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จำนวน 20 วัด ที่เลือกศึกษา โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก และข้อค้นพบเพิ่มเติมที่คณะผู้วิจัยได้ค้นพบ สังเคราะห์เป็นอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พร้อมจัดทำเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม อัตลักษณ์ที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นตำนานความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีได้จำกัดขอบเขตตามเส้นแบ่งประเทศในปัจจุบัน หากเป็นการหลอมรวมความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชนในภูมิภาค มีการปฏิบัติสืบทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบันกว่า 2,000 ปี ตามตำนานความเชื่อเรื่อง “พระอูรังคราตุ” มีหลักฐานจากพระไตรปิฎกเชื่อมโยงกับหลักฐาน เอกสารที่นักปราชญ์ผู้ทรงความรู้ได้รวบรวมไว้ และหลักฐานทาง

โบราณคดีที่เป็นหลักการสำคัญเชิงประจักษ์ ที่สามารถเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เริ่มต้นตั้งแต่สมัยทวารวดีมาถึงพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน อัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากข้อค้นพบและการแสดงความเห็นของสมาชิกเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในเวทีการประชุมสัมมนาเพื่อสร้างอัตลักษณ์และโลโก้ของเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้ข้อสรุป อัตลักษณ์ของเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. นักท่องเที่ยวสัมผัสธรรมชาติด้านนิเวศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมตามวิถีของพระสายกรรมฐาน การถือธุดงค์อยู่ป่าเป็นวัตรช่วยให้รักษาระบบนิเวศไว้รองรับนักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสกับธรรมชาติของผืนป่าภายในวัด

2. นักท่องเที่ยวสัมผัสวิถีวัฒนธรรมพุทธ วิถีพระสายกรรมฐานที่มีวัฒนธรรมเน้นการปฏิบัติตามหลักการของศีลอย่างเคร่งครัด การเจริญกรรมฐานให้จิตมีสมาธิ การพิจารณาธรรมด้วยปัญญา (ไตรสิกขา : ศีล สมาธิ ปัญญา)

3. นักท่องเที่ยวได้ประสบการณ์ตรงจากการเรียนรู้กรรมฐานในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีหลักการที่ถูกต้อง ตรงตามหลักพระพุทธศาสนา เรียนรู้การเจริญสติปัฏฐาน 4 และการเจริญสมณะกรรมฐาน

4. นักท่องเที่ยวสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับพระอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการเจริญกรรมฐานที่ส่งต่อหลักการและประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่นของพระสายกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีประสบการณ์สืบทอดยาวนานกว่า 2,000 ปี

5. นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกิจกรรมบำเพ็ญบุญการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

และสัญลักษณ์ของเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจากการนำเสนอสัญลักษณ์ 4 รูปแบบ จากการการออกแบบ LOGO เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ผู้เข้าร่วมประชุมได้คัดเลือก LOGO เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จำนวน ๔ แบบ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4.9 โลโก้แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

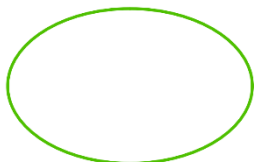
จากจำนวน LOGO ทั้ง ๔ รูปแบบ ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนมากเลือก LOGO ที่ ๔ เป็น LOGO ของเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และความหมาย LOGO เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ดังนี้

หมายถึง ไบโพรธี ๓ ไบ แสดงถึงพุทธธรรม ศิล สมาธิ ปัญญา

หมายถึง ฐานดอกบัวบาน แสดงถึงความเบิกบานของนักท่องเที่ยวทางพุทธธรรม

หมายถึง วงกลมสีเขียวหมายถึงผืนป่าที่แวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม พระกับป่า

เครือข่ายพุทธธรรม

หมายถึง การร่วมมือระหว่างภาครัฐ และเอกชนที่มีเป้าหมายส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

เส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นไปตามอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวและมีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้

ภาพที่ 4.10 วัดช้างหมอบ

ภาพที่ 4.11 วัดพระธาตุพนม

กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีประเพณีและวัฒนธรรมการบูชาพระธาตุ การสร้างพระธาตุ การสร้างวัดมณฑล การสร้างวัดธรรมเพื่อเป็นพุทธบูชา มีความสวยงามทางพุทธศิลป์สะท้อนวัฒนธรรม ความเชื่อและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน (เกจิอาจารย์) และพระอริยสงฆ์ที่เป็นต้นแบบด้านการปฏิบัติกรรมฐาน ผู้ซึ่งนำพระบรมสารีริกธาตุพร้อมหลักปฏิบัติกรรมฐาน แนวทางแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์มาประดิษฐานไว้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กิจกรรมการปฏิบัติกรรมฐานสืบสานปฏิบัติต่อกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (พระสายกรรมฐานหรือสายพระป่า)

เส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเส้นทางเชื่อมโยงเส้นทางอารยธรรมของวัดทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแพร่ตามลุ่มแม่น้ำที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำชี ลุ่มแม่น้ำมูล เส้นทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มต้นจากตำนานพระอัฐิธาตุและกลุ่มพระอริยสงฆ์ผู้นำพระบรมสารีริกธาตุและแนวปฏิบัติกรรมฐานมาเผยแพร่ในภูมิภาคแห่งนี้ จากหลักฐานที่ปรากฏในจังหวัดนครราชสีมา มีโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ธรรมจักรหินทราย พระพุทธรูปสลักรูปยืน วัตรธรรมจักรเสมาราม มีความเชื่อมโยงกับโบราณวัตถุหลายวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ใบเสมาวัดเขาพระอังคาร พระพิมพ์วัดพระธาตุนาคูน ตำนานพระอัฐิธาตุวัดพระธาตุพนม เป็นต้น นักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยวแบบย้อนกิลเลส มีการท่องเที่ยวชมงานพุทธศิลป์ กราบนมัสการบูชาพระธาตุ สักการะพระเกจิอาจารย์ และร่วมปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐานที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสุขและผ่อนคลายจากความเครียด ความทุกข์

ภาพที่ 4.12 การทำสมาธิ

ภาพที่ 4.13 ภาพเขียนสีวัดเขาจันทน์งาม

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดแรกก่อนเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) จังหวัดนครราชสีมาหรือโคราช (ชื่อเดิม) มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาวอีสาน มีหลักฐานเชื่อมโยงกับบรรพชน แหล่งถาวร ชุมชนชาวอีสาน 5,000 ปีมาแล้ว กระจายอยู่บริเวณอำเภอโนนสูง อำเภอสูงเนิน และอำเภอสีคิ้ว รู้จักปลูกข้าว ทำภาชนะดินเผาหล่อโลหะสัมฤทธิ์ เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในพิธีเผาศพ เชื่อมโยงกับบรรพชนคนอีสานตามเทือกเขาภูพานถึงนครพนม จังหวัดนครราชสีมาจึงมีหลักฐานโบราณวัตถุสำคัญจำนวนมาก ให้สืบค้นการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีลักษณะเด่นเฉพาะ คือ มีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์บรรพชนอีสาน ประวัติความเชื่อความศรัทธาของบรรพชนอีสาน ที่มีต่อพระพุทธศาสนาและความเชื่ออื่น ๆ การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สืบค้นจากโบราณวัตถุที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ การปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การบำเพ็ญบุญตามประเพณีและการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อความหลุดพ้น มีร่องรอยให้สืบค้นได้จากอดีตถึงปัจจุบัน ไม่สามารถสืบค้นได้ในภูมิภาคอื่นของประเทศไทย และประเทศอื่น ๆ ใกล้เคียง

จังหวัดนครราชสีมามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ชาวไทยและชาวอีสานรู้จัก คือ สมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์ ท้าวสุรนารีหรือย่าโม หลังเสร็จจากการรบที่สมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์แล้ว ด้วยการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้นำหลักการทางพระพุทธศาสนา อโหสิกรรม อภัยทาน ซึ่งเป็นการให้ทานขั้นสูง ยากต่อบุคคลทั่วไปจะกระทำได้ ย่าโมไม่ต้องการผูกกรรมผูกเวรข้ามภพข้ามชาติกับบุคคลที่ถูกฆ่าในสมรภูมิ แต่ที่ต้องฆ่าเพราะความจำเป็นในการปกป้องและรักษาบ้านเมือง และผู้ที่เสียชีวิตในสมรภูมิก็กะทำให้ไปบ้านเมืองของตน การอโหสิกรรม การให้อภัย แก่กันและกัน เป็นการลดกรรมที่จะติดตามเบียดเบียนซึ่งกันและกันในภายภาคหน้าลง อีกทั้งการทำบุญอุทิศให้ผู้ที่เสียชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้ที่เสียชีวิตเมื่อรับรู้บุญที่ผู้ที่มีชีวิตอยู่อุทิศให้ เมื่ออยู่ในที่เป็นทุกข์ก็จะได้รับความสุข เมื่ออยู่ในที่เป็นสุขก็จะได้รับความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ภาพที่ 4.14 อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

ภาพที่ 4.15 วัดศาลาลอย

ย่าโม หลังจากเดินทางเข้าสู่เมืองโคราชได้อธิษฐาน และสร้างวัดศาลาลอย อุทิศบุญให้แก่ผู้ที่เสียชีวิตในสมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์ และอโหสิกรรมให้แก่กันและกัน นักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดนครราชสีมา หลังสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี สามารถเดินทางมาเที่ยวชมวัดศาลาลอย ซึ่งเป็นวัดทางประวัติศาสตร์ของชาวโคราช มีสถาปัตยกรรมเล็กซึ่งเคยใช้เป็นที่บรรจุอัฐิท้าวสุรนารี มีความสวยงาม มีการจัดกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมความสวยงามของโบสถ์วัดศาลาลอย ตัวอุโบสถล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วรูปเสมา สัญลักษณ์ของเมืองเสมาเดิม เชื่อมโยงประวัติศาสตร์บรรพชนคนอีสาน อายุกว่า 4,000 ปี และหากสังเกตบริเวณรอบโบสถ์วัดศาลาลอยจะพบใบเสมา สะท้อนการใช้อุโบสถเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมของพระสงฆ์ ซึ่งใบเสมาที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอายุนานกว่า 2,000 ปี เชื่อมโยงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เชื่อกันว่าเป็นดินแดนสุวรรณภูมิ

ใบเสมาเป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณวัตถุของพระพุทธศาสนา แสดงถึงการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะการทำสังฆกรรมของคณะสงฆ์หมู่ใหญ่ และมีบางท้องถิ่นในภาคอีสาน ใบเสมาสะท้อนถึงกิจกรรมความเชื่อของชาวพุทธ ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ใบเสมาวัดเขาพระอังคาร นักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางออกจากจังหวัดนครราชสีมาแล้ว สามารถตามรอยเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคอีสาน ไปเที่ยวชมโบราณวัตถุและงานพุทธศิลป์ที่มีความสวยงามแปลกตาที่วัดเขาพระอังคาร โดยเดินทางไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 224 หรือใช้

บริการพาหนะรับจ้างนำนักท่องเที่ยวไปยังวัดเขาพระอังคาร เพื่อเที่ยวชมสืบค้นประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และศิลปงานพุทธศิลป์ตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผืนดินระหว่างไทยอีสานและเขมร

จากนั้นเดินทางเข้าสู่อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ เยี่ยมชมวัดบูรพาราม เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาสูงสุดของจังหวัด คือ หลวงพ่อพระชีว์ (หลวงพ่อบุระจี) เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 4 ศอก สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นมาพร้อมกับวัดบูรพาราม นอกจากนี้ผู้มาเยือนยังได้แะนมัสการรูปเหมือนหลวงปู่ดูลย์ อตุโล จากนั้นเดินทางไปกราบนมัสการพระเกจิอาจารย์ หลวงพ่อพวน วรรณังคโร (วระมังคะโล เจ้าอาวาสวัดช้างหมอบ) (วัดมงคลคาราม) อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพระเกจิชื่อดัง เป็นพระสงฆ์ผู้มีพรหมวิหารธรรม เป็นพระสุปฏิปันโน เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อชาวจังหวัดสุรินทร์ ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปนิยมไปกราบนมัสการและสักการะวัดถุธรรมที่สำคัญภายในวัดที่มีความศักดิ์สิทธิ์ สร้างศรัทธาแก่ประชาชนโดยรอบ รวมถึงเยี่ยมชมความงามทางพุทธศิลป์ เที่ยวชมสักการะรอยพุทธบาท หินช้างหมอบถวายสักการะรอยพุทธบาท บูชาและรับมอบวัตถุมงคลจากหลวงพ่พวน ไถ่ชีวิตโคกระบือที่วัด และอนุรักษ์ป่า มีพระปรารักษ์กฤษณมณีศรีไตรยอดเพชร มีความวิจิตรสวยงาม ผสมผสานแนวคิดพระธาตุพนมกับบนครวัด โดยหลวงพ่เป็นผู้ออกแบบเอง และเดินทางต่อมายังจังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 4.16 พระประธานในวัดบูรพาราม

ภาพที่ 4.17 รูปเหมือนหลวงปู่ดูลย์

จังหวัดอุบลราชธานีเป็นสถานที่จำพรรษา และมรณภาพของหลวงพ่อบุชา สุภัทโท ผู้เป็นพระสงฆ์ต้นแบบด้านการปฏิบัติกรรมฐานของพระชาวไทย โดยเฉพาะพระชาวต่างประเทศ ชาวต่างประเทศที่มีความศรัทธาต่อวัตรปฏิบัติ ซึ่งสืบต่อแนวปฏิบัติมาจากพระอริยสงฆ์สายกรรมฐานของภาคอีสาน ซึ่งปัจจุบันวัดหนองป่าพงยังคงเน้นวัตรปฏิบัติ ผู้ที่ต้องการเข้ามาเยี่ยมชมสักการะสามารถเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมได้ตามเวลาราชการ หากต้องการปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางของวัดหนองป่าพง นักท่องเที่ยวต้องติดต่อโดยตรงกับเลขาของวัดเท่านั้น (ทั้งนี้ป้องกันการแอบอ้างจาก

มิจฉาชีพที่แอบแฝง ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อวัด) การเที่ยวชมธรรมชาติภายในวัดที่ยังคงสภาพความเป็นวัดป่า ผสมผสานกับหลักคำสอนของหลวงพ่ocha ที่ติดป้ายคำสอนไว้ตามต้นไม้เตือนสติผู้มาเยือนให้ได้เรียนรู้และปฏิบัติธรรม พร้อมกับการกราบไหว้เจดีย์พระโพธิญาณเถร มีรูปแบบสถาปัตยกรรมผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมอีสานกับล้านช้าง และวัดหนองป่าพงยังมีเครือข่ายการปฏิบัติกรรมฐาน ของวัดป่ากว่า 250 แห่งในประเทศไทย และอีกหลายแห่งในยุโรป ออสเตรเลีย และแคนาดา หลวงพ่ochaเป็นตัวอย่าง ของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ หากมาท่องเที่ยวยังหวั่นวัดหนองป่าพงในช่วงก่อนเข้าพรรษาสามารถเที่ยวชมพระเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน

ภาพที่ 4.18 เจดีย์หลวงพ่ochaภาพที่

ภาพที่ 4.19 งานแห่เทียนพรรษา

การปฏิบัติกรรมฐานของพระสายกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงมีตำนานเล่าขานสืบต่อตามลักษณะของตำนานพระอริราชธาตุ ซึ่งนำพระบรมสารีริกธาตุจากชมพูทวีปมาสู่สุวรรณภูมิ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ตามตำนานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า หลังจากที่ได้รับปริณิพพาน โทณพราหมณ์ได้แจกพระบรมสารีริกธาตุไปยังเมืองต่าง ๆ พระบรมสารีริกธาตุ หรืออัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า ตามตำนานพระอริราชธาตุ พระอรหันต์ 500 รูป (น่าจะเป็นจำนวนลักษณะประมาณการ : ความเห็นของผู้วิจัย) โดยการนำของพระมหากัสสปเถระ พร้อมด้วยพระอริยสงฆ์หมู่ใหญ่ นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ที่พระธาตุพนม สร้างพระธาตุพนม ปัจจุบันเป็นอำเภอพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม (เมื่อวิเคราะห์เส้นทางจากชมพูทวีปมาสู่สุวรรณภูมิ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเดินทางเมื่อ 2,000 กว่าปีที่ผ่านมา ต้องผ่านภัยอันตรายนานัปการ พระสงฆ์ที่เดินทางมาต้องเป็นพระที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะหลักปฏิบัติของพระสงฆ์ที่มุ่งหลุดพ้น และสามารถอธิบายขั้นตอน วิธีการปฏิบัติให้ถึงความหลุดพ้นตามหลักพระพุทธศาสนาได้ อีกทั้งเมื่อเผชิญภัยก็ไม่รู้สึกท้อแท้หรือหวาดกลัว ซึ่งคุณลักษณะเช่นนี้ต้องเป็นคุณลักษณะของผู้หมั่นเพียร และมีความสามารถพิเศษ พระสงฆ์กลุ่มนี้น่าจะเป็นพระมหากัสสปเถระตามตำนาน ในประเด็นนี้พระมหากัสสปเถระก่อนปรับอาบัติพระอานนท์ ซึ่งเป็นพระอรหันต์เกี่ยวกับการไม่อาราธนาพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดกาล

ดังนั้นพระมหากัสสปะจึงทราบวิธีการที่ทำให้พระอรหันต์สามารถดำรงตนมีชีวิตที่ยืนยาวได้ หากเจริญอุททิบาท ประเด็นนี้วิเคราะห์ห้วงของพระอรหันต์มิได้วิเคราะห์เชิงบุคคลธรรมดา แต่หากวิเคราะห์เชิงบุคคลธรรมดาพระอรหันต์กลุ่มนี้ที่นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ในสุวรรณภูมิ ตามตำนานพระอัฐมคราตุ น่าจะสืบสายการปฏิบัติมาจากพระมหากัสสปะ จึงมีการกล่าวถึงชื่อพระมหากัสสปะไว้ในตำนานพระอัฐมคราตุ) การปฏิบัติของพระสงฆ์ในจังหวัดนครพนมมีวัตรปฏิบัติคล้ายวัตรปฏิบัติที่สืบสายมาจากพระมหากัสสปะ คือ การอยู่ป่าเป็นวัตร ซึ่งเป็นแนวธุดงค์วัตรที่พระสงฆ์นิยมปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลส และประชาชนทั่วไปที่ศรัทธาานิยมเรียก “พระสายกรรมฐานหรือพระป่า”

ภาพที่ 4.20 ตำนานพระอัฐมคราตุ

ภาพที่ 4.21 กุฏิหลวงปู่มั่น

จังหวัดนครพนมเชื่อมโยงกับจังหวัดสกลนคร จังหวัดอุดรธานี จังหวัดเลย จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดขอนแก่น จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีเทือกเขา ประชาชนในอดีตมีการอาศัยตามถ้ำ และตั้งบ้านเรือนอยู่ตามทีราบลุ่มน้ำ สภาพแวดล้อมของจังหวัดที่กล่าวมาข้างต้น จึงเอื้อต่อการอาศัยปัจจัยเลี้ยงชีพของพระสงฆ์และมีสถานที่หลักเรือนสำหรับบำเพ็ญภาวนา ตลอดเส้นทางสายพุทธธรรมมีวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีประวัติและร่องรอยการปฏิบัติธรรมของสายพระกรรมฐาน มีหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นพระสงฆ์ต้นแบบ มีประวัติและตำนานที่สามารถสร้างศรัทธาแก่บุคคลทั่วไปทั้งชาวไทยและต่างประเทศ รวมถึงผู้แสวงหาทางหลุดพ้น ได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร เป็นสถานที่มรณภาพของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ทางวัดจัดสร้างพิพิธภัณฑ์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ และจัดสถานที่ปฏิบัติธรรมรองรับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปได้เข้ามาเยี่ยมชมและปฏิบัติธรรมตามรอยธรรม รวมถึงศึกษาอัตชีวประวัติที่ทางวัดได้จัดแสดงไว้ควบคู่กับสถานที่สำคัญเกี่ยวกับพระเถระที่เคยเป็นศิษย์เรียนรู้กรรมฐานจากหลวงปู่มั่น สำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการปฏิบัติสามารถเดินทางไปปฏิบัติธรรมยังวัดอื่น ๆ ใกล้เคียง คณะผู้วิจัยขอแนะนำวัดป่าภูไม้ขาว เป็นวัดที่เน้นการท่องเที่ยว (จาริกธรรม) บริการแก่ผู้สนใจ การปฏิบัติกรรมฐาน ทางวัดจัดสถานที่รองรับผู้มาเยือนในรูปแบบการปฏิบัติพื้นฐาน จนถึงการศึกษาปฏิบัติ

ชั้นอุกฤษ ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติตามที่ต้องการ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ยังไม่พร้อมท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรฐานแบบอุกฤษ มาท่องเที่ยวในลักษณะของครอบครัว ต้องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เยี่ยมชมงานพุทธศิลป์ ตามรอยวิถีพระป่า เลือกปฏิบัติกรรฐานช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ในสถานที่ปฏิบัติที่สงบร่มเย็น วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เป็นวัดสำคัญของจังหวัดสกลนครที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ศึกษาพุทธประวัติ ตามรอยพระอาจารย์วัน อุตตโม พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีวัตรปฏิบัติที่งดงาม สถานที่ปฏิบัติธรรมอยู่ภายในถ้ำ มีลักษณะเป็นโพรง แวดล้อมด้วยธรรมชาติที่เงียบสงบของผืนป่า นักท่องเที่ยวสามารถเยี่ยมชมและทดลองปฏิบัติกรรฐานพร้อมขอคำแนะนำจากพระอาจารย์ภายในวัด หากเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติควรแจ้งกับทางวัดเพื่อจัดพระวิทยากรให้คำแนะนำเฉพาะ หลังออกเดินทางจากวัดสามารถเที่ยวชมธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติภูผาเหล็ก และเที่ยวชมวิถีเกษตรตลอดเส้นทาง สำหรับนักท่องเที่ยวที่ยังไม่มียานสามารถเดินทางเยี่ยมชมธรรมชาติของวัดป่าโสมพนัส ซึ่งเป็นวัดที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติสมบูรณ์ มีความเงียบสงบและอบอุ่นด้วยธรรมชาติ นักท่องเที่ยวสนใจต้องการปฏิบัติกรรฐาน ควรสนทนาเบื้องต้นกับพระอาจารย์สุริยา มหาปัญโญ เมื่อต้องการปฏิบัติแน่นอนแล้ว ต้องทำการทดสอบความรู้เบื้องต้นก่อนจึงจะได้รับอนุญาตให้เข้าปฏิบัติธรรมยังวัดป่าโสมพนัส

ภาพที่ 4.22 วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม

ภาพที่ 4.23 วัดป่าโสมพนัส

วัดโพธิสมภรณ์เป็นวัดพระอารามหลวง ช่วงเย็นเดินเที่ยวชมรอบสวนสาธารณะหนองประจักษ์ จะพบยอดเจดีย์สีทองเด่นสง่า สวยงาม เป็นพระบรมธาตุเจดีย์ วัดโพธิสมภรณ์ ภายในพระบรมธาตุเจดีย์ แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) พระเจดีย์พิพิธภัณฑ 2) พระระเบียงพระเจดีย์ 3) ศาลาธรรมมงคล มีความสวยงามและสื่อถึงวิถีของพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สืบต่อโดยพระสายกรรฐาน บันทึกเรื่องราวไว้ในพระบรมธาตุเจดีย์ อีกทั้งนักท่องเที่ยวที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมกับทางวัด โดยเฉพาะช่วงเช้าพรรษาหรือกิจกรรมการอบรมกรรฐานแก่เยาวชนและผู้สนใจสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ การสวดมนต์เย็นและเจริญกรรฐาน สำหรับเทศกาลสำคัญวันปีใหม่ มีประชาชนเข้าร่วมปฏิบัติกรรฐานสวดมนต์ข้ามปีตลอดคืน

วัดถ้ำกลองเพล จังหวัดหนองบัวลำภู อยู่ติดกับจังหวัดอุดรธานี นักท่องเที่ยวเดินทางมาไม่นานจะพบกับวัดที่หลวงพ่อขาว อนาคตโย พระวิปัสสนากรรฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ

ได้อาศัยวัดแห่งนี้เป็นสถานที่วิปัสสนากรรมฐาน โดยใช้พื้นที่ที่เกิดจากหมู่ก้อนหินขนาดใหญ่ 3-4 ก้อน ที่มีหลืบและชะง่อนหิน ก่อเป็นหลังคาคอนกรีตเชื่อมถึงกัน ทำให้พื้นที่บริเวณนั้นกลายเป็น ห้องโถงขนาดใหญ่ สามารถจุคนได้หลายร้อยคน เพื่อใช้เป็นที่พักพิงผู้สมณธรรมอยู่ที่นี่จนกระทั่งมรณภาพ ภายในวัดถ้ำกลองเพล ยังคงสภาพเดิม ๆ ให้นักท่องเที่ยวที่ศรัทธาและสนใจเรียนรู้วัตรปฏิบัติของ พระสายกรรมฐาน สามารถเยี่ยมชมและนมัสการยังสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัด

จังหวัดขอนแก่นอยู่ติดกับจังหวัดหนองบัวลำภู มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ เส้นทางก่อนประวัติศาสตร์ ไดโนเสาร์พันธุ์ต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้นำครอบครัวเข้าท่องเที่ยวและเรียนรู้ เมื่อสนใจท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา วัดป่าธรรมอุทยาน มีสถานที่ตั้งอยู่ระหว่าง เส้นทางจากจังหวัดหนองบัวลำภู เข้าสู่จังหวัดขอนแก่น ภายในวัดสร้างวัดอุตรธรรมให้นักท่องเที่ยวได้ ศึกษาเรียนรู้และร่วมกิจกรรมบุญกับทางวัด จนถึงการเรียนรู้กรรมฐานทั้งในรูปแบบของการปฏิบัติ รายบุคคล และการปฏิบัติกรรมฐานแบบครอบครัวที่ทางวัดได้จัดสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวตาม ความต้องการอย่างเหมาะสม รวมถึงนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักผ่อนใกล้กับเมรุเผาศพภายในป่าช้า ก็สามารถทำได้พร้อมกับเรียนรู้ ฟังคำอธิบายจากพระอาจารย์สำราญ ฌมมธฺโร (หลวงพ่อกล้วย)

จังหวัดชัยภูมิเชื่อมต่อกับจังหวัดขอนแก่น ก่อนถึงจังหวัดชัยภูมิคณะผู้วิจัยขอแนะนำ นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมและนมัสการหลวงปู่ผาง จิตตคฺคโต วัดอุดมคงคาศรีเขต (วัดคูน) สถานที่ หลวงปู่เคยปฏิบัติกรรมฐานและสร้างวัดอุตรธรรม ตอบแทนผู้มีจิตศรัทธาที่บริจาคทรัพย์เพื่อ สาธารณประโยชน์ และบำรุงพระพุทธศาสนา ปัจจุบันวัดอุตรธรรมหรือเหรียญหลวงปู่ผางที่นักสะสม พระนิยมเข้ามาท่องเที่ยว และบูชาเหรียญหลวงปู่ผางที่เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ รายได้ จากการบูชานำมาพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง และออกจากวัดอุดมคงคาศรีเขต เมื่อถึงอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ สามารถเข้าไปศึกษาและปฏิบัติกรรมฐาน ณ วัดป่าสุคะโต เป็นสถานที่ปฏิบัติ กรรมฐานที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจเข้ามาเรียนรู้ ปฏิบัติกรรมฐาน ตลอดปี แนวปฏิบัติกรรมฐานเน้นการฝึกสติตามหลักสติปัฏฐาน บริเวณวัดภายในและภายนอก แวดล้อมด้วยธรรมชาติของป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ให้ความสดชื่นของวิถีธรรมชาติ และความสงบของ จิตใจ ช่วยบำบัดโรคทางจิตและโรคทางกายบางชนิด และออกจากอำเภอแก้งคร้อ ตรงไปยังเมือง ชัยภูมิ นักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เยี่ยมชมหมู่บ้านไหม ขึ้นใจกับน้ำตกและป่าเขา กราบพระที่ผาเง็ก ณ วัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเง็ก) เป็นวัดที่เน้นการปฏิบัติกรรมฐานและศึกษา หลักการทางพระพุทธศาสนา ภาควิธีธรรม ภายในวัดยังมีสภาพแวดล้อมไปด้วยธรรมชาติและทิว เขาให้นักท่องเที่ยวที่สนใจการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถเข้าท่องเที่ยว และเยี่ยมชมตลอดเวลาราชการ

เส้นทางกลับสู่กรุงเทพมหานคร จากจังหวัดชัยภูมิจะวิ่งผ่านอำเภอด่านขุนทด เข้าวัดบ้าน ไไร่เข้ากราบนมัสการหลวงพ่อกุณ ปริสุทฺโธ พระผู้ทรงคุณ แม้มรณภาพแล้วยังสร้างประโยชน์นานัป ประการไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาและเรียนรู้วัตรปฏิบัติของท่าน ผู้ไม่ยึดติดกับลาภ ยศ เงิน ทอง แต่ใช้เงินทองสร้างคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและประเทศไทย พิพิธภัณฑสถานหลวงพ่อกุณ ปริสุทฺโธ ที่ตั้งดูนักท่องเที่ยวจากทุกสารทิศเข้ามาท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติหลวงพ่อกุณ อย่างต่อเนื่อง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเมืองหน้าด่าน ก่อนเข้าและออกจากภาคอีสาน เป็นแหล่งอารยธรรมของบรรพชนคนอีสาน มีหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ ภาพเขียนประวัติศาสตร์กว่า 4,000 ปีที่วัดเลิศจังหวัด (เขาจันทร์งาม) เป็นร่องรอย ประวัติศาสตร์การอาศัยของกลุ่มชน ภาคอีสานเปิดต้อนรับให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมเป็นธรรมชาติ ศึกษาประวัติศาสตร์ของคนอีสานจากร่องรอยภาพเขียนสี และวัดเลิศจังหวัดหรือเรียกติดปากของคน ท้องถิ่นว่า วัดเขาจันทร์งาม เป็นวัดที่เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันมีวัตรปฏิบัติตามแนวทางของหลวงพ่อบุช สุภัทโท ภายในวัดแวดล้อมไปด้วยธรรมชาติ เงียบสงบ เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศที่สำคัญของจังหวัด นครราชสีมาอีกแห่งหนึ่ง จึงเหมาะแก่การปฏิบัติกรรมฐาน ทางวัดจัดสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวที่ สนใจการปฏิบัติกรรมฐาน ทั้งเป็นรายบุคคลและหมู่คณะ เมื่อเดินทางออกจากวัดสามารถเที่ยวชม ความงามด้านพุทธศิลป์จากช่างท้องถิ่นที่สร้างผลงานสวยงาม โชว์ตลอด 2 ข้างทาง

อำเภอปากช่องเป็นอำเภอสุดท้ายของจังหวัดนครราชสีมาก่อนเข้าสู่เขตภาคกลาง ตลอด 2 ข้างทางแวดล้อมไปด้วยทิวเขาของเขาใหญ่ ให้ความสดชื่นทางธรรมชาติและมีวัดสำคัญหลายแห่ง จัดสถานที่รองรับการเรียนรู้กรรมฐานตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น วัดธรรมโมลี วัดป่า ทรัพย์ทวีธรรมาราม ซึ่งอยู่ปลายอำเภอปากช่อง ติดอำเภอวังน้ำเขียว เป็นต้น ภายในอำเภอปาก ช่องยังมีวัดสำคัญที่นักท่องเที่ยวที่สนใจปฏิบัติธรรมนิยมเข้าปฏิบัติธรรมและสวดมนต์ข้ามปี คือ วัด คลองตาลอง วัดตั้งอยู่บนภูเขา ใกล้ๆ กับสถานีรถไฟบ้านไผ่มา บรรยากาศดีมาก อยู่กับธรรมชาติ ป่า ไม้ การปฏิบัติเน้นไปในด้านการเจริญสติ รองรับนักท่องเที่ยวทุกหมู่คณะด้วยไมตรีจิตตลอดทั้งปี โดยเฉพาะช่วงสิ้นปีของทุกปีทางวัดจัดปฏิบัติกรรมฐาน สวดมนต์ข้ามปี มีการจัดกิจกรรมตลอดคืน ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้และปฏิบัติธรรมเสริมศรัทธาทุกเพศทุกวัย นักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาท่องเที่ยวยังวัดคลองตาลอง ช่วงสิ้นปีควรติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของวัด ล่วงหน้าเพื่อสำรองห้องพัก

ภาพที่ 4.24 ป้ายสถานีรถไฟบ้านไผ่มา

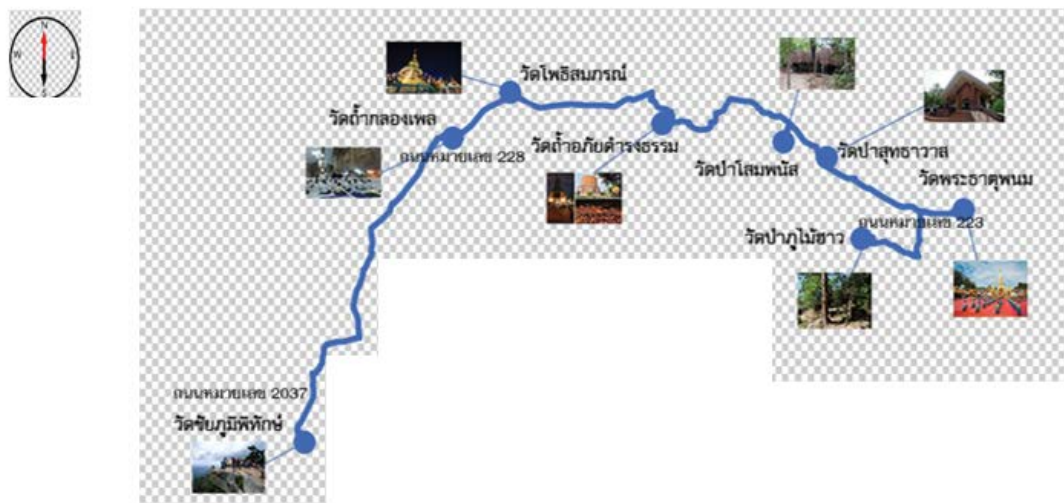

ภาพที่ 4.25 วัดคลองตาลอง

ภาพที่ 4.28 เส้นทางท่องเที่ยวเส้นทางที่ 2

เส้นทางที่ 2 บำเพ็ญศีล เป็นการท่องเที่ยวเส้นทางสร้างบารมี เริ่มต้นวัตรปฏิบัติตามแนวทางของพระอริยสงฆ์หลังจากการสละท้าวตฤเข้ามาเรียนรู้การปฏิบัติตนโดยตั้งมั่นอยู่ในศีลและแนวปฏิบัติอันดีงามของพระพุทธศาสนา เริ่มต้นเรียนรู้การไม่ยึดมั่นถือมั่นกับทรัพย์สินอันเป็นของนอกกายตามแนวทางของหลวงพ่อกุณ ปริสุทโธ พระผู้ให้แห่งอำเภอด่านขุนทด นักท่องเที่ยวสามารถกราบนมัสการรูปหล่อหลวงพ่อกุณ ชมความงามทางพุทธศิลป์พิพิธภัณฑสถานหลวงพ่อกุณ ปริสุทโธ ที่มีความงามซ่อนอยู่ แฝงแนวคิดผ่านงานพุทธศิลป์ ศึกษาแนวคิดวัตรปฏิบัติของหลวงพ่อกุณ พระผู้ให้ไม่ยึดติดกับลาภสักการะที่เกิดขึ้น การใช้เงินเป็นทาสในการพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา สร้างวัด สร้างโรงพยาบาล บำรุงการศึกษา และพัฒนาสังคมในมิติต่าง ๆ มากมาย และรับศีลจากวัดบ้านไร่ เดินทางเข้าสู่วัดป่าสุคะโต เจริญสติปัญญา สำนึกในดินแดนอันสงบร่มเย็นจากปัจจัยกระตุ้นของกิเลสภายนอก สนทนาธรรมกับพระสุปฏิปันโน ภายในวัดป่าสุคะโต การปฏิบัติกรรมฐานเจริญสติปัญญา ให้ศีลตั้งมั่นสมบูรณ์ เดินทางไปวัดอุดมคงศาศิริเขต สถานที่ที่เคยเป็นที่อุทิศตนเป็นแบบอย่างด้านการปฏิบัติกรรมฐานและพัฒนาสังคม ได้มอบมรดกธรรม และวัตรธรรมไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ ระลึกถึงหลวงปู่ผาง จิตตคุตโต ปัจจุบันยังคงมีเหรียญที่ระลึกให้นักท่องเที่ยวได้เข้าเยี่ยมชมบูชา นำปัจจัยไปบำรุงพระพุทธศาสนา และเดินทางต่อไปยังวัดป่าธรรมอุทยาน ดินแดนที่เอื้อต่อการปฏิบัติกรรมฐานและเรียนรู้การปฏิบัติตนให้ดำรงอยู่ในทาน ศีล ภาวนา เดินทางต่อไปบูชาพระธาตุนาดูน พุทธมณฑลอีสาน แสดงถึงร่องรอยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคแห่งนี้ ศึกษาร่องรอยและวัฒนธรรมของชาวอีสานที่บรรพบุรุษได้บรรจงสร้างร่องรอยทางพุทธธรรมไว้

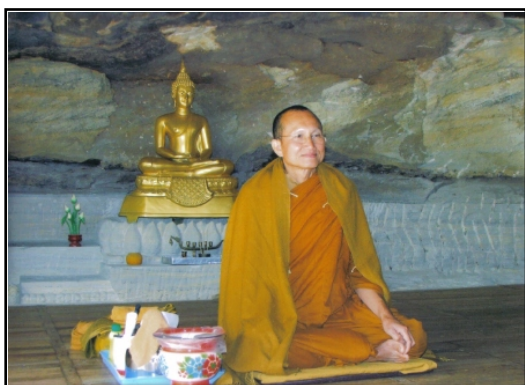

ภาพที่ 4.29 เส้นทางท่องเที่ยวเส้นทางที่ 3

เส้นทางที่ 3 บำเพ็ญภาวนา เป็นการท่องเที่ยวเรียนรู้ธรรมฐานตามเส้นทางที่พระอริยสงฆ์ได้นำทางไว้ โดยสัมผัสกับวัดที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมฐาน สงบ อยู่บนเทือกเขาภูแลนคา วัดชัยภูมิพิทักษ์เป็นวัดที่ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวทั้งในด้านปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ อย่างสมบูรณ์แบบ มีพระวิทยากรรอให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับธรรมชาติของผืนป่าที่เงียบสงบ และทิวทัศน์จากยอดเขาสูงเบื้องล่าง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้สภาวะจากสูงลงต่ำ ใช้ปัญญาวิเคราะห์การหลงมัวเมาอยู่ในกิเลส ซึ่งเป็นพื้นที่ลาดต่ำ พัดพานรชนที่ตกเป็นทาสกิเลสไหลลงพื้นที่ต่ำ สำหรับนรชนผู้มีปัญญาไม่หลงมัวเมาในกิเลส มองกิเลสอย่างเข้าใจกว้างไกลและทั่วถึงเหมือนหนั่งยืนอยู่ในยอดเขามุมสูงของวัดชัยภูมิพิทักษ์ การเจริญจิตภาวนาในวัดที่มีความเงียบสงบให้ความสดชื่น โอบล้อมด้วยผืนป่าธรรมชาติ สนทนธรรมกับพระนักศึกษาคณะที่ใช้ชีวิตในการศึกษาและปฏิบัติเป็นต้นแบบแก่ชาวพุทธ จากนั้นเดินทางไปชมวัดถ้ำกลองเพล สืบตำนานพระอริยสงฆ์ผู้พิชิตต่อการขัดเกลাজิตให้หลุดพ้นจากกองกิเลส หลวงปู่ขาว อนาลโย ยังมีร่องรอยสถานที่ปฏิบัติธรรมฐานให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้ และเดินทางไปเที่ยวต่อยังวัดโพธิสมภรณ์ ชมความงามของพระบรมธาตุธรรมเจดีย์ พระเจดีย์พิพิธภัณฑสถานมงคลธรรม และพระระเบียงพระเจดีย์ที่นักท่องเที่ยวสามารถมองมุมสูงชมวิวดูรอบของจังหวัดอุดรธานีได้ ซึ่งจะเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมในวันธรรมดา/วันหยุด ในเวลา 8.30 น.-18.00 น. ส่วนวันนักขัตฤกษ์จะเปิดให้เข้าชมเวลา 8.30-20.00 น. สำหรับกิจกรรมพิเศษที่ได้รับความนิยมมากที่สุดเป็นกิจกรรมสวดมนต์และปฏิบัติธรรมข้ามปีของวันปีใหม่ และปฏิบัติบำเพ็ญเพียรภาวนา เดินทางต่อไปยังวัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เข้าสู่การเรียนรู้ปฏิบัติธรรมฐานยังสถานที่จริง ตามแนวทางที่พระสายกรรมฐาน สถานที่ปฏิบัติธรรมฐานที่พ่อแม่ครูบาอาจารย์เคยใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมฐานขัดเกลাজิตใจของตนเองให้พ้นจากกิเลส ขึ้นชมกับสถานที่ปฏิบัติธรรมฐานที่สัปปายะ แวดล้อมด้วยธรรมชาติและขุนเขา ห่างไกลจากสิ่งกระตุ้นให้ก่อเกิดกิเลส

ระลึกถึงการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า การแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนให้ชาวโลกพ้นจากกองทุกข์ การเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า โดยเที่ยวชมสักการะสังเวชนียสถาน 4 ตำบล และปฏิบัติบูชาสืบทอดพระพุทธศาสนา

เข้าเจริญวิปัสสนาที่วัดป่าโสมพนัส เรียนรู้วิปัสสนากรรมฐานเจริญสติแบบรู้สีกตัว และเดินทางต่อไปวัดป่าสุทธาวาส กราบสักการะหลวงพ่อมั่น ภูริทัตโต พระอริยสงฆ์ผู้เป็นต้นแบบของพระสายกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการสืบสานวัตรปฏิบัติมายาวนาน ตามตำนาน พระอรังครธาตุ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสายกรรมฐานหรือพระป่า ผู้นำพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ และถ่ายทอดวิถีของพระป่า การถือธุดงค์อยู่ป่าเป็นวัตร เจริญกรรมฐาน นมัสการพระธาตุพนม ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอริยสงฆ์ผู้มีวัตรปฏิบัติด้านการถือธุดงค์ พระมหากัสสปะ พระอริยสงฆ์สมัยพุทธกาล ซึ่งมีวิธีการดำรงชีวิตในรูปแบบของผู้ใฝ่เรียนรู้ในการขัดเกลาตนเอง การถือธุดงค์อยู่ป่าเป็นวัตร ส่งผลให้พระสงฆ์รุ่นหลังมีการเรียนรู้และปฏิบัติตามอยู่ป่าเป็นวัตรสืบต่อมา โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังคงมีพระสงฆ์ที่อยู่ป่าเป็นวัตร เช่น วัดป่าภูไม้ขาว เป็นต้น นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปท่องเที่ยวในรูปแบบของการจาริกธรรม เรียนรู้วิถีชีวิตของพระป่า การเจริญกรรมฐาน ขัดเกลาจิตใจให้หมดจดจากกิเลส

ภาพที่ 4.30 การปฏิบัติกรรมฐาน

4.3 ประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4.3.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

การวิเคราะห์การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้สอบถามข้อมูลจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว และผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จำนวน 400 คน เพื่อประเมินกิจกรรมการส่งเสริมเพิ่มมูลค่าของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถามได้ผลดังนี้

1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	176	44.00
หญิง	224	56.00
อายุ		
18-24 ปี	53	13.25
25-34 ปี	77	19.25
35-44 ปี	106	26.50
45-54 ปี	97	24.25
55 ปีขึ้นไป	67	16.75
สถานภาพ		
โสด	152	38.00
สมรส	248	62.00
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	68	17.00
มัธยมศึกษา	80	20.00
อนุปริญญา	52	13.00
ปริญญาตรี	125	31.25
สูงกว่าปริญญาตรี	75	18.75

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพ		
เกษตรกร	39	9.75
รับจ้าง	55	13.75
ค้าขาย	82	20.50
พนักงานเอกชน	87	21.75
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	98	24.50
นักเรียน/นักศึกษา	28	7.00
อื่น ๆ	11	2.75
รายได้ต่อเดือน		
ต่ำกว่า 5,000 บาท	28	7.00
5,001 – 10,000 บาท	56	14.00
10,001 – 15,000 บาท	73	18.25
15,001 – 20,000 บาท	112	28.00
20,001 – 25,000 บาท	65	16.25
มากกว่า 25,000 บาท	66	16.50

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 224 คน คิดเป็นร้อยละ 56.00 อายุระหว่าง 35 – 44 ปี จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 26.25 สถานภาพสมรส จำนวน 248 คน คิดเป็นร้อยละ 62.00 ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 225 คน คิดเป็นร้อยละ 31.25 อาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 98 คน คิดเป็นร้อยละ 24.25 และรายได้ต่อเดือน 15,001 – 20,000 บาท จำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 28.00

2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตารางที่ 4.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านการโฆษณา	4.08	0.86	มาก
2. ด้านการประชาสัมพันธ์	4.15	0.72	มาก
3. ด้านการส่งเสริมการขาย	3.97	0.81	มาก
4. ด้านการขายโดยพนักงาน	4.04	0.77	มาก
รวม	4.06	0.79	มาก

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.06 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ ค่าเฉลี่ย 4.15 รองลงมาคือ ด้านการโฆษณา ค่าเฉลี่ย 4.08 และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการส่งเสริมการขาย ค่าเฉลี่ย 3.97

ตารางที่ 4.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการโฆษณา

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่า แก่แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
1. การโฆษณาผ่านโทรทัศน์/วิทยุ	4.18	0.89	มาก
2. การโฆษณาผ่านนิตยสาร/วารสารท่องเที่ยว	4.09	0.76	มาก
3. การโฆษณาผ่านทางอินเทอร์เน็ต	4.24	0.76	มาก
4. การโฆษณาผ่านสื่อกลางแจ้ง (แผ่นป้ายกลางแจ้ง)	3.68	0.97	มาก
5. การโฆษณาผ่านหนังสือพิมพ์	4.16	0.83	มาก
6. การโฆษณาผ่านคู่มือท่องเที่ยว	4.15	0.96	มาก
รวม	4.08	0.86	มาก

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่ง
ท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการโฆษณา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 4.08 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การโฆษณาผ่านทาง
อินเทอร์เน็ต ค่าเฉลี่ย 4.24 รองลงมาคือ การโฆษณาผ่านโทรทัศน์/วิทยุ ค่าเฉลี่ย 4.18 และที่มี
ค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การโฆษณาผ่านสื่อกลางแจ้ง (แผ่นป้ายกลางแจ้ง) ค่าเฉลี่ย 3.68

ตารางที่ 4.4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการประชาสัมพันธ์

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่า แก่แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
1. มีการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ความรู้ และความเข้าใจ เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว	4.02	0.62	มาก
2. มีป้ายแนะนำเบื้องต้นเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติตนในการ ท่องเที่ยว	4.19	0.86	มาก
3. มีข้อความแสดงข้อปฏิบัติและข้อห้าม ให้กับประชาชน ให้รับทราบ	4.07	0.69	มาก
4. มีเอกสาร โบว์ชัวร์ และป้ายประชาสัมพันธ์ให้กับ ประชาชนอย่างทั่วถึง	4.41	0.74	มาก
5. มีการจัดทัศนศึกษาสำหรับนักท่องเที่ยว	3.95	0.64	มาก
6. การจัดกิจกรรมในโอกาสพิเศษ เช่น งานประเพณี ท้องถิ่นต่าง ๆ	4.23	0.77	มาก
รวม	4.15	0.72	มาก

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่ง
ท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการประชาสัมพันธ์ ภาพรวมอยู่ในระดับ
มาก ค่าเฉลี่ย 4.15 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีเอกสาร
โบว์ชัวร์ และป้ายประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง ค่าเฉลี่ย 4.41 รองลงมาคือ การจัด
กิจกรรมในโอกาสพิเศษ เช่น งานประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ค่าเฉลี่ย 4.18 และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด
คือ มีการจัดทัศนศึกษาสำหรับนักท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 3.95

ตารางที่ 4.5 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการส่งเสริมการขาย

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่า แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
1. มีการจัดแสดงโปรแกรมทัวร์ กิจกรรมท่องเที่ยว โดยภาครัฐและภาคเอกชน	4.17	0.79	มาก
2. การขายโปรแกรมทัวร์วัดในราคาพิเศษ	3.91	0.85	มาก
3. การประกวดภาพถ่ายเพื่อแจกรางวัลพิเศษ	3.84	0.78	มาก
4. การจูงนำเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ	3.97	0.80	มาก
รวม	3.97	0.81	มาก

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแหล่ง
ท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการส่งเสริมการขาย ภาพรวมอยู่ในระดับ
มาก ค่าเฉลี่ย 3.97 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการจัดแสดง
โปรแกรมทัวร์ กิจกรรมท่องเที่ยว โดยภาครัฐและภาคเอกชน ค่าเฉลี่ย 4.17 รองลงมาคือ การจัด
นำเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ค่าเฉลี่ย 3.97 และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การประกวด
ภาพถ่ายเพื่อแจกรางวัลพิเศษ ค่าเฉลี่ย 3.84

ตารางที่ 4.6 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการขายโดยพนักงาน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่า แก่แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
1. มีบุคลากรคอยแนะนำให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ แหล่งท่องเที่ยว	4.07	0.59	มาก
2. การจัดกิจกรรมระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวกับ ลูกค้า	3.99	0.82	มาก
3. การจัดบุคลากรแนะนำแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบของงาน นิทรรศการตามหน่วยงานต่าง ๆ	4.02	0.79	มาก
4. บุคลากรมีการให้บริการที่ดีมีอัธยาศัยดีและพูดจาสุภาพ	4.06	0.88	มาก
รวม	4.04	0.77	มาก

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่ง
ท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการขายโดยพนักงาน ภาพรวมอยู่ในระดับ
มาก ค่าเฉลี่ย 4.04 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีบุคลากรคอย
แนะนำให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 4.07 รองลงมาคือ บุคลากรมีการ
ให้บริการที่ดีมีอัธยาศัยดีและพูดจาสุภาพ ค่าเฉลี่ย 4.06 และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การจัด
กิจกรรมระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวกับ ลูกค้า ค่าเฉลี่ย 3.99

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า นักท่องเที่ยวรับรู้ข้อมูลข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยวจากการประชาสัมพันธ์ จัดทำคู่มือ แผ่นพับ สารคดี และแนะนำของผู้ใกล้ชิดที่แนะนำเกี่ยวกับสถานที่ ปฏิบัติกรรมฐาน สภาพแวดล้อมภายในวัดที่สงบ มีธรรมชาติสมบูรณ์ และมีพระอาจารย์สามารถให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติกรรมฐานแก่ผู้สนใจได้ และผลจากการปฏิบัติกรรมฐานช่วยให้นักท่องเที่ยวรู้สึกผ่อนคลายความตึงเครียดทางความคิด แม้จะไม่สามารถสัมผัสกับผลของการปฏิบัติ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น ความสงบที่เกิดจากการมีสมาธิ การเข้าใจสภาวะธรรมขั้นสูง เป็นต้น แต่การได้สัมผัสกับความผ่อนคลายและการได้เรียนรู้การปฏิบัติกรรมฐาน ช่วยให้มีความรู้สึก ดี สามารถนำไปปรับใช้หลังจากออกจากแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมได้ และนักท่องเที่ยวที่ได้ สัมผัสกับความสงบทางกาย และความสงบทางจิตใจ การเข้าถึงสภาวะธรรมแห่งการรู้แจ้งตามหลัก พระพุทธศาสนา ยิ่งทำให้นักท่องเที่ยวได้กลับมาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมพร้อมกับ ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ใกล้ชิดเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

มูลค่าที่กลับมาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เป็นมูลค่าที่เกิดขึ้นในรูปแบบ ของตัวเงินบริจาค ในแต่ละครั้งหลักหมื่นถึงหลักล้านบาท ขึ้นอยู่กับความศรัทธาและกำลังของ นักท่องเที่ยว และมูลค่าที่เกิดขึ้นยังกระจายไปยังหน่วยงานและแหล่งชุมชน ก่อให้เกิดหน่วยงาน ภาครัฐและชุมชนเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมของวัด เช่น ชุมชนเข้าร่วมจัดทำโรงงานต้อนรับ นักท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐจัดบุคลากรเข้ามาสนับสนุนการจัดกิจกรรมของวัด จัดบุคลากรเข้ามา รักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว บางจังหวัดกำหนดให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทุกปี เช่น วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม จังหวัดสกลนคร โดย สำนักงานจังหวัดสกลนคร มีการจัดกิจกรรมเที่ยวชมวัดถ้ำอภัยดำรงธรรม โดยความร่วมมือจาก หน่วยงานในจังหวัดหลายภาคส่วน ในวันอาสาฬหบูชาของทุกปี มีการนำประชาชนร่วมกิจกรรมเวียนเทียน ไหว้พระ ปฏิบัติธรรม อีกทั้งยังมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เข้ามาท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ พระพุทธศาสนายังวัดแห่งนี้ สามารถสร้างมูลค่าเกิดขึ้นตลอดเส้นทางการท่องเที่ยว เป็นต้น

การโฆษณา ผลจากการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวรู้จักแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นวัดท่องเที่ยว ทางพุทธธรรม มีความสวยงามด้านพุทธศิลป์ เกจิอาจารย์ ประวัติศาสตร์ และการปฏิบัติกรรมฐาน เชื่อมโยงพระสายกรรมฐานตามตำนานพระอรุณธาดา ผลการโฆษณา พบว่ามีประชาชนและ เครือข่ายผู้สนใจท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเข้าสืบค้นข้อมูลเพิ่มมากขึ้นต่อเนื่อง มีการเดินทางเข้า ท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม และวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมพึงพอใจต่อ การเผยแพร่ข้อมูลของวัด ให้เกิดการเดินทางเข้ามาเที่ยวชมและปฏิบัติกรรมฐานยังแหล่งท่องเที่ยวทาง พุทธธรรม และแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงที่อยู่ใกล้เคียงตลอดเส้นทาง

การส่งเสริมการขาย ผลการส่งเสริมการขาย จากกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธ ธรรม มีเพียงบริษัท ยี่มะโมะ ทราเวล ดำเนินการจัดโปรแกรมท่องเที่ยวจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวที่ สนใจ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรมช่วงระยะเวลาสั้น ๆ โดยมีกลุ่ม นักท่องเที่ยวต้นแบบ คือ กลุ่มพนักงานเดอะมอลล์นครราชสีมา กลุ่มพนักงานนวนคร นครราชสีมา ซึ่งผลจากการส่งเสริมการขายยังอยู่ในวงจำกัด แต่มีแนวโน้มที่สูงขึ้น เมื่อประธาน ชมรมผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา มีการบรรจุเป็นแนวนโยบายนำเสนอแก่

ผู้ประกอบการ รวมถึงการจัดทัวร์พาผู้ประกอบการท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมต้นแบบ และจัดโปรแกรมท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เส้นทางจังหวัดนครราชสีมา

การขายโดยพนักงานขาย เป็นกิจกรรมที่บริษัทท่องเที่ยวเอกชน จัดโปรแกรมทัวร์ จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว โดยติดต่อโดยตรงกับผู้ประกอบการ และคณะวิจัยได้จัดทำคู่มือแนวปฏิบัติ ที่เหมาะสม เมื่อท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมฐาน รวมถึง การจัดทำองค์ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมฐาน คู่มือการปฏิบัติธรรมฐานบริการแก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้การขายโดยพนักงานขายยังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ ธรรมฐานยังเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ต้องมีการส่งเสริมการขายและประชาสัมพันธ์ให้ นักท่องเที่ยวรายใหม่ ซึ่งเป็นลูกค้ากลุ่มเฉพาะให้รู้จักสินค้า การท่องเที่ยวทางพุทธธรรม อนึ่ง คณะผู้วิจัยได้ประสานไปยังหน่วยงานภาครัฐ โรงพยาบาลจิตเวชนครราชสีมาราชชนรินทร์ และ ชมรมผู้สูงอายุซึ่งมีแนวโน้มใช้บริการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ธรรมฐาน เพื่อบำบัดและป้องกันโรคเครียด สะสมในหมู่ผู้สูงอายุ

ผลการประชุมศึกษาการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อยและการสัมมนาเชิงการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่า และคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สรุปได้ดังนี้

การส่งเสริมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ควรมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับลักษณะความ ต้องการของนักท่องเที่ยวที่ใช้การท่องเที่ยวในรูปแบบปฏิบัติธรรมทั้งหมด ควรมีการท่องเที่ยวใน ลักษณะของการเยี่ยมชมวัด ตักบาตรทำบุญในกิจกรรมประเพณีสำคัญ และตักบาตรทำบุญกับวัดที่มี ลักษณะแนบชิดกับธรรมชาติ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ที่เป็นไปตามพระธรรมวินัย และกิจกรรมการ ท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ธรรมฐานสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจ โดยกิจกรรมที่วัดที่เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวดำเนินการอยู่และมีการประชาสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงบำเพ็ญบุญ ซึ่ง นักท่องเที่ยวต้องการช่วงวันเวลาการทำกิจกรรมให้ชัดเจนและเผยแพร่สู่สาธารณชน สำหรับการ ปฏิบัติธรรมฐาน มีการนำเสนอกิจกรรมและแนวปฏิบัติแบบสังเขป นักท่องเที่ยวไม่สามารถนำข้อมูล ไปประกอบการตัดสินใจวางแผนเพื่อเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวได้ ควรมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เบอร์ด์ โทรศัพท์สำหรับการติดต่อประสานงานกับแหล่งท่องเที่ยวโดยตรงเพื่อสอบถามแนวทางเตรียมความ พร้อมเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เน้นการเรียนรู้ธรรมฐานมากขึ้น และคณะผู้วิจัยได้นำ ข้อมูล ข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยวมาจัดกิจกรรมส่งเสริมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธ ธรรมสามารถดำเนินการได้ 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบส่งเสริมโดยวัดจัดกิจกรรมและแจ้งให้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ 2) รูปแบบส่งเสริมโดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว การส่งเสริม เพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สถาบันการศึกษาของสงฆ์ คณะสงฆ์ควรจัดทำข้อมูล และวางแผนงานเชื่อมโยงทั้งในจังหวัดและเส้นทางท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาจรวมถึง การเที่ยวชมวัดควบคู่กับการท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ประเพณีที่สำคัญที่เกิดขึ้นในจังหวัด นั้น ๆ

คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังมีคุณค่าอีกหลายมิติที่ยังมิได้ถูกนำเสนอ สถาบันทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องควรเร่งจัดการศึกษาในมิติต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวทางตำนานพระอริราชทูต : มิติพระสายพระกรรมฐาน การท่องเที่ยวงานพุทธศิลป์ถิ่นทวารวดีอีสาน เส้นทางพุทธธรรมลุ่มน้ำโขง ชี มูล เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ท่องเที่ยวไปยังเส้นทางการท่องเที่ยวในภาคอีสานพร้อมเรียนรู้และสืบค้นยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะก่อให้เกิดการเพิ่มมูลค่าตามเส้นทางท่องเที่ยว

จากการประชุมนำเสนอต่อผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในจังหวัดนครราชสีมา และหน่วยงานภาครัฐได้ระบุดึงการส่งเสริมเพิ่มมูลค่าให้เกิดการท่องเที่ยวแก่วัดเป็นช่วง ๆ ตามเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา จึงไม่บรรจุเป็นกิจกรรมสำคัญสำหรับส่งเสริมเพิ่มมูลค่าในแผนงานหลัก สำหรับสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดนครราชสีมา ให้ความสนใจต่อกิจกรรมส่งเสริมเพิ่มมูลค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในประเด็นใหม่ คือ การท่องเที่ยวชุมชน : บวร บ้าน วัด โรงเรียน เส้นทางท่องเที่ยววิถีพุทธ วิถีเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนต้นแบบ ซึ่งเป็นการนำเสนอลักษณะเด่นของการท่องเที่ยววิถีพุทธ ซึ่งมีกิจกรรมเล็ก ๆ เชื่อมโยงระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนตามวิถีชุมชนพอเพียง กิจกรรมส่งเสริมเพิ่มมูลค่าเป็นกิจกรรมภายในหมู่บ้านดำเนินเป็นประจำ หน่วยงานภาครัฐและเอกชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าไปมีส่วนสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม บำเพ็ญบุญ ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนด้วยตัวของชุมชนเอง

บทที่ 5

สรุปผล

การวิจัยเรื่องการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม 4 กลุ่มวัด ได้แก่ 1) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความสวยงามของวัดพุทธศิลป์ 2) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณี วัฒนธรรมพุทธ โดยเน้นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมพุทธ เกจิอาจารย์ 3) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนและพระพุทธศาสนา 4) กลุ่มวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

คณะผู้วิจัย ได้สรุปผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

5.1 การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการประชุม สัมมนา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมตามกำหนดเวลา สถานที่ ที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดและเชิญไว้ และนำคำสัมภาษณ์เชิงลึกมาประกอบการสัมมนาเชิงวิชาการ อีกทั้งยังนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจากแผนงานหลัก แลโครงการย่อย มาใช้ประกอบการวิเคราะห์เพื่อกำหนดการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จำนวน 20 วัด ที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย และผลการสัมมนาเลือกกิจกรรมส่งเสริมเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย

1. การโฆษณา เป็นการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักเส้นทางการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ วัดพระธาตุพนม วัดพระธาตุนาดูน วัดเขาพระอังคาร วัดอุดมคงคาศรีเขต วัดบ้านไร่ วัดมิ่งมงคลคาราม (วัดช้างหมอบ) วัดโพธิ์สมภรณ์ วัดป่าธรรมอุทยาน วัดศาลาลอย วัดป่าสุทธาวาส วัดป่าโสมพนัส วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม วัดถ้ำกลองเพล วัดป่าภูไม้ฮ่าว วัดหนองป่าพง วัดคลองตาลอง วัดชัยภูมิพิทักษ์ (วัดผาเกิ้ง) วัดป่าสุคะโต วัดบูรพาราม วัดเขาจันทร์งาม เป็นต้น มีการนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ที่มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ปัจจุบันเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน มีความเชื่อมโยงตามตำนานพระอริยธรรมา และเชื่อมโยงกับวัตรปฏิบัติของพระสายกรรมฐานหรือพระป่า ที่ได้รับรวมนำเสนอผ่านระบบออนไลน์ ซึ่งเป็นผลจากการสำรวจพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว พบว่านักท่องเที่ยวสืบค้นแหล่งท่องเที่ยวจากอินเทอร์เน็ต คำบอกเล่าเกี่ยวกับสถานที่ปฏิบัติกรรมฐานจากบุคคลใกล้ชิด และคณะผู้วิจัยเลือกผลิตสื่อวีดิทัศน์ นำเสนอลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยว เผยแพร่ในระบบออนไลน์ผ่านเว็บไซต์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม nkr.mcu.ac.th/tour/ เผยแพร่ใน Youtube โทรทัศน์สถานีวิทยุ พร้อมจัดทำสื่อแผ่นพับ คู่มือแนะนำแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม แก่ผู้ประกอบการ

ห้องที่สวนใจสมัครเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม เพื่อจัดทำโปรแกรมรองรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกิเลส บริการแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจ

2. การประชาสัมพันธ์ เป็นการเผยแพร่ข้อมูลข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย นำเสนอคืนยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเพื่อนำเสนอไปยังสมาชิกผู้สนใจ ทั้งนี้ผลจากการวิจัย พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และปฏิบัติกรรมฐานจะกลับมาท่องเที่ยวและปฏิบัติกรรมฐานยังแหล่งท่องเที่ยวมากกว่า 2 ครั้ง อีกทั้งมีการแนะนำบุคคลใกล้ชิดให้ติดตามมาท่องเที่ยว การจัดทำข้อมูลเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวรายใหม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารและเส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ช่วยจูงใจให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากขึ้น และแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่มีความสวยงามทางพุทธศิลป์ มีเกจิอาจารย์ มีกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา ใช้เวลาปฏิบัติกิจกรรมสั้น ๆ สนใจที่จะรับทราบข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ และนักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ จะรับฟังข้อมูลจากผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่น่าสนใจ ควบคู่กับการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เลือกตามความสนใจ คณะผู้วิจัยได้เผยแพร่ข้อมูลไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว จัดทำคู่มือ แผ่นพับ และให้เบอร์โทรศัพท์ติดต่อกับผู้ประกอบการ โดยเฉพาะสมาคมผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการได้โทรติดต่อประสานขอข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่มีได้เขียนไว้ในคู่มือหรือแผ่นพับ อีกทั้งมีการจัดทำสารคดีท่องเที่ยวเผยแพร่ยังสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ท้องถิ่น สถานีโทรทัศน์ MCU TV สถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้เกิดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอย่างต่อเนื่อง แม้หลังจบโครงการวิจัยแล้ว และจัดทำเส้นทางแหล่งท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมทั้ง 20 วัด ให้เกิดการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างต่อเนื่อง

3. การส่งเสริมการขาย เป็นกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยและผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวของจังหวัดนครราชสีมา และสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครราชสีมา ได้วิเคราะห์ร่วมกันเลือกกิจกรรมที่ส่งเสริมการขาย โดยกำหนดจัดทัวร์ผู้ประกอบการท่องเที่ยวได้ไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวต้นแบบ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ปฏิบัติกรรมฐาน เพื่อให้ผู้ประกอบการได้มีความรู้ความเข้าใจ นำมาปรับประยุกต์ใช้ จัดทำโปรแกรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรมฐาน และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวชมวัดตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ยังไม่พร้อมท่องเที่ยวในรูปแบบการปฏิบัติกรรมฐาน ต้องการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ สืบค้นประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา อนึ่ง กิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและท่องเที่ยววัดสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในลักษณะของการไหว้พระ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเยี่ยมชมความงดงามทางพุทธศิลป์ แต่การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว นักท่องเที่ยวมักมาท่องเที่ยวเพียงครั้งเดียว หรือสองครั้ง แต่การท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรมฐานและการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา มีการท่องเที่ยวมากกว่า 2 ครั้ง และครั้งที่ 3 ขึ้นไป มักสร้างมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวมาก เช่น การจัดทัวร์ผ้าป่า การจัดคณะเข้า

ปฏิบัติกรรมฐาน การเดินทางมาปฏิบัติกรรมฐานช่วงเวลาหนึ่ง ไม่น้อยกว่า 1 อาทิตย์ขึ้นไป และการส่งเสริมการขายไม่สามารถกระทำได้ในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมซึ่งเน้นการปฏิบัติกรรมฐาน และไม่อนุญาตให้บุคคลหรือหน่วยงานได้ประชาสัมพันธ์นำวัดไปแสวงหาผลประโยชน์ แต่จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ญาติธรรมที่ศรัทธาในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ซึ่งเน้นการปฏิบัติกรรมฐาน จะมีการจัดทำเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัด โดยเฉพาะกิจกรรมการปฏิบัติกรรมฐาน และแนะนำสถานที่ปฏิบัติธรรมใกล้เคียงที่รองรับการปฏิบัติธรรมแบบครบครัน ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเลือกประชาสัมพันธ์ให้เกิดการเดินทางมาปฏิบัติธรรมมากกว่าการจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายเหมือนหลักการตลาดของภาคเอกชน อนึ่งการประชาสัมพันธ์เชิงชวนในความเป็นจริงเมื่อนักท่องเที่ยวได้เข้าเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีการซื้อขายและใช้จ่ายในพื้นที่ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายในลักษณะนี้จึงไม่ส่งผลกระทบต่อวัด และคณะผู้วิจัย

4. การขายโดยพนักงาน เป็นกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยเลือกดำเนินการโดยให้ผู้ประกอบการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจและติดต่อโดยตรงกับผู้ประกอบการ อีกทั้งคณะผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดการทำธุรกิจการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ การท่องเที่ยวแบบย้อนกิเลส ชี้ให้เห็นแนวโน้มของนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมาก และมีแนวโน้มสนใจท่องเที่ยวในลักษณะของการปฏิบัติกรรมฐาน เทียวชมธรรมชาติภายในวัด ทั้งในลักษณะของรายบุคคล ครอบครัว และหมู่คณะ ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ปัจจุบันสนใจท่องเที่ยวเพื่อปฏิบัติธรรม เพื่อรักษา ป้องกันโรคทางจิตใจ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการสะสมความเครียด การปฏิบัติกรรมฐานและการเที่ยวชมทำบุญในวัด ช่วยลดภาวะสะสมความเครียดในหมู่ผู้สูงอายุ และแนวโน้มผู้สูงอายุของประเทศไทย มีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี ความต้องการทางการตลาดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจะสูงตามด้วย การเริ่มต้นและเป็นต้นแบบด้านการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จะก่อให้เกิดการครอบครองส่วนแบ่งทางการตลาดมากกว่าผู้ที่ริเริ่มทำธุรกิจด้านนี้ภายหลัง ผลจากการนำเสนอแนวคิดแก่ผู้ประกอบการผ่านสมาคมผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวของจังหวัดนครราชสีมา ทำให้นายกสมาคมผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา นำไปกำหนดเป็นนโยบายเสนอต่อผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา และมีผู้ประกอบการจำนวนหนึ่งรายสมัครเป็นผู้ประกอบการต้นแบบในการจัดโปรแกรมทัวร์ท่องเที่ยวปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งเป็นกิจกรรมการขายโดยพนักงานของ บริษัท ยี่มะไล ทราเวล ดำเนินการเป็นบริษัทแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร่วมมือกับคณะผู้วิจัยพร้อมแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายของบริษัท เช่น ประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม สถานีวิทยุกระจายเสียงพระพุทธศาสนา มจร.นครราชสีมา. FM. 99.75 Mhz เป็นต้น

5.2 การเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การเสริมสร้างอัตลักษณ์และเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการเชื่อมโยงข้อมูล คุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม จำนวน 20 วัด ที่เลือกศึกษา โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก และข้อค้นพบเพิ่มเติมที่คณะผู้วิจัยได้ค้นพบ สังเคราะห์เป็นอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พร้อมจัดทำเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม อัตลักษณ์ที่

สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นตำนานความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีได้จำกัดขอบเขตตามเส้นแบ่งประเทศในปัจจุบัน หากเป็นการหลอมรวมความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชนในภูมิภาค มีการปฏิบัติสืบทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบันกว่า 2,000 ปี ตามตำนานความเชื่อเรื่อง “พระอัฐิธาตุ” มีหลักฐานจากพระไตรปิฎกเชื่อมโยงกับหลักฐาน เอกสารที่นักปราชญ์ผู้ทรงความรู้ได้รวบรวมไว้ และหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นหลักฐานสำคัญเชิงประจักษ์ ที่สามารถเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมเริ่มต้นตั้งแต่สมัยทวารวดีมาถึงพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีประเพณีและวัฒนธรรมการบูชาพระธาตุ การสร้างพระธาตุ การสร้างวัดมุงคล การสร้างวัดอุทธม เพื่อเป็นพุทธบูชา มีความสวยงามทางพุทธศิลป์สะท้อนวัฒนธรรม ความเชื่อและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นที่พึงยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน (เกจิอาจารย์) และพระอริยสงฆ์ที่เป็นต้นแบบด้านการปฏิบัติกรรมฐาน ผู้ซึ่งนำพระบรมสารีริกธาตุพร้อมหลักปฏิบัติกรรมฐาน แนวทางแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์มาประดิษฐานไว้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กิจกรรมการปฏิบัติกรรมฐานสืบสานปฏิบัติต่อกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (พระสายกรรมฐานหรือสายพระป่า)

เส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเส้นทางเชื่อมโยงเส้นทางอารยธรรมของวัดทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแพร่ตามลุ่มแม่น้ำที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำชี ลุ่มแม่น้ำมูล เส้นทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มต้นจากตำนานพระอัฐิธาตุและกลุ่มพระอริยสงฆ์ผู้นำพระบรมสารีริกธาตุและแนวปฏิบัติกรรมฐานมาเผยแพร่ในภูมิภาคแห่งนี้ จากหลักฐานที่ปรากฏในจังหวัดนครราชสีมา มีโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ธรรมจักรหินทราย พระพุทธไสยาสน์ วัดธรรมจักรเสมาราม มีความเชื่อมโยงกับโบราณวัตถุหลายวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ใบเสมาวัดเขาพระอังคาร พระพิมพ์วัดพระธาตุนาคูน ตำนานพระอัฐิธาตุวัดพระธาตุพนม เป็นต้น นักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยวแบบย้อนกิลเลส มีการท่องเที่ยวชมงานพุทธศิลป์ กราบนมัสการบูชาพระธาตุ สักการะพระเกจิอาจารย์ และร่วมปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้กรรมฐานที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสุขและผ่อนคลายจากความเครียด ความทุกข์

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดแรกก่อนเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) จังหวัดนครราชสีมาหรือโคราช (ชื่อเดิม) มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาวอีสาน มีหลักฐานเชื่อมโยงกับบรรพชน แหล่งถาวร ชุมชนชาวอีสาน 5,000 ปีมาแล้ว กระจายอยู่บริเวณอำเภอโนนสูง อำเภอสูงเนิน และอำเภอสี่คิ้ว รู้จักปลูกข้าว ทำภาชนะดินเผาหล่อโลหะสัมฤทธิ์ เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในพิธีเผาศพ เชื่อมโยงกับบรรพชนคนอีสานตามเทือกเขาภูพานถึงนครพนม จังหวัดนครราชสีมาจึงมีหลักฐานโบราณวัตถุสำคัญจำนวนมาก ให้สืบค้นการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่เชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมีลักษณะเด่นเฉพาะ คือ มีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์บรรพชนอีสาน ประวัติความเชื่อความศรัทธาของบรรพชนอีสาน ที่มีต่อพระพุทธศาสนาและความเชื่ออื่น ๆ การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สืบค้นจากโบราณวัตถุที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ การปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การบำเพ็ญบุญตามประเพณีและการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อความหลุดพ้น

มีร่องรอยให้สืบค้นได้จากอดีตถึงปัจจุบัน ไม่สามารถสืบค้นได้ในภูมิภาคอื่นของประเทศไทย และประเทศอื่น ๆ ใกล้เคียง

จังหวัดนครราชสีมามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ชาวไทยและชาวอีสานรู้จัก คือ สมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์ ท้าวสุรนารีหรือย่าโม หลักเสร็จจากการรบที่สมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์แล้ว ด้วยการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้นำหลักการทางพระพุทธศาสนา อโหสิกรรม อภัยทาน ซึ่งเป็นการให้ทานขั้นสูง ยากต่อบุคคลทั่วไปจะกระทำได้ ย่าโมไม่ต้องการผูกกรรมผูกเวรข้ามภพข้ามชาติกับบุคคลที่ถูกฆ่าในสมรภูมิ แต่ที่ต้องฆ่าเพราะความจำเป็นในการปกป้องและรักษาบ้านเมือง และผู้ที่เสียชีวิตในสมรภูมิก็กะทำให้บ้านเมืองของตน การอโหสิกรรม การให้อภัย แก่กันและกัน เป็นการลดกรรมที่จะติดตามเบียดเบียนซึ่งกันและกันในภายภาคหน้าลง อีกทั้งการทำบุญอุทิศให้ผู้ที่เสียชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้ที่เสียชีวิตเมื่อรับรู้บุญที่ผู้ที่มีชีวิตอยู่อุทิศให้ เมื่ออยู่ในที่เป็นทุกข์ก็จะได้รับความสุข เมื่ออยู่ในที่เป็นสุขก็จะได้รับความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ย่าโม หลังจากเดินทางเข้าสู่เมืองโคราชได้อิฐฐาน และสร้างวัดศาลาลอย อุทิศบุญให้แก่ผู้ที่เสียชีวิตในสมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์ และอโหสิกรรมให้แก่กันและกัน นักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดนครราชสีมา หลังสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี สามารถเดินทางมาเที่ยวชมวัดศาลาลอย ซึ่งเป็นวัดทางประวัติศาสตร์ของชาวโคราช มีสถาปัตยกรรมเล็กซึ่งเคยใช้เป็นที่พักของท้าวสุรนารี มีความสวยงาม มีการจัดกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมความสวยงามของโบสถ์วัดศาลาลอย ตัวอุโบสถล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วรูปเสมา สัญลักษณ์ของเมืองเสมาเดิม เชื่อมโยงประวัติศาสตร์บรรพชนคนอีสาน อายุกว่า 4,000 ปี และหากสังเกตบริเวณรอบโบสถ์วัดศาลาลอยจะพบใบเสมา สะท้อนการใช้อุโบสถเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมของพระสงฆ์ ซึ่งใบเสมาที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอายุนานกว่า 2,000 ปี เชื่อมโยงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เชื่อกันว่าเป็นดินแดนสุวรรณภูมิ

ใบเสมาเป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณวัตถุของพระพุทธศาสนา แสดงถึงการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะการทำสังฆกรรมของคณะสงฆ์หมู่ใหญ่ และมีบางท้องถิ่นในภาคอีสาน ใบเสมาสะท้อนถึงกิจกรรมความเชื่อของชาวพุทธ ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ใบเสมาวัดเขาพระอังคาร นักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางออกจากจังหวัดนครราชสีมาแล้ว สามารถตามรอยเส้นทางเดินชมพระพุทธศาสนาในภาคอีสาน ไปเที่ยวชมโบราณวัตถุและงานพุทธศิลป์ที่มีความสวยงามแปลกตาที่วัดเขาพระอังคาร โดยเดินทางไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 224 หรือใช้บริการพาหนะรับจ้างนำนักท่องเที่ยวไปยังวัดเขาพระอังคาร เพื่อเที่ยวชมสืบค้นประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และศิลปงานพุทธศิลป์ตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผานระหว่างไทยอีสานและเขมร จากนั้นเดินทางเข้าสู่อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ เยี่ยมชมวัดบูรพาราม เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาสูงสุดของจังหวัด คือ หลวงพ่อพระชีว์ (หลวงพ่อบุระจ) เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 4 ศอก สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นมาพร้อมกับวัดบูรพาราม นอกจากนี้ผู้มาเยือนยังได้แวะนมัสการรูปเหมือนหลวงปู่ดุลย์ อตุโล จากนั้นเดินทางไปกราบนมัสการพระเกจิอาจารย์ หลวงพ่อพวน วรมังคโร (วระมังคะโล เจ้าอาวาสวัดช้างหมอบ) (วัดมงคลคาราม) อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพระเกจิชื่อดัง เป็นพระสงฆ์ผู้มีพรหมวิหารธรรม เป็นพระสุปฏิปันโน เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อชาวจังหวัดสุรินทร์ ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปนิยมไป

กราบนมัสการ และสักการะวัตถุธรรมที่สำคัญภายในวัดที่มีความศักดิ์สิทธิ์ สร้างศรัทธาแก่ประชาชน โดยรอบ รวมถึงเยี่ยมชมความงามทางพุทธศิลป์ เที่ยชมสักการะรอยพุทธบาท หินช้างหมอบถวายสักการะรอยพุทธบาท บูชาและรับมอบวัตถุมงคลจากหลวงพ่อพวน ไถ่ชีวิตโคกระบือที่วัด และอนุรักษ์ป่า มีพระปรางค์กู่ชุมชนศรีไตรยอดเพชร มีความวิจิตรสวยงาม ผสมผสานแนวคิดพระธาตุพนมกับนครวัด โดยหลวงพ่อกเป็นผู้ออกแบบเอง และเดินทางต่อมายังจังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานีเป็นสถานที่จำพรรษา และมรณภาพของหลวงพ่อกุสุมาลา ผู้เป็นพระสงฆ์ต้นแบบด้านการปฏิบัติกรรมฐานของพระชาวไทย โดยเฉพาะพระชาวต่างประเทศ ชาวต่างประเทศที่มีความศรัทธาต่อวัตรปฏิบัติ ซึ่งสืบต่อแนวปฏิบัติมาจากพระอริยสงฆ์สายกรรมฐานของภาคอีสาน ซึ่งปัจจุบันวัดหนองป่าพงยังคงเน้นวัตรปฏิบัติ ผู้ที่ต้องการเข้ามาเยี่ยมชมสักการะสามารถเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมได้ตามเวลาราชการ หากต้องการปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางของวัดหนองป่าพง นักท่องเที่ยวต้องติดต่อโดยตรงกับเลขาของวัดเท่านั้น (ทั้งนี้ป้องกันการแอบอ้างจากมิชชันนารีที่แอบแฝง ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อวัด) การเที่ยวชมธรรมชาติภายในวัดที่ยังคงสภาพความเป็นวัดป่า ผสมผสานกับหลักคำสอนของหลวงพ่อกุสุมาลา ที่ติดป้ายคำสอนไว้ตามต้นไม้เตียนสดให้ผู้มาเยือนให้ได้เรียนรู้และปฏิบัติธรรม พร้อมกับการกราบไหว้เจดีย์พระโพธิญาณเถร มีรูปแบบสถาปัตยกรรมผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมอีสานกับล้านช้าง และวัดหนองป่าพงยังมีเครือข่ายการปฏิบัติกรรมฐาน ของวัดป่ากว่า 250 แห่งในประเทศไทย และอีกหลายแห่งในยุโรป ออสเตรเลีย และแคนาดา หลวงพ่อกุสุมาลาเป็นตัวอย่าง ของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ หากมาท่องเที่ยวจังหวัดวัดหนองป่าพงในช่วงก่อนเข้าพรรษาสามารถเที่ยวชมพระเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน

การปฏิบัติกรรมฐานของพระสายกรรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงมีตำนานเล่าขานสืบต่อตามลักษณะของตำนานพระอริยธรรมา ซึ่งนำพระบรมสารีริกธาตุจากชมพูทวีปมาสู่สุวรรณภูมิ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ตามตำนานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า หลังจากที่ทรงปรินิพพาน โทณพราหมณ์ได้แจกพระบรมสารีริกธาตุไปยังเมืองต่าง ๆ พระบรมสารีริกธาตุ หรืออัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า ตามตำนานพระอริยธรรมา พระอรหันต์ 500 รูป (น่าจะเป็นจำนวนลักษณะประมาณการ : ความเห็นของผู้วิจัย) โดยการนำของพระมหากัสสปะเถระ พร้อมด้วยพระอริยสงฆ์หมู่ใหญ่ นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ที่พระธาตุพนม สร้างพระธาตุพนม ปัจจุบันเป็นอำเภอพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม (เมื่อวิเคราะห์เส้นทางจากชมพูทวีปมาสู่สุวรรณภูมิ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเดินทางเมื่อ 2,000 กว่าปีที่ผ่านมา ต้องผ่านภัยอันตรายนานัปการ พระสงฆ์ที่เดินทางมาต้องเป็นพระที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะหลักปฏิบัติของพระสงฆ์ที่มุ่งหลุดพ้น และสามารถอธิบายขั้นตอน วิธีการปฏิบัติให้ถึงความหลุดพ้นตามหลักพระพุทธศาสนาได้ อีกทั้งเมื่อเผชิญภัยก็ไม่รู้สึกท้อแท้หรือหวาดกลัว ซึ่งคุณลักษณะเช่นนี้ต้องเป็นคุณลักษณะของผู้หมกตีกเลส และมีความสามารถพิเศษ พระสงฆ์กลุ่มนี้น่าจะเป็นพระมหากัสสปะตามตำนาน ในประเด็นนี้พระมหากัสสปะก่อนปรินิพพานพระอรหันต์ ซึ่งเป็นพระอรหันต์เกี่ยวกับการไม่อาภรณ์พระพุทธเจ้าอยู่ตลอดทั้งปี ดังนั้นพระมหากัสสปะจึงทราบวิธีการที่ทำให้พระอรหันต์สามารถดำรงตนมีชีวิตที่ยืนยาวได้ หากเจริญอุทเทสิกปฏิบัติ ประเด็นนี้วิเคราะห์ห้วงสยของพระอรหันต์มีได้วิเคราะห์เชิงบุคคลธรรมดา แต่หากวิเคราะห์เชิงบุคคลธรรมดาพระอรหันต์กลุ่มนี้ที่นำพระบรม

สารริกาธมาประดิษฐานไว้ในสุวรรณภูมิตามตำนานพระอูรังคะธาตุ น่าจะสืบสายการปฏิบัติมาจากพระมหากัสสปะ จึงมีการกล่าวถึงชื่อพระมหากัสสปะไว้ในตำนานพระอูรังคะธาตุ) การปฏิบัติของพระสงฆ์ในจังหวัดนครพนมมีวัตรปฏิบัติคล้ายวัตรปฏิบัติที่สืบสายมาจากพระมหากัสสปะ คือ การอยู่ป่าเป็นวัตร ซึ่งเป็นแนวรุกตวัตรที่พระสงฆ์นิยมปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลส และประชาชนทั่วไปที่ศรัทธา นิยมเรียก “พระสายกรรมฐานหรือพระป่า”

จังหวัดนครพนมเชื่อมโยงกับจังหวัดสกลนคร จังหวัดอุดรธานี จังหวัดเลย จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดขอนแก่น จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีเทือกเขา ประชาชนในอดีตมีการอาศัยตามถ้ำ และตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบลุ่มน้ำ สภาพแวดล้อมของจังหวัดที่กล่าวมาข้างต้น จึงเอื้อต่อการอาศัยปัจจัยเลี้ยงชีพของพระสงฆ์และมีสถานที่หลักเรือนสำหรับบำเพ็ญภาวนา ตลอดเส้นทางสายพุทธธรรมมีวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม มีประวัติและร่องรอยการปฏิบัติธรรมของสายพระกรรมฐาน มีหลวงปู่่มั่น ภูริทัตโต เป็นพระสงฆ์ต้นแบบ มีประวัติและตำนานที่สามารถสร้างศรัทธาแก่บุคคลทั่วไปทั้งชาวไทยและต่างประเทศ รวมถึงผู้แสวงหาทางหลุดพ้น ได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร เป็นสถานที่มรณภาพของหลวงปู่่มั่น ภูริทัตโต ทางวัดจัดสร้างพิพิธภัณฑ์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ และจัดสถานที่ปฏิบัติธรรมรองรับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปได้เข้ามาเยี่ยมชมและปฏิบัติธรรมตามรอยธรรม รวมถึงศึกษาอัตชีวประวัติที่ทางวัดได้จัดแสดงไว้ควบคู่กับสถานที่สำคัญเกี่ยวกับพระเถระที่เคยเป็นศิษย์เรียนรู้กรรมฐานจากหลวงปู่่มั่น สำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการปฏิบัติสามารถเดินทางไปปฏิบัติธรรมยังวัดอื่น ๆ ใกล้เคียงคณะผู้วิจัยขอแนะนำวัดป่าภูไม้ขาว เป็นวัดที่เน้นการท่องเที่ยว (จาริกธรรม) บริการแก่ผู้สนใจ การปฏิบัติกรรมฐาน ทางวัดจัดสถานที่รองรับผู้มาเยือนในรูปแบบการปฏิบัติพื้นฐาน จนถึงการปฏิบัติขั้นอุกฤษ ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติตามที่ต้องการ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ยังไม่พร้อมท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติกรรมฐานแบบอุกฤษ มาท่องเที่ยวในลักษณะของครอบครัว ต้องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเยี่ยมชมงานพุทธศิลป์ ตามรอยวิถีพระป่า เลือกปฏิบัติกรรมฐานช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ในสถานที่ปฏิบัติที่สงบร่มเย็น วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม เป็นวัดสำคัญของจังหวัดสกลนครที่มีนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ศึกษาพุทธประวัติ ตามรอยพระอาจารย์วัน อุตตโม พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีวัตรปฏิบัติที่งดงาม สถานที่ปฏิบัติธรรมอยู่ภายในถ้ำ มีลักษณะเป็นโพรง แวดล้อมด้วยธรรมชาติที่เงียบสงบของผืนป่า นักท่องเที่ยวสามารถเยี่ยมชมและทดลองปฏิบัติกรรมฐานพร้อมขอคำแนะนำจากพระอาจารย์ภายในวัด หากเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติควรแจ้งกับทางวัดเพื่อจัดพระวิทยากรให้คำแนะนำเฉพาะ หลังออกเดินทางจากวัดสามารถเที่ยวชมธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติภูผาเหล็ก และเที่ยวชมวิถีเกษตรตลอดเส้นทาง สำหรับนักท่องเที่ยวที่ยังไม่พร้อมสามารถเดินทางเยี่ยมชมธรรมชาติของวัดป่าโสมพนัส ซึ่งเป็นวัดที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติสมบูรณ์ มีความเงียบสงบและอบอุ่นด้วยธรรมชาติ นักท่องเที่ยวสนใจต้องการปฏิบัติกรรมฐาน ควรสนทนาเบื้องต้นกับพระอาจารย์สุริยา มหาปัญโญ เมื่อต้องการปฏิบัติแน่นอนแล้ว ต้องทำการทดสอบความรู้เบื้องต้นก่อนจึงจะได้รับอนุญาตให้เข้าปฏิบัติธรรมยังวัดป่าโสมพนัส

วัดโพธิสมภรณ์เป็นวัดพระอารามหลวง ช่วงเย็นเดินเที่ยวชมรอบสวนสาธารณะหนองประจักษ์ จะพบยอดเจดีย์สีทองเด่นสง่า สวยงาม เป็นพระบรมธาตุเจดีย์ วัดโพธิสมภรณ์ ภายใน

พระบรมธาตุเจดีย์ แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) พระเจดีย์พิพิธภัณฑ 2) พระระเบียงพระเจดีย์ 3) ศาลาธรรมมณฑล มีความสวยงามและสื่อถึงวิถีของพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สืบทอดโดยพระสายกรรมฐาน บันทึกเรื่องราวไว้ในพระบรมธาตุเจดีย์ อีกทั้งนักท่องเที่ยวที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมกับทางวัด โดยเฉพาะช่วงเข้าพรรษาหรือกิจกรรมการอบรมกรรมฐานแก่เยาวชนและผู้สนใจสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ การสวดมนต์เย็นและเจริญกรรมฐาน สำหรับเทศกาลสำคัญวันปีใหม่ มีประชาชนเข้าร่วมปฏิบัติกรรมฐานสวดมนต์ข้ามปีตลอดคืน

วัดถ้ำกลองเพล จังหวัดหนองบัวลำภู อยู่ติดกับจังหวัดอุดรธานี นักท่องเที่ยวเดินทางมาไม่นานจะพบกับวัดที่หลวงปู่ขาว อนาลโย พระวิปัสสนากรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ ได้อาศัยวัดแห่งนี้เป็นที่ปฏิบัติกรรมฐาน โดยใช้พื้นที่ที่เกิดจากหมู่ก้อนหินขนาดใหญ่ 3-4 ก้อนที่มีหลืบและชะง่อนหิน ก่อเป็นหลืบคาคอนกรีตเชื่อมถึงกัน ทำให้พื้นที่บริเวณนั้นกลายเป็น ห้องโถงขนาดใหญ่ สามารถจุคนได้หลายร้อยคน เพื่อใช้เป็นที่พักพิงสมณธรรมอยู่ที่นี่จนกระทั่งมรณภาพภายในวัดถ้ำกลองเพล ยังคงสภาพเดิม ๆ ให้นักท่องเที่ยวที่ศรัทธาและสนใจเรียนรู้วัตรปฏิบัติของพระสายกรรมฐาน สามารถเยี่ยมชมและนมัสการยังสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัด

จังหวัดขอนแก่นอยู่ติดกับจังหวัดหนองบัวลำภู มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติเส้นทางก่อนประวัติศาสตร์ ไดโนเสาร์พันธุ์ต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้นำครอบครัวเข้าท่องเที่ยวและเรียนรู้ เมื่อสนใจท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา วัดป่าธรรมอุทยาน มีสถานที่ตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางจากจังหวัดหนองบัวลำภู เข้าสู่จังหวัดขอนแก่น ภายในวัดสร้างวัดอุทธรณ์ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้และร่วมกิจกรรมบุญกับทางวัด จนถึงการเรียนรู้กรรมฐานทั้งในรูปแบบของการปฏิบัติรายบุคคล และการปฏิบัติกรรมฐานแบบครอบครัวที่ทางวัดได้จัดสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวตามความต้องการอย่างเหมาะสม รวมถึงนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักผ่อนใกล้กับเมรุเผาศพภายในป่าช้า ก็สามารถทำได้พร้อมกับเรียนรู้ ฟังคำอธิบายจากพระอาจารย์สำราญ ธรรมธโร (หลวงพ่อก๊วย)

จังหวัดชัยภูมิเชื่อมต่อกับจังหวัดขอนแก่น ก่อนถึงจังหวัดชัยภูมิคณะผู้วิจัยขอแนะนำนักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมและนมัสการหลวงปู่ผาง จิตตคฺตโต วัดอุดมคงคาศรีเขต (วัดดุน) สถานที่หลวงปู่เคยปฏิบัติกรรมฐานและสร้างวัดอุทธรณ์ ตอบแทนผู้มีจิตศรัทธาที่บริจาคทรัพย์เพื่อสาธารณประโยชน์ และบำรุงพระพุทธศาสนา ปัจจุบันวัดอุทธรณ์หรือเหรียญหลวงปู่ผางที่นักสะสมพระนิยมเข้ามาท่องเที่ยว และบูชาเหรียญหลวงปู่ผางที่เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ รายได้จากการบูชานำมาพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง และออกจากวัดอุดมคงคาศรีเขต เมื่อถึงอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ สามารถเข้าไปศึกษาและปฏิบัติกรรมฐาน ณ วัดป่าสุคะโต เป็นสถานที่ปฏิบัติกรรมฐานที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจเข้ามาเรียนรู้ ปฏิบัติกรรมฐานตลอดปี แนวปฏิบัติกรรมฐานเน้นการฝึกสติตามหลักสติปัฏฐาน บริเวณวัดภายในและภายนอกแวดล้อมด้วยธรรมชาติของป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ให้ความสดชื่นของวิถีธรรมชาติ และความสงบของจิตใจ ช่วยบำบัดโรคทางจิตและโรคทางกายบางชนิด และออกจากอำเภอแก้งคร้อ ตรงไปยังเมืองชัยภูมิ นักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เยี่ยมชมหมู่บ้านไหม ขึ้นใจกับน้ำตกและป่าเขากราบพระที่ผาเกิ้ง ณ วัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเกิ้ง) เป็นวัดที่เน้นการปฏิบัติกรรมฐานและศึกษาหลักการทางพระพุทธศาสนา ภาควิถีธรรม ภายในวัดยังมีสภาพแวดล้อมไปด้วยธรรมชาติและทิว

เขาให้นักท่องเที่ยวที่สนใจการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถเข้าพักเที่ยวและเยี่ยมชมตลอดเวลาราชการ

เส้นทางกลับสู่กรุงเทพมหานคร จากจังหวัดชัยภูมิจะวิ่งผ่านอำเภอด่านขุนทด เข้าวัดบ้านไร่เข้ากราบนมัสการหลวงพ่อกุณ ปริสุทฺธ พระผู้ทรงคุณ แม้มรณภาพแล้วยังสร้างประโยชน์นานัปการไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาและเรียนรู้วัตรปฏิบัติของท่าน ผู้ไม่ยึดติดกับลาภยศ เงินทอง แต่ใช้เงินทองสร้างคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและประเทศไทย พิพิธภัณฑสถานหลวงพ่อกุณ ปริสุทฺธ ที่ตั้งดูนักท่องเที่ยวจากทุกสารทิศให้มาท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติหลวงพ่อกุณอย่างต่อเนื่อง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเมืองหน้าด่านก่อนเข้าและออกจากภาคอีสาน เป็นแหล่งอารยธรรมของบรรพชนคนอีสาน มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ภาพเขียนประวัติศาสตร์กว่า 4,000 ปีที่วัดเลิศสวส์ดี (เขาจันทร์งาม) เป็นร่องรอยประวัติศาสตร์การอาศัยของกลุ่มชน ภาคอีสานเปิดต้อนรับให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมเป็นธรรมชาติ ศึกษาประวัติศาสตร์ของคนอีสานจากร่องรอยภาพเขียนสี และวัดเลิศสวส์ดีหรือเรียกติดปากของคนท้องถิ่นว่า วัดเขาจันทร์งาม เป็นวัดที่เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันมีวัตรปฏิบัติตามแนวทางของหลวงพ่อบุญฤทธิ์ ภายในวัดแวดล้อมไปด้วยธรรมชาติ เงียบสงบ เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมาอีกแห่งหนึ่ง จึงเหมาะแก่การปฏิบัติกรรมฐาน ทางวัดจัดสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการปฏิบัติกรรมฐาน ทั้งเป็นรายบุคคลและหมู่คณะ เมื่อเดินทางออกจากวัดสามารถเที่ยวชมความงามด้านพุทธศิลป์จากช่างท้องถิ่นที่สร้างผลงานสวยงาม โชว์ตลอด 2 ข้างทาง

อำเภopakช่องเป็นอำเภอสุดท้ายของจังหวัดนครราชสีมาก่อนเข้าสู่เขตภาคกลาง ตลอด 2 ข้างทางแวดล้อมไปด้วยทิวเขาของเขาใหญ่ ให้ความสดชื่นทางธรรมชาติและมีวัดสำคัญหลายแห่งจัดสถานที่รองรับการเรียนรู้กรรมฐานตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น วัดธรรมโมลี วัดป่าทรัพย์ทวีธรรมาราม ซึ่งอยู่ปลายอำเภopakช่อง ติดอำเภอวังน้ำเขียว เป็นต้น ภายในอำเภopakช่องยังมีวัดสำคัญที่นักท่องเที่ยวที่สนใจปฏิบัติธรรมนิยมเข้าปฏิบัติธรรมและสวดมนต์ข้ามปี คือ วัดคลองตาลอง วัดตั้งอยู่บนภูเขา ใกล้ๆ กับสถานีรถไฟฟ้าไผ่ดำ บรรยากาศดีมาก อยู่กับธรรมชาติ ป่าไม้ การปฏิบัติเน้นไปในด้านการเจริญสติ รองรับนักท่องเที่ยวทุกหมู่คณะด้วยไมตรีจิตตลอดทั้งปี โดยเฉพาะช่วงสิ้นปีของทุกปีทางวัดจัดปฏิบัติกรรมฐาน สวดมนต์ข้ามปี มีการจัดกิจกรรมตลอดคืนได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้และปฏิบัติธรรมเสริมศรัทธาทุกเพศทุกวัย นักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาท่องเที่ยวยังวัดคลองตาลอง ช่วงสิ้นปีควรติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของวัดล่วงหน้าเพื่อสำรองห้องพัก

การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาค (ภาคอีสาน) มีประวัติเชื่อมโยงการตั้งถิ่นฐานของบรรพชนอีสานจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี โดยเฉพาะหลักฐานการนำพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานไว้ในดินแดนสุวรรณภูมิ ตามตำนานพระอริยราชที่เชื่อมโยงการสืบสานการปฏิบัติกรรมฐานตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ที่สืบต่อวัตรปฏิบัติของพระอริยสงฆ์ 500 รูป ที่เชื่อกันว่าเป็นพระมหากัสสปะเถระพระอรหันต์ สมัยพุทธกาลพระสงฆ์ในภาคอีสานปฏิบัติกรรมฐานสืบต่ออย่างถ้ำ ป่าเขา ที่มีประชาชนกลุ่มเล็กๆ อาศัยอยู่เพื่อบินขบถายังชีพสร้างศรัทธาแก่ผู้พบเห็น ซึ่งรู้จักกันในนามพระสาย

กรรมฐานหรือพระป่าที่มีต้นแบบมาจากหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และหลวงพ่อชา สุภทฺโท ศิษย์รูปสำคัญที่พระต่างชาติและชาวต่างชาติให้ความเคารพ ศรัทธา รวมถึงพระสงฆ์ที่เป็นเกจิอาจารย์ที่ได้สร้างวัดพุทธธรรม และสาธารณประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ พระสงฆ์ผู้ไม่ยึดติดกับลาภยศ เงินทอง เป็นพระผู้ให้ที่ประชาชนชาวไทยและต่างประเทศศรัทธา โดยเฉพาะชาวจังหวัดนครราชสีมา มีความผูกพันกับหลวงพ่อคุณ เหมือนหนึ่งผูกพันกับย่าโม (ท้าวสุรนารี) พุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ให้อภัยทาน ไม่ผูกกรรม ผูกเวรต่อผู้ที่เบียดเบียน สร้างวัดศาลาลอยอุทิศให้ผู้เสียชีวิตในสมรภูมิทุ่งสัมฤทธิ์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีศักยภาพรองรับนักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

5.3 ประเมินการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 224 คน คิดเป็นร้อยละ 56.00 อายุระหว่าง 35 – 44 ปี จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 26.25 สถานภาพสมรส จำนวน 248 คน คิดเป็นร้อยละ 62.00 ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 225 คน คิดเป็นร้อยละ 31.25 อาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 98 คน คิดเป็นร้อยละ 24.25 และรายได้ต่อเดือน 15,001 – 20,000 บาท จำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 28.00

2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.06 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ ค่าเฉลี่ย 4.15 รองลงมาคือ ด้านการโฆษณา ค่าเฉลี่ย 4.08 และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการส่งเสริมการขาย ค่าเฉลี่ย 3.97

ด้านการโฆษณา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.08 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การโฆษณาผ่านทางอินเทอร์เน็ต ค่าเฉลี่ย 4.24 รองลงมา คือ การโฆษณาผ่านโทรทัศน์/วิทยุ ค่าเฉลี่ย 4.18 และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การโฆษณาผ่านสื่อกลางแจ้ง (แผ่นป้ายกลางแจ้ง) ค่าเฉลี่ย 3.68

ด้านการประชาสัมพันธ์ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.15 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีเอกสาร โบว์ชัวร์ และป้ายประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง ค่าเฉลี่ย 4.41 รองลงมาคือ การจัดกิจกรรมในโอกาสพิเศษ เช่น งานประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ค่าเฉลี่ย 4.18 และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ มีการจัดทัศนศึกษาสำหรับนักท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 3.95

ด้านการส่งเสริมการขาย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 3.97 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการจัดแสดงโปรแกรมทัวร์ กิจกรรมท่องเที่ยวโดยภาครัฐและภาคเอกชน ค่าเฉลี่ย 4.17 รองลงมาคือ การจัดงานไปย้งแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ค่าเฉลี่ย 3.97 และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การประกวดภาพถ่ายเพื่อแจกรางวัลพิเศษ ค่าเฉลี่ย 3.84

ด้านการขายโดยพนักงาน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.04 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีบุคลากรคอยแนะนำให้ความรู้ความเข้าใจ

เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย 4.07 รองลงมาคือ บุคลากรมีการให้บริการที่ดีมีอัธยาศัยดีและ
 พุดจาสุภาพ ค่าเฉลี่ย 4.06 และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การจัดกิจกรรมระหว่างผู้ประกอบการกิจ
 ท่องเที่ยวกับ ค่าเฉลี่ย 3.99

ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

ประเด็นที่น่าสนใจจากข้อค้นพบนำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่ง
 ท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ได้แก่ การโฆษณาผ่านทางอินเทอร์เน็ต ค่าเฉลี่ย 4.24 ด้านการ
 ประชาสัมพันธ์ มีเอกสาร โบรชัวร์ และป้ายประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง ค่าเฉลี่ย
 4.41 รองลงมาคือ การจัดกิจกรรมในโอกาสพิเศษ เช่น งานประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ค่าเฉลี่ย
 4.18 ด้านการส่งเสริมการขาย มีการจัดแสดงโปรแกรมทัวร์ กิจกรรมท่องเที่ยว โดยภาครัฐและ
 ภาคเอกชน ค่าเฉลี่ย 4.17 รองลงมาคือ การจัดงานเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ค่าเฉลี่ย 3.97
 ด้านการขายโดยพนักงาน มีบุคลากรคอยแนะนำให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว
 ค่าเฉลี่ย 4.07 รองลงมาคือ บุคลากรมีการให้บริการที่ดีมีอัธยาศัยดีและพุดจาสุภาพ ค่าเฉลี่ย 4.06
 นำไปสู่การวางแผนการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือ และข้อเสนอแนะในมิติต่าง ๆ

ประเวศ วะสี (2544) ได้นำเสนอแนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว
 เพื่อยกระดับจิตสำนึกศักดิ์ศรีและคุณค่าทางจิตวิญญาณ มีการทำเป็นระบบข้อมูลไว้ ส่งเสริม
 วัฒนธรรมโดยให้เยาวชนและประชาชนในแต่ละท้องถิ่น การท่องเที่ยวสามารถใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งใน
 การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจความยากจน เป็นการเคลื่อนไหวกคนให้ได้มาพบและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
 สร้างและกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม เกิดความสุขอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาการ
 วิจัยการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่นรวมถึงมีการอบรมบุคลากรในท้องถิ่นให้สามารถเป็น
 มัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่นได้ เป็นสื่อกลางในการนำเสนอข้อมูลในสังคม ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามี
 ส่วนร่วมในโครงการท่องเที่ยว

การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดกิจกรรมมูลค่าที่สรุปเป็นตัวเงิน เป็นมูลค่าเพียง
 เล็กน้อยที่เกิดขึ้นภายหลังเกิดการเข้ามาท่องเที่ยว สำหรับมูลค่าที่มองไม่เห็นกลับเป็นมูลค่าที่มี
 จำนวนมาก ก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้ว่า
 การเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยวมีการใช้จ่ายทรัพยากรตลอดการเดินทาง หน่วยงานภาครัฐและ
 เอกชน ชุมชนได้รับประโยชน์เข้ามาสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง มีการจัด
 อบรมรวบรวมข้อมูลข่าวสารรองรับการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางพุทธ
 ธรรมที่เน้นเที่ยวชมวัด ปฏิบัติกรรมฐาน ชมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยง
 การจัดวิทยากรหรือไกด์ท้องถิ่นมีความรู้เฉพาะด้าน ก่อให้เกิดพัฒนาการด้านการท่องเที่ยวอย่าง
 ต่อเนื่องนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษานำมาสรุปเป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวควรจัดทำแผนงาน เพื่อให้มีการนำงบประมาณมาสนับสนุน พัฒนาวัดให้มีศักยภาพความพร้อมด้านการท่องเที่ยวทางพุทธธรรม
- 2) มหาเถรสมาคมควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม โดยกำหนดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถจัดทำฐานข้อมูลเชิงคุณค่า และมูลค่าที่เกิดจากการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมมากำหนดนโยบายพัฒนาวัดให้มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยว สนองตอบความต้องการทางเศรษฐกิจฐานรากที่เชื่อมโยงกับชุมชน วัด ภาครัฐกิจ
- 3) พัฒนาชุมชนและวัด ควรร่วมมือเชิงนโยบายและการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนตามวิถีพุทธ และวิถีชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

2. ข้อเสนอแนะในระดับวัด และชุมชน

- 1) วัดควรประสานกับหน่วยงานภาครัฐและคณะสงฆ์ต้นสังกัด ร่วมจัดกิจกรรมในลักษณะของการบูรณาการการท่องเที่ยวตามประเพณี และการท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยวเผยแพร่สู่สาธารณชน
- 2) วัดควรรักษาธรรมชาติและพัฒนাবริเวณพื้นที่ว่างภายในวัดให้เป็นสถานที่ให้เป็นสถานที่เรียนรู้และปฏิบัติธรรม และเลือกจำกัดการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวไม่ให้น้อยหรือมากเกินไป และเผยแพร่ข้อมูลสนับสนุนการมาท่องเที่ยวชุมชน เชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวของวัด

3. ข้อเสนอในการพัฒนา

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมควรมีการประสานงานในระดับนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดการร่วมรักษาพัฒนาวัดให้มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการรักษาสภาพแวดล้อม การกำจัดขยะแบบครบวงจร การรักษาความปลอดภัย การควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยว การประสานสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวที่ผู้ประกอบการ และวัดมีการแลกเปลี่ยนปฏิบัติตามแนวทางที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบ

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

- 1) ควรศึกษากลยุทธ์การท่องเที่ยวทางพุทธธรรม : รูปแบบการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ
- 2) ควรศึกษารูปแบบกรรมฐาน : เส้นทางท่องเที่ยวทางสุขภาวะของวัดไทย
- 3) เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบวิถีพุทธวิถีพอเพียง

บรรณานุกรม

- กระทรวงมหาดไทย. (2551). **เกณฑ์มาตรฐานการวางและจัดทำผังชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบล)**. กรุงเทพฯ : กรมโยธาธิการและผังเมือง.
- _____. (2549). **มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.
- จิตตานุช รักสัจจา. (2556). **อุตสาหกรรมท่องเที่ยว**. อุดรดิตถ์ : วิทยาลัยอาชีวศึกษาอุดรดิตถ์.
- ทรงคุณ จันทกรและคณะ. (2552). คุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.
- นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย. (2550). **กลยุทธ์การตลาดในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประเวศ วะสี. (2544). “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน,” **จุลสารการท่องเที่ยว**. 20 (3) : 4-14 ; กรกฎาคม - กันยายน 2544.
- จำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2545). **การจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิชัย เทียนน้อย. (2540). **ภูมิศาสตร์ท่องเที่ยวไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดระนอง. (ม.ป.ป.) **คู่มือกระบวนการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวจังหวัดระนอง**. ระนอง : สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดระนอง.
- อรรถพล ชันจินทร. (2548). **ความคาดหวังของประชาชนจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 จังหวัดมุกดาหาร**. ปรินญาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Garrod, B., & Fyall, A. (1998). Beyond the rhetoric of sustainable tourism? **Tourism Management**, 19 (3) 199-212.
- Swarbrooke, John and Susan Horner. (1999). **Consumer Behavior in Tourism**. Great Britain : Butterworth-Heinemann,

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถาม เรื่อง
การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คำชี้แจงแบบสอบถามมีทั้งหมด 3 ตอนดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

คำชี้แจงโปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

1. เพศ

☐ 1. ชาย

☐ 2. หญิง

2. อายุ

☐ 1. 18-24 ปี

☐ 2. 25-34 ปี

☐ 3. 35-44 ปี

☐ 4. 45-54 ปี

☐ 5. 55 ปีขึ้นไป

3. การศึกษา

☐ 1. ประถมศึกษา

☐ 2. มัธยมศึกษา

☐ 3. อนุปริญญา/เทียบเท่า

☐ 4.ปริญญาตรี

☐ 5. สูงกว่าปริญญาตรี

4. อาชีพ

☐ 1. เกษตรกร

☐ 2. รับจ้าง

☐ 3. ค้าขาย

☐ 4. พนักงานเอกชน

☐ 5. รับราชการ

☐ 6. พนักงานรัฐวิสาหกิจ

☐ 7. นักเรียน/นักศึกษา

☐ 8. อื่นๆ (โปรดระบุ).....

6. รายได้ต่อเดือน

☐ 1. ต่ำกว่า 5,000 บาท

☐ 2. 5,001 – 10,000 บาท

☐ 3. 10,001 – 15,000 บาท

☐ 4. 15,001 – 20,000 บาท

☐ 5. 20,001 – 25,000 บาท

☐ 6. มากกว่า 25,000 บาท

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คำชี้แจง : กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับระดับการรับรู้ของท่านมากที่สุด โดยมี
ความหมายดังนี้

5	หมายถึง	มีระดับการรับรู้มากที่สุด
4	หมายถึง	มีระดับการรับรู้มาก
3	หมายถึง	มีระดับการรับรู้ปานกลาง
2	หมายถึง	มีระดับการรับรู้น้อย
1	หมายถึง	มีระดับการรับรู้น้อยที่สุด

ข้อ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่ม มูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	ระดับการรับรู้				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1	ด้านการโฆษณา การโฆษณาผ่านโทรทัศน์/วิทยุ					
2	การโฆษณาผ่านนิตยสาร/วารสารท่องเที่ยว					
3	การโฆษณาผ่านทางอินเทอร์เน็ต					
4	การโฆษณาผ่านสื่อกลางแจ้ง (แผ่นป้ายกลางแจ้ง)					
5	การโฆษณาผ่านหนังสือพิมพ์					
6	การโฆษณาผ่านคู่มือท่องเที่ยว					
7	ด้านการประชาสัมพันธ์ มีการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ความรู้ และความ เข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว					
8	มีป้ายแนะนำเบื้องต้นเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติตนในการ ท่องเที่ยว					
9	มีข้อความแสดงข้อปฏิบัติและข้อห้าม ให้กับประชาชน ให้รับทราบ					
10	มีเอกสาร โบว์ชัวร์ และป้ายประชาสัมพันธ์ให้กับ ประชาชนอย่างทั่วถึง					
11	มีการจัดทัศนศึกษาสำหรับนักท่องเที่ยว					
12	การจัดกิจกรรมในโอกาสพิเศษ เช่น งานประเพณี ท้องถิ่นต่าง ๆ					

ข้อ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม	ระดับการรับรู้				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
13	ด้านการส่งเสริมการขาย มีการจัดแสดงโปรแกรมทัวร์ กิจกรรมท่องเที่ยว โดย ภาครัฐและภาคเอกชน					
14	การขายโปรแกรมทัวร์วัดในราคาพิเศษ					
15	การประกวดภาพถ่ายเพื่อแจกรางวัลพิเศษ					
16	การจัดนำเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ					
17	ด้านการขายโดยพนักงาน มีบุคลากรคอยแนะนำให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ แหล่งท่องเที่ยว					
18	การจัดกิจกรรมระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวกับ ลูกค้า					
19	การจัดบุคลากรแนะนำแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบของงาน นิทรรศการตามหน่วยงานต่าง ๆ					
20	บุคลากรมีการให้บริการที่ดีมีอัธยาศัยดีและพูดจาสุภาพ					

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

**Inquired form of
Encouragement of Activities for Increase the value for tourist attraction of Buddhist in
North Eastern**

Explanation: the inquired form has 3 parts as follows

- Part 1 General Information
- Part 2 Opinion about Encouragement of Activities for Increase the value for tourist attraction of Buddhist in North Eastern
- Part 3 Suggestion

Part 1 General Information

Explanation please mark ☐ in the match your opinion

1. Gender

- 1. Male
- 2. Female

2. Age

- 1. 18-24 years
- 2. 25-34 years
- 3. 35-44 years
- 4. 45-57 years
- 5. 55 years up

3. Education

- 1. Primary Education
- 2. Secondary Education
- 3. Diploma/equitant
- 4. Bachelor Degree
- 5. Higher than Bachelor Degree

4. Occupation

- 1. Agriculturist
- 2. Employee
- 3. Trading
- 4. Officer of Private Company
- 5. Serve for government
- 6. Officer of State Enterprise
- 7. Pupil/Student
- 8. Other (please specify).....

5. Income a month

- 1. Lower than 5,000 baht
- 2. 5, 001-10,000 baht
- 3. 10,001-15,000 baht
- 4. 15, 001-20,000 baht
- 5. 20,001-25,000 baht
- 6. More than 25,000 baht

Part 2 Opinion about Encouragement of Activities for Increase the value for tourist attraction of Buddhist in North Eastern

Explanation: please mark in proper box that match your knowledge level with meaning as follows

- 5 mean acquisition level in a most
- 4 mean acquisition level in a much
- 3 mean acquisition level in a medium
- 2 mean acquisition level in a less
- 1 mean acquisition level in a very less

Item	Opinion about Encouragement of Activities for Increase the value for tourist attraction of Buddhist in North Eastern	Acquisition Level				
		most	much	Medium	Less	least
1	Advertisements Advertisement via television/radio					
2	Advertisement via magazine/tourism journal					
3	Advertisement via intranet					
4	Advertisement via outdoor media (outdoor billboards)					
5	Advertisement via news paper					
6	Advertisement via tourism manual					
7	Public Relations Has public relations for publicize knowledge and understanding of tourist attraction					
8	Has billboard for introduce about practical in tourist					
9	Has practical texts and forbidden to aware the public					
10	Has documents, brochures and billboards all over the public					
11	Has prepared visual education for the traveler					
12	Prepare activities for special offer such as local traditional festival					

Item	Opinion about Encouragement of Activities for Increase the value for tourist attraction of Buddhist in North Eastern	Acquisition Level				
		most	much	Medium	Less	least
13	Sale Promotion Has prepare tourism program, tourism activities by government sector and private sector					
14	Sale for temple trips program in special price					
15	Prepare photography contest to special award					
16	Prepare guiding to new tourist attraction					
17	Sale by the officer Has the individual introduce about cognizance tourist attraction					
18	Prepare activity between the entrepreneur of tourism and the client					
19	Prepare the individual to introduce the tourist attraction in type of exhibition for the sectors					
20	The individual service by good courtesy and politely					

Suggestion

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์การวิจัย
เรื่อง การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์นี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา
 การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 ดังนั้น จึงขอความร่วมมือจากท่านได้พิจารณาและให้ข้อมูลตามความเป็นจริงหรือตามความคิดเห็น
 ของท่านคำชี้แจงแบบสอบถามมีทั้งหมด 3 ตอนดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง
 พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

1. ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวประเภทไหน อย่างไร

.....

.....

.....

2. แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจำกัดเฉพาะผู้ที่มีฐานะหรือวุฒิทางการศึกษาหรือไม่
 อย่างไร

.....

.....

.....

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทาง
พุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. ด้านการโฆษณา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2. ด้านการประชาสัมพันธ์ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3. ด้านการส่งเสริมการขาย เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

4. ด้านการขายโดยพนักงาน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

Interview form of the research

Title: Encouragement of Activities for Increase the value for tourist attraction of Buddhist in North Eastern

Explanation: this interview form has prepared for the research by purposed to study of Encouragement of Activities for Increase the value for tourist attraction of Buddhist in North Eastern therefore make approaches to your consideration and give the information by the truth or your opinion. Explanation of the inquired form has 3 parts as follows

Part 1 General information

Part 2 Opinion about Encouragement of Activities for Increase the value for tourist attraction of Buddhist in North Eastern

Part 1 General information

1. What is characteristic of the tourist attraction that proper to the tourist? How?

.....

.....

.....

2. Did the tourist attraction of Buddhist confine to the dignitary or the intellectual? How?

.....

.....

.....

Part 2 Opinion about Encouragement of Activities for Increase the value for tourist attraction of Buddhist in North Eastern

1. For advertisement, how is it?

.....

.....

.....

2. For public relations, how is it?

.....

.....

.....

3. For sale promotion, how is it?

.....

.....

.....

4. For sale by the officer, how is it?

.....

.....

.....

แบบสังเกต เรื่อง
การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คำชี้แจง : แบบสังเกตนี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตอนที่ 1 การสังเกตบริบทแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม (ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป)

ประเด็นการสังเกต	บันทึกผลการสังเกต
1. ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวประเภทไหน	
2. แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจำกัดเฉพาะผู้ที่มีฐานะหรือวุฒิทางการศึกษาหรือไม่	

ตอนที่ 3 การสังเกตการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ประเด็นการสังเกต	บันทึกผลการสังเกต
1. ด้านโฆษณา	
2. ด้านการประชาสัมพันธ์	
3. ด้านการส่งเสริมการขาย	
4. ด้านการขายโดยพนักงาน	

Observation Form

Title: Encouragement of Activities for Increase the value for tourist attraction of Buddhist in North Eastern

Explanation: this observation form has prepared for the research by purposed to study of Encouragement of Activities for Increase the value for tourist attraction of Buddhist in North Eastern

Part 1 Observation of the tourist attraction of Buddhist contexts (General information)

Aspect of observation	Record of observation results
1. What is characteristic of the tourist attraction that proper to the tourist	
2. Buddhist tourist attraction confine to the dignitary or the intellectual or not?	

Part 2 Observation of Encouragement of Activities for Increase the value for tourist attraction of Buddhist in North Eastern

Aspect of observation	Record of observation results
1. Advertisement	
2. Public relations	
3. Sale promotion	
4. Sale by the officer	

ภาคผนวก ข
ภาพกิจกรรม

ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่

ภาพกิจกรรมการประชุม

ภาพกิจกรรมการสัมภาษณ์

